

พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนา
ขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ

RDG/4140003

โดย

คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ (กป.อพช.ภาคเหนือ)
สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

คณะกรรมการส่งเสริมการระดมทุนเพื่องานพัฒนา (PRC)

เชียงใหม่

เมษายน 2541

ในเหตุการณ์แก้ไข

หน้า ค ๔ จ ๑ ซึ่งเป็นบทคัดย่อและAbstract

เรื่องหน้ามิด กรุณาแก้ไขการเรียงหน้าเป็น

บทคัดย่อ $\Rightarrow$ จ $\Rightarrow$ Abstract $\Rightarrow$ ค

RD 414 0003

พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนา ขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ

โดย

คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ(กป.อพช.ภาคเหนือ)
สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

คณะกรรมการส่งเสริมการระดมทุนเพื่องานพัฒนา(PRC)

เชียงใหม่

เมษายน 2541

คำนำ

เชกสาร์วุด: “พัฒนาการนวัตกรรมการเรียนการสอนพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ”นี้ เป็นผลจากการดำเนินโครงการศึกษาเชิงพื้นที่เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ โดยคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ(กป.อพช.ภาคเหนือ) และสถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน(สพร.) มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ ซึ่งเริ่มดำเนินโครงการมาตั้งแต่ปีงบประมาณเดือนเมษายน 2540 เพื่อให้ อพช.ภาคเหนือแต่ละเครือข่ายได้สำรวจ รวบรวม และเริ่มลงมือศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับบทเรียนจากการทำงานพัฒนาของแต่ละเครือข่าย สำหรับเป็นฐานในการทบทวนศาสตร์งานพัฒนาร่วมกัน และเป็นฐานสำหรับการค้นหาประเด็นเด่นของเป็นโครงการศึกษาวิจัยที่เฉพาะเจาะลึกของเครือข่ายต่อไป

นับนี้การสำรวจ รวบรวม และสรุปบทเรียนเบื้องต้นของเครือข่าย รวมทั้งการวิเคราะห์ภาพรวมของ อพช.ภาคเหนือได้เสร็จสิ้นลงแล้ว คณะทำงานขอขอบคุณคณะกรรมการส่งเสริมการระดมทุนเพื่องานพัฒนา (สคต.) และกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)ที่ได้ให้การสนับสนุน รวมทั้งพี่น้อง อพช. นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ร่วมกันทำให้การเตรียมการศึกษายกระดับสำเร็จด้วยดี หวังว่าเอกสารนี้จะเกื้อหนุนประโยชน์นานในการพัฒนาสังคมบ้างไม่มากนักนะคะ

คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ(กป.อพช.ภาคเหนือ)
สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน(สพร.) มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ

เมษายน 2541

บทคัดย่อ

บทสังเคราะห์

ชื่อโครงการ: โครงการศึกษายกระดับความรู้ และบทเรียนในการพัฒนาชุมชนขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ
ชื่อผู้วิจัย:

1. นายธีรภรณ์ ทองดีเลิศ ภูมิ.อพท.ภาคเหนือ
2. นายประทีป จตุพรพิทักษ์กุล สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
3. นายวิทย์ ช่างกร สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
4. อาจารย์อรุณจักร์ สัตยานุรักษ์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
email: satyaso@gmail.com

วัตถุประสงค์:

1. เพื่อศึกษาข้อมูลและบทเรียนในการพัฒนาชุมชนของเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ รวม 10 เครือข่าย ที่มีการศึกษาข้อมูลในระดับต้นเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงาน ยุทธศาสตร์การทำงาน ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน
2. เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์บทเรียนการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และกำหนดแนวทางและทิศทางการทำงานในอนาคต
3. เพื่อเตรียมการสำหรับการดำเนินการศึกษาวิจัยต่อไป

วิธีการวิจัย:

ขอบเขตของการวิจัยนี้ต้องการศึกษาลำดับต้นถึงพัฒนาการและบทเรียนตัวชี้วัดการทำงานของ อพท.ภาคเหนือ โดยวิธีการศึกษาจากเอกสาร สัมภาษณ์บุคคล การนำเสนอเอกสาร การจัดเวทีประชุมสัมมนา โดยการร่วมมือของ อพท.ภาคเหนือในเครือข่ายปัญหาต่างๆ

ผลการวิจัย:

จากการทำการศึกษาพบว่า ชุมชนภาคเหนือได้เริ่มก่อตั้งขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา เพื่อเสนอทางเลือกในการพัฒนาท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วตามกระแสหลักการพัฒนาประเทศจนทำให้เกิดปัญหาลำดับขึ้นมากมาย จนกระทั่งถึงช่วงกลาง อพท.คือขบวนการทางสังคมใน the new social movements

ในระยะแรก อพท.มุ่งทำงานกับชุมชนในชนบทด้วยการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่ของชาวบ้าน ต่อมาก็ขยายขอบเขตการทำงานออกไปอย่างกว้างขวางตามสภาพปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไป และได้พัฒนาจนสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือในแต่ละประเด็นปัญหา 10 เครือข่าย และจำแนกประเด็นปัญหา ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะการสร้างเครือข่ายได้เป็น 3 ลักษณะ คือ 1) เครือข่ายตามประเด็นปัญหา ได้แก่ เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เครือข่ายการรวมพลังด้าน สบค. เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือ เครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมือง เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสตรี และเครือข่ายการระดมทุน 2) เครือข่ายตามลักษณะกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เครือข่ายสตรี เครือข่ายชาวเขา และเครือข่ายเด็กและเยาวชน 3) เครือข่ายความร่วมมือ

ของ อพช.โดยรวม ได้แก่เครือข่าย กป.อพช.ภาคเหนือ รวมทั้ง อพช.พยายามประสานความร่วมมือระหว่าง
คนทุกกลุ่มในสังคมตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ ขณะเดียวกันเป้าหมายการทำงานก็ยกกระดับจาก
ทำงานเฉพาะในชุมชนขึ้นสู่ระดับนโยบายมากขึ้น ทิศทางต่อไปข้างหน้าของ อพช.ภาคเหนือคือ การทำงานใน
ระดับนโยบายควบคู่ไปกับการสร้างการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนเพื่อให้ปรับตัวสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในระดับกว้าง
ได้

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการดำเนินงานของหน่วยงาน อพช.คือ การมุ่งเน้นยุทธศาสตร์การจัดตั้งให้กับสังคมใน
ทุกระดับ โดยการเปิดเวทีให้เกิดการพบปะพูดคุยกันของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม

อุปสรรคและข้อจำกัด:

พบว่า อพช.มีข้อจำกัดสำคัญในการบรรลุเป้าหมาย 2 ประการคือ ความไม่มั่นคงด้านงบประมาณ และ
แต่ที่ผ่านมายังไม่มีการศึกษาความพร้อมและความรู้จากประสบการณ์ของ อพช.ออกมาอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะ:

อพช.ต้องเผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้สู่สาธารณะชนให้มากขึ้น ซึ่ง อพช.จำเป็นต้องสร้างองค์ความรู้ และนำ
เสนออย่างเป็นระบบ ขณะเดียวกันรัฐต้องสนับสนุนการทำงานของ อพช.โดยต้องเห็นว่าเป็นแนวทางหนึ่งในการ
พัฒนาประเทศ

คำหลัก:

- 1. เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน 2. การสร้างทางเลือกอื่นในการพัฒนาสังคมชายฝั่งจีน
- 3. ประชาธิปไตยแบบรากหญ้า 4. การมีส่วนร่วม 5. ประชาสังคม 6. สิทธิชุมชน

Abstract

Project Code:

Name of Project: The Research Project of NGO's Body of Knowledge and Lessons in
Community Development in Northern Thailand

Names of Researchers:

1. Mr. Chatchawan Thongdaolert Northern NGO-COD
2. Mr. Preeya Jarupompitakul The Institute of Sustainable Development Education Promotion
3. Mr. Witaya Arpan The Institute of Sustainable Development Education Promotion
4. Mr. Athajak Satyanurak Department of History, Faculty of Humanity, Chiang Mai University

email-address: ndf13.lax@info.co.th

Objectives

1. To collect information regarding lessons learned by the northern NGOs in community development. The study focuses on ten NGO's networks and the concerned topics are their frameworks, strategies, and problems.
2. To analyze and synthesize the role of the Northern NGOs in fostering the strength of local communities. This project also aims to provide future aspects of the directions of the NGOs in the north.
3. To provide further suggestion for future research relating to the same topic.

Methodology

The research focuses on the development of the Northern NGOs and their lessons regarding community development. The research methodology includes archival research, interviews, organizing seminars and forums participated by Northern NGOs from different networks.

The research finding

It is found that the movement of the Northern NGOs originated in the early decade of the 2520. The aim was to provide an alternative to the mainstream development paradigm in which its operation has brought about various social and economic problems. This movement has been seen as a new social movement.

In the early stage, the Northern NGOs worked together with local communities to solve their economic problem. Their concern has, however, expanded due to the changing situations. At the present, there are 10

collaborating networks which can be characterized into 3 main networks. The first is the network classified by problems including the network of watershed management, the network of subdistrict administrative organization campaign, the network of alternative agriculture, the network of urban environment, the network of AIDS NGOs, and the network of fund raising. The second is the network classified by target groups, including the women network, the hill tribe network, and the youth network. The third is the collaborating network including the Northern NGO-CDD network.

Northern NGOs have also coordinated with different social groups at both local and national levels. The aim of NGOs over the past decade has shifted from community-oriented to more policy advocacy. The future direction of Northern NGOs is to work at the policy level along with to develop the learning process for communities in the adjustment to the changing socio-economic situation.

In sum, the work of the Northern NGOs aims to solve the conflict in Thai society at all levels. This has been done through the experience exchange and discussions among various groups in the society.

Discussion:

It is found that there are two major limitations of the Northern NGOs which are the financial insecurity and the lack of systematic study of NGOs' experiences and knowledge.

Recommendation:

NGOs should focus more on disseminating their experiences and knowledge to public. It is also necessary for NGOs to systematically develop and synthesize their body of knowledge and the way to present it to public. At the same time, the government should support NGO work as it is an alternative way of the development of the country.

Keywords:

1. NGOs' network 2. alternative of sustainable development 3. grassroots democracy 4. participation 5. civil society 6. community right

สารบัญ

คำนำ.....	5
บทคัดย่อ.....	8
Abstract.....	9
ส่วนที่ 1 พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือของคณะเครือข่ายประเด็นปัญหา	
1. กรณี แปลอพยพภาคเหนือ.....	1
โดย นิธิ ศิวะจิต	
2. กรณีเครือข่ายการวัดการทวีปภพกรสู่มน้ำ.....	11
โดย กิ่งกร ปิ่นทอง และคณะ	
3. เครือข่ายธารเขา.....	30
โดย เสาว์ใต้ บุญ และคณะ	
4. เครือข่ายสตรี.....	48
โดย อโศก สุวรรณโพธิ์ และคณะ	
5. เครือข่ายการทรงเครื่องด้าน อบต.....	61
โดย สมนึก สมญาภิชาตธรรม และคณะ	
6. เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือ.....	77
โดย จิรัช ไชยโสมมาศ	
7. เครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมือง.....	93
โดย สมชาติ ภักดิ์สุวรรณ และคณะ	
8. เครือข่ายองค์การพัฒนากองทุนด้านเกษตร.....	102
โดย อโศก สุวรรณโพธิ์ และคณะ	
9. เครือข่ายการระดมทุน.....	125
โดย ทวีศักดิ์ ไชยศิริ และคณะ	
10. เครือข่ายเด็กและเยาวชน.....	145
โดย เกษมทิพย์ ธัญธิดา และคณะ	
ส่วนที่ 2 บทเรียนด้านการศึกษาวิจัยของ อพช.	
การปฏิบัติงานศึกษาวิจัยมาลงมือแผนงานพัฒนาของ อพช.....	152
โดย สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	
ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์ภาพรวม	
ภาพรวมของงานพัฒนาขององค์การพัฒนากองทุนภาคเหนือ.....	158
โดย ชัยพรศักดิ์ สันตยานุรักษ์	

ส่วนที่ 1

พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ
ของแต่ละเครือข่ายประเด็นปัญหา

1. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ:
กรณีคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ
(กป.อพช.ภาคเหนือ)

*ยี่สิบ ปีที่ผ่านไป

ก. คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน(กป.อพช.)

กป.อพช.เป็นองค์กรกลางประสานงานระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับ การพัฒนาสังคมทั้งในเมืองและชนบท โดยมีเครือข่ายงานด้านต่างๆ เช่น เครือข่ายงานพัฒนาชุมชนแออัด เครือข่ายงานสาธารณสุขมูลฐาน เครือข่ายงานด้านเด็ก เครือข่ายงานด้านสตรี เครือข่ายงานด้านผู้ไร้แรงงาน เครือข่ายงานด้านคนด้อย เครือข่ายงานพิทักษ์สิทธิมนุษยชนและสิทธิชนกลุ่มน้อย เครือข่ายงานพัฒนาชนบท และเครือข่ายที่ร่วมใน การประสานงานกับภาคใต้ กป.อพช. นอกจากนีือกป.อพช. ยังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชน กับหน่วยงานรัฐในสถานพัฒนาทั้งในระดับภาค ระดับจังหวัด ระดับประเทศ กป.อพช.ก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ.2528 จากมติของผู้แทนองค์กรพัฒนาเอกชนทั่วประเทศ โดยการสนับสนุนของศูนย์ประสานงานพัฒนาชนบทแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นับตั้งแต่ก่อตั้งจนถึงวันที่ 9 กรกฎาคม 2537 กป.อพช. มีชื่อเดิมว่าคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาชุมชนบท ในการประชุมสมัชชาองค์กรสมาชิกเมื่อ วันที่ 9 กรกฎาคม 2537 ที่ประชุมมีมติให้กป.อพช.ขยายความถ่วงเอื้อจากองค์กรสมาชิกส่วนใหญ่ที่ทำงานด้าน พัฒนาชนบทให้ครอบคลุมทั้งกิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนในทุกด้าน และให้เปลี่ยนชื่อเป็นคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน

ปัจจุบันกป.อพช.แบ่งการบริหารงานเป็น 5 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคเหนือตอนล่าง และภาคกลาง ภาคใต้ และภาคกรุงเทพฯ แต่ละภาคมีกระบวนการทำงานในรูปแบบคณะกรรมการ โดยมีองค์ประกอบ จากพรรคการเมืองทางองค์กรสมาชิกและจากผู้แทนเครือข่ายด้านต่างๆทุก 2 ปี ส่วนคณะกรรมการกป.อพช.ระดับ ชาติ ส่วนหนึ่งมาจากการเลือกตั้งจากที่ประชุมสมัชชาองค์กรสมาชิก อีกส่วนหนึ่งมาจากตัวแทนของกป.อพช.ภาค ต่างๆ โดยมีวาระ 2 ปีเช่นกัน

วัตถุประสงค์

บทเสริมสร้างความเข้าใจและการร่วมมือประสานงานที่ีระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนกับหน่วย จากภาครัฐบาลที่เกี่ยวข้อง

¹ [ประสานงานคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ(กป.อพช.ภาคเหนือ)

2) เพื่อยกระดับความมั่นคงของเสถียรภาพของภาคเกษตร

3) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการประสานงานพัฒนาตั้งแต่ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ

4) เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชนให้พึ่งตนเองได้ในระยะยาว

ข. พัฒนาการขบวนการองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ

ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2521-2528)

ในช่วงที่มีการประสานกันจากผู้ใช้บริการมีความสนใจในองค์กรโดยผู้ที่สนใจได้บุคคล นารวมตัวเพื่อคิดค้นเป็นรูปการทำงานร่วมกัน โดยทางสหกรณ์ที่เน้นแนวคิดและประสบการณ์การทำงานชุมชน รวมทั้งการหนุนช่วยกันเรื่องด้านการทำงานและชีวิตส่วนตัว ในช่วงนี้มีขบวนการพัฒนาภาคเหนือเป็นแกน มีการประสานงาน แนวทางการทำงานเน้นการทำงานระดับชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ความรู้เกี่ยวกับงานด้านการศึกษา สาธารณสุขและการทำงานเป็นกลุ่ม ในลักษณะพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ (INTEGRATED RURAL DEVELOPMENT)

ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2529-2532)

เป็นระยะที่อพยพขยายตัวมากขึ้น การประสานงานทางแนวความคิดในระดับบุคคลของผู้ปฏิบัติงานสนาม ก็ได้ดำเนินต่อเนื่องและได้เริ่มมีการประสานงานในระหว่างองค์กรขนาดเล็กที่มีอยู่จากข่ายใต้โครงการ คนทำงานสนามที่แยกตัวออกมาจากองค์กรใหญ่ ในช่วงนี้ได้มีการพัฒนาองค์กรประสานงานในระดับภูมิภาคเป็นทางการมากขึ้น ในระดับองค์กรขององค์กร คือ "คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาภาคเหนือ" ในขณะที่มีการประสานไม่เป็นทางการในระดับบุคคลผสมผสานกันไป แนวทางการทำงานหลักยังเน้นการทำงานระดับชุมชนแต่ได้มีการรูปแบบขึ้น และพัฒนากันได้สิ่งซึ่งขึ้นโดยเพราะการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมภูมิปัญญาชาวบ้าน การทำงานด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้งานชุมชนได้ค้นพบผู้นำหรือปราชญ์ชาวบ้าน แบบแผนการทำงานกระบวนการทางสังคมที่สอดคล้องกับท้องถิ่น แบบแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีความสำคัญยิ่ง

อีกทิศทางหนึ่งคือ งานรณรงค์เนื่องจากมีสถานการณ์ด้านนโยบายที่มีผลกระทบต่อชาวบ้าน เริ่มที่การตั้งคำถามของสังคมถึงสิทธิในอาหาร อาทิ การคัดค้านล้มโรงงาน การคัดค้านการเข้าป่าห้วยแก้ว ไปสู่การเรียกร้องชุมชนป่าชุมชน หรือประเด็นทางเกษตร มีการศึกษาปัญหาเกษตรกรรมที่ตกต่ำลงไป สหภาพใจก็ตามในขณะมีการเขียนประเด็นของงานรณรงค์กับงานชุมชนยังไม่ได้ไม่สิ้นนัก ยังมีกระบวนการทั้งในแนวคิดการทำงานค่อนข้างมาก ระยะนี้กล่าวได้ว่าเกิดช่วงของการจะสนใจในความเข้าใจในการทำงานชุมชนอย่างลึกซึ้ง และประสบผลในการทำงานรณรงค์

ในช่วงทำท ๗ ของระยะนี้มีภาคีองค์กรราชการประสานงานที่น่าสนใจคือ เริ่มมีการรวมตัวกันเป็น กลุ่มจังหวัด กลุ่มแรก ๆ คือ กลุ่มลำพูนลำเนา และเกิดการรวมตัวกันอย่างต่อเนื่อง ๗ จังหวัดที่ทำงานใน ประเด็นเดียวกัน เช่น ประเด็นปัญหาเกษตร ชาวเขา สตรี เป็นต้น

ในระบะนั้นคณะกรรมการการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบทภาคเหนือจึงได้พยายามจัด ทิศร่วมระหว่างภาคีส่วนนี้ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ส่วนสำคัญ คือ เครือข่ายประเด็นปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ เกษตร ชาวเขา สตรี) เครือข่ายจังหวัดภาคี กลุ่มลำพูนลำเนา และองค์กรสนับสนุน

ภาพที่ ๓ โครงสร้างของระบบนิเวศงานเกษตรภาคเหนือ : กระบวนการปฏิรูปตามแผนองค์การพัฒนาของภาคเหนือปี ๒๕๓๓-๒๕๓๗



ระยะที่ 3 (พ.ศ.๒๕๓๓-๒๕๓๗)

กล่าวได้ว่าในระยะเพื่อพหุมีภาวที่งานอย่างมีทิศทางคือ เป็นที่นำของการรุกรานครั้งใหญ่ ระดมตัวผู้เกี่ยวข้องมาทำนุบำรุงวิวัฒนาการที่มีปัญหาภาคเหนือ สถานการณ์จากบ้าน วิเคราะห์ที่อยู่นั้น จึงหวังที่จะ จากประสบการณ์ที่น่าสนใจที่พบเห็น หรือที่ทำงานที่สำคัญและปรับเปลี่ยนการทำงานของ พหุในภาค นี้เป็นการวิวัฒนาการและกำหนดทิศทางสู่ทิศทางทำงานร่วมกันของภาคเหนือที่มีความสำคัญ ยิ่ง และพยายามสร้างรูปแบบการทำงานในแต่ละเรื่องและเครือข่ายของภาคีให้ชัดเจน โดยได้กำหนดบทบาท ค่าต่อการทำงานร่วมมือ ของภาคเหนือ 5 ประการคือ

1. เสริมสร้างและสนับสนุนองค์กรชาวบ้านและเครือข่ายชาวบ้านในระดับท้องถิ่นให้ เข้มแข็ง เพื่อพิทักษ์ปกป้องและร่วมกันฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจน มีทางเลือกเศรษฐกิจที่เหมาะสมและอยู่รอดได้

2. เสริมและสนับสนุนความร่วมมือขององค์กรพัฒนาเอกชนในแต่ละท้องถิ่นให้เข้มแข็ง รวมถึงสนับสนุนการแสวงหาความร่วมมือกับกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในท้องถิ่น เช่น ช่างเย็บผ้า นักวิชาการ ครู พระ สาธารณชน ฯลฯ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต
3. รณรงค์ผลักดันเชิงนโยบายที่มีผลกระทบต่อชาวบ้าน และชุมชนท้องถิ่นให้เกิดผลอย่างจริงจัง รวมทั้งเผยแพร่สภาพปัญหา และแนวทาง ตลอดจนทางเลือกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน โดยชุมชนมีส่วนร่วมคิด ตัดสินใจ และปฏิบัติการผู้นำชุมชน รัฐ สาธารณชน และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
4. พัฒนาและปรับระบบข้อมูลข่าวสารให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการ กระงานข้อมูลที่รวดเร็ว และแม่นยำต้องมีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนหาข้อมูล และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสื่อสารของทาง (ข้อมูลด้านนโยบาย ตลอดจนโครงการของรัฐ และเอกชน และข้อมูลปัญหา ตลอดจนทางเลือกจากพื้นที่) และพยายามนำข้อมูลมาใช้ในการรณรงค์และเผยแพร่ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด
5. พัฒนาและปรับปรุงกลไกการระดมทุน และหาทุนทั้งภายในและภายนอกประเทศให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ตลอดจนแสวงหาผู้ทรงคุณวุฒิในการระดมทุนและหาทุนจากแหล่งต่าง ๆ อย่างจริงจังเพื่อให้มาสนับสนุนการพัฒนามาก

โครงสร้างองค์กรของหน่วยงานพัฒนาภาคเหนือ (กรณีคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ) ๒๕๓๖-๒๕๓๗



ระยะที่ 4 (2537-2540)

เป็นช่วงที่คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน พยายามที่จะผลักดันกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จนได้มีการจัดกระบวนการ

ระดมความคิดความเห็นของประชาชนต่อการพัฒนาประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ ในช่วงปี 2538 จนได้แผน 8 ทกมา ซึ่งแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนหลายเรื่องได้ถูกบรรจุอยู่ในแผนดังกล่าว โดยเฉพาะแนวคิดสำคัญในการสร้างภาพรวมและความร่วมมือของภาคประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ให้ความเข้มแข็งและมีส่วนในการพัฒนามากขึ้น โดยอาศัยคำจำกัดความที่เรียกว่า 'ประชาคมจังหวัด' องค์การพัฒนาเอกชนในภาคเหนือจึงเน้นการเสริมและพัฒนาเครือข่ายอพพ. ในจังหวัดเพื่อระดมความร่วมมือในรูปประชาคมจังหวัดได้อย่างเหมาะสมและเท่าเทียม จนได้มีการจัดกระบวนการพูดคุยและกำหนดบทบาทและงานระดับจังหวัดของอพพ. ให้ชัดเจนมากขึ้นในช่วงปีพ.ศ. 2539 รวมถึงได้มีการวางแผนในการเปิดภาพเพื่อทำความเข้าใจถึงการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรชาวบ้านให้เป็นที่ยอมรับของสาธารณชนเห็นมากขึ้น โดยผ่านทางกิจกรรมสำคัญคือ โครงการรวมครัวเรือน 50 ครัวเรือน และโครงการสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่หมู่บ้านฮ้านฮาก

และจากสถานการณ์ที่องค์กรชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับประเด็นต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในทุกภาค และเข้าไปเกี่ยวข้องกับสังคมในระดับกึ่งเมืองและการเคลื่อนไหวโดยภาคในระดับนโยบายอย่างชัดเจนมากขึ้น แต่การเข้าพื้นที่ของอพพ.เพื่อเข้าไปดังกล่าวยังคงประสบกับกระบวนการอพพ.ในภาคเหนือกลับไม่สามารถติดตามและประเมินได้ทันได้ในหลายส่วน การประชุมสมัชชาปี 2539/40 ที่ประชุมสมัชชาจึงได้ประเมินส่วนเกินว่าภารกิจจัดโครงสร้างการดำเนินงานได้ยืมดีส่วนหนึ่งจากเครือข่ายต่าง ๆ มาช่วยในอพพ.นั้นไม่สามารถทำให้การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ และ ประเมินสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงโดยรวมทั้งกันได้จริง จึงมีการปรับเปลี่ยนเป็นโครงสร้างเป็นลักษณะของคณะทำงานร่วมขององค์กรพัฒนาเอกชนในภาคเหนือ เพื่อให้เปิดการเชื่อมโยงการดำเนินงานกันเป็นวงกว้างขึ้น มีความยืดหยุ่นและไม่เป็นโครงสร้างความร่วมมือที่ตายตัวมากเกินไป รวมทั้งเป็นโครงสร้างที่มีลักษณะทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการผสมผสานกัน



ค. บทเรียนการดำเนินงาน

1. บทเรียนด้านการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ บทเรียนสำคัญ

- 1) ส่วนที่สำคัญของการดำเนินงานของเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน
 - หาระบรณางานรัฐ และดำเนินงานทางนโทย
 - การทำงานกับสังคม และสาธารณะ
 - การพัฒนาและยกระดับศักยภาพองค์กร
- 2) องค์ประกอบสำคัญในการดำเนินงานร่วม ในรูปของเครือข่ายองค์กรพัฒนา คือ
 - การกำหนดคานุคหลักในการระดมทุนและการนำใช้เงิน
 - การสร้างความสัมพันธ์ในบทบาทหน้าที่การทำงานของเครือข่ายทั้งในส่วนองค์กร
ทำงานพื้นที่ องค์การสนับสนุน และส่วนการระดมทุน
 - การพัฒนาบุคลากร และแบ่งงานร่วมของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง
 - การดำเนินการตามยุทธศาสตร์และแผนงานระหว่างองค์กรต้องในทุกระดับ
- 3) การจัดโครงสร้างการดำเนินงานของอช. ต้องพิจารณาความถี่กันมีทั้งในตัวเป็นทาง
ยาว และไม่มีทางยาวให้สอดคล้องเหมาะสมและผูกมัดเมืองกันให้เกิดการปฏิบัติการร่วม
และเฝ้าระวังกันได้อย่างแท้จริง
- 4) โครงสร้างความร่วมมือในเรื่องงาน และในเรื่องงบประมาณ การจัดโครงสร้างแยกจากกัน
ให้ชัดเจน และสามารถเฝ้าระวังกันได้อย่างต่อเนื่อง
- 5) การแบ่งการทำงานเป็นเครือข่ายทำให้เข้าใจปัญหาแต่ละเรื่องชัดเจนในระดับลึกซึ้งขึ้น และทำให้
มีข้อเสนอที่ชัดเจนต่อการแก้ไขปัญหานั้นแต่ละเรื่อง แต่การแบ่งการทำงานพัฒนาแยกส่วน ขาด
การมองแบบองค์รวม ไม่สามารถเข้าถึงขั้นตอนการพัฒนาการพัฒนาที่มีทิศทางได้ และอาจนำ
ไปสู่การติดกันของกระบวนการแต่ละเรื่อง หรือการขัดแย้งกันเองได้
- 6) การกำหนดยุทธศาสตร์ร่วมเพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติการร่วมได้ จำเป็นต้อง
มีการวางแผนการปฏิบัติการร่วมในระดับองค์กรด้วย การทำ project ร่วม แต่ยังคงไว้ซึ่งยุทธวิธี และรูปแบบ
การทำงานที่แตกต่างกันอย่างเหมาะสมหลายออกไปตามบริบทการณ์ของแต่ละส่วน

2. บทเรียนด้านการประสานงานรัฐ การผลักดันทางนโยบาย

พัฒนาการการประสานงานรัฐ และการผลักดันทางนโยบาย

คือกระบวนการประสานงานของกิจกรรมการพัฒนาของภาคเอกชน (อปช) ขั้วหน้าที่ประสานงานกับราชการ
ทางเป็นบทบาทสำคัญสิ่งหนึ่งที่ดำเนินมาตั้งแต่การเริ่มตั้งอปช. ซึ่งความคาดหวังของอปช. ในระยะแรกอยาก
เห็นการเชื่อมโยง ความร่วมมือในการดำเนินงานระหว่างรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนอย่างสอดคล้องและหนุน
เสริมกัน ซึ่งมีความพยายามมาอย่างต่อเนื่องในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา โดยกระทรวงพาณิชย์ที่เกี่ยวข้องกับ

ประเด็นปัญหาในแต่ละเรื่องเป็นการเฉพาะ ได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์อำเภอป่าไม้ สำนักป่าไม้เขต/จังหวัด สำนักส่งเสริมการเกษตร กระทรวงสาธารณสุขกรมอนามัย กระทรวงควบคุมโรคเขตรัฐ กระทรวงมหาดไทย(กรมการปกครอง สำนักงานจังหวัด กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงศึกษาธิการศึกษาธิการจังหวัด สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ) และระบอบที่มีคามพยายามในส่วนของการที่จะประสานทรัพยากรเพื่อการดำเนินงานร่วมอย่างจริงจังกับบางหน่วยงานราชการ อาทิ กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงควบคุมโรคเขตรัฐ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ส่วนการผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางนโยบาย อพท.ที่ทำงานเกี่ยวกับการผลักดันในภาพ 2 ลักษณะ คือ 1) การผลักดันนโยบายกฎหมายพระราชบัญญัติการผลักดันและเสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรี (พรม) ส.ป.จ.ร.(2531) กรมวิทย์(2540) แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(แผนฯ7(2534) แผนฯ8(2538) และรัฐธรรมนูญ) 2) การผลักดันนโยบายกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหานี้ในแต่ละจังหวัด แต่ละกระทรวง หรือแต่ละจังหวัด อาทิ พ.ร.บ.ชุมชนแออัด พ.ร.บ.ป่าชุมชนนโยบายป่าไม้ พ.ร.บ.สาธารณสุขแห่งชาติ พ.ร.บ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ แผนแม่บทเพื่อการพัฒนารูปแบบ อิงมาลุ่ม และการควบคุมพืชเสพติดบางทีสูง พ.ร.บ.สภาการเกษตร พ.ร.บ.สิทธิผู้บริโภคไทย นโยบายและแผนการพัฒนาจังหวัด ซึ่งในแต่ละเรื่องมีความเข้มข้นในการผลักดัน และเรียกใช้ที่ต่างกันไป

บทเรียนสำคัญ

2.1 การประสานงานข้าราชการหน่วยงานราชการประจำ

เป้าหมายสำคัญการประสานงานข้าราชการในระดับภาคคือการเสริมความเข้าใจในระหว่างหน่วยงานราชการและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อบริการปฏิบัติและบูรณาการดำเนินงานกันตามศักยภาพของแต่ละส่วนอย่างสอดคล้อง แต่ดูเหมือนว่าการประสานงานภายในประจำเป็นปัญหามากมายไม่ได้แค่เพียงการเสริมสร้างความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องเท่านั้น ถึงแม้ว่าหน่วยงานเสริมกันในการปฏิบัติภารกิจ ปัญหาได้เป็นอย่างดี ด้วยปัญหาพื้นฐานสำคัญ 3 เรื่อง คือ 1) นโยบายกฎหมายที่เกี่ยวข้องไม่เอื้ออำนวย และปัญหาประสิทธิภาพพื้นฐานของระบบราชการที่ยังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก อาทิ ระเบียบวิธีการในเรื่องต่าง ๆ ที่เคร่งครัด ขั้นตอนมาก ชะงักล่าช้า ความไม่ลงมือลงมือทางภาระเนื่อง จากข้อสังเกตการประสานงานกับสำนักงานจังหวัดในพื้นที่ภาคเหนือ สำนักงานเกษตรภาคเหนือ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

นอกจากนี้จากนั้น ขบวนการดำเนินการดำเนินงานที่เป็นอิสระต่อกันค่อนข้างมาขององค์กรพัฒนาเอกชนก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความไม่สอดคล้องและทิศทางที่แน่นอน ของอาชีพที่เกี่ยวข้องต่อการประสานงานราชการไม่ชัดเจน หลายกรณีมีลักษณะที่เกี่ยวเนื่องเข้าใจง่ายและทิศทางร่วมกัน แต่ในระดับปฏิบัติกลับเข้าใจไม่ตรงกันและมีปัญหาค่อนข้างมากโดยการติดตามกำกับดูแลร่วมกัน ทั้งนี้จึงควรกำหนดกรอบเขตการประสาน อพท.ไม่แต่ละเรื่องให้ชัดเจน ทั้งนี้จะต้องพิจารณาถึงความพร้อมขององค์กรที่เข้าร่วม รวมทั้งการติดตามกำกับดูแลร่วมกันรวมทั้งโลกที่เปลี่ยนแปลง เพื่อความมั่นใจในการประสานงานกับราชการมากขึ้น

2.2 การประสานและการมีข้อเสนอทางนโยบายต่อราชการภาคราชการและนโยบายชาติ

ยธมมีการผลักดันแผนงาน แผนงาน ข้อเสนอคือกรมศิลปากร(2531) กรมศิลปากร(2540) การผลักดันการแก้ไขเปลี่ยนแปลงนโยบายกฎหมายที่เกี่ยวข้องในหลายเรื่อง และการร่วมผลักดันรัฐธรรมนูญ

- 1) เนื่องจากขีดความสามารถของระบบราชการต่อการแก้ไขกฎหมายต่างๆ และตั้งแนวคิดซึ่งเกิดขึ้น จนถึงปัจจุบันเห็นได้ว่า ศาลยุติธรรมแก้ไขกฎหมายต่าง ๆ ที่นักกฎหมายและชั้นเรียนที่เรียนได้เป็นอย่างดี ข้อเสนอโดยนโยบายที่เสนอมาสู่ทางสนธิสัญญาว่าด้วยงานวิเทศพาณิชย์ที่เสนอเข้ามาดำเนินการดำเนินการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เป็นไป เช่นนี้จึงและมีบทบาทต่อการพัฒนาและแก้ไขกฎหมายด้านต่าง ๆ ได้อย่างแท้จริง จัดเสนอระดับนโยบาย/กฎหมายโดยเสนอจึงออกมาในลักษณะ

- รับรองสิทธิหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินการ
- สนับสนุนการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นอิสระและเป็นอิสระ
- จัดตั้งกองทุน สนับสนุนการดำเนินการ
- การมีคณะกรรมการร่วมหลายฝ่าย และร่วมสร้างและพัฒนาศูนย์วัฒนธรรมร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และความร่วมมือกับราชการ เพื่อนำไปสู่การจัดสรรงบประมาณว่าจ้างกันอย่างเหมาะสม
- ให้องค์กรราชการทำหน้าที่เกี่ยวกับศูนย์ และอำนวยความสะดวกในการดำเนินการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การเปลี่ยนแปลงทางนโยบายในหลายเรื่อง กรมศิลปากรได้เสนอแก้ไขเปลี่ยนแปลงไปสู่ระดับปฏิบัติโดยภาพรวมไม่ได้มีผลกระทบเชิงลบมากนัก แต่ก็ยังไม่สามารถผลักดันได้ตามได้อย่างที่เสนอข้อนี้เอง อาทิ การนำแผนงาน ไปสู่ระดับปฏิบัติ ในเรื่องที่มีการฟ้องกับงานพัฒนาของหอศิลปวัฒนธรรม มีเพียงเฉพาะการติดตามเป็นบางเรื่องของบางเรื่องเท่านั้น

3. บทเรียนด้านการทำงานกับสังคม การรณรงค์สาธารณะ

ฐานการดำเนินการขององค์กรพัฒนาเอกชนในระยะแรกเน้นกลุ่มองค์กรประชาชนด้วยโอกาสในชนบทเป็นหลัก การทำงานกับกลุ่มอื่นๆ หรืออาจรวมถึงในเชิงองค์กรสื่อ ประชาสัมพันธ์ได้เข้าใจและรับรู้ในปัญหาของประชาชนผู้ด้อยโอกาส รวมถึงเข้าใจการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรชาวนานาชาติมากขึ้น

ปัจจุบัน การเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรประชาชนในกระบวนการปฏิบัติกำหนดขอบเขตกว้างกว่าเฉพาะองค์กรประชาชนในชนบทและกลุ่มด้อยโอกาส ปฏิบัติการประสานงานภาคีจึงเกิดขึ้นอย่างจริงจังซึ่งไม่ได้หวังผลเพียงความเข้าใจเพียงเท่านั้นแต่หมายถึงการเชื่อมโยงกลุ่มภาคีต่าง ๆ ในการทำงานร่วมกัน และเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรประชาชนในชนบทให้เข้มแข็งมากขึ้นด้วย ซึ่งน่าจะนำไปสู่การกำหนดทิศทางและดำเนินการพัฒนาของประชาชนอย่างสอดคล้องและเข้าใจกัน

บทเรียนสำคัญ

- กลุ่มองค์กรประชาชนด้อยโอกาส หากที่จะเติบโตอย่างเข้มแข็งโดยปราศจากความสัมพันธ์กับกลุ่มประชาชนอื่น ๆ ในสังคม เนื่องจากองค์กรผู้ด้อยโอกาสต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่รุนแรงอยู่และเข้มเข้มน่าขึ้นอยู่อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งต้องเผชิญกับแรงกดดันทางกับโครงสร้างทางอำนาจเดิมที่ครอบงำอยู่มาตลอด เช่นนี้เป็นอุปสรรคที่หนักหนากว่าที่จะดำเนินการได้โดยลำพังทั้งในเชิงรูปและนาม
- การเกิดขึ้นขององค์กรต่าง ๆ ต้องมีการเชื่อมโยงกัน และประสานหนุนเสริมกันอย่างต่อเนื่อง มิฉะนั้นอาจกำหนดทิศทางและการดำเนินงานนำไปสู่การขัดแย้งกันเองได้
- การประสานความร่วมมือระหว่างประชาชนอยู่ นอกจากรวมอยู่ไม่มีขอบเขต นำไปสู่ความแตกแยกของความร่วมมือ ซึ่งไม่มีประสิทธิภาพในการจัดการและปฏิบัติงานร่วมกันได้

๖. ทิศทางความร่วมมืออพยพในระยะต่อไป

ความร่วมมือในการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในแต่ละส่วนแต่ละระดับ จำเป็นต้องมองที่ต้องกำหนดความสัมพันธ์ทั้งที่เกี่ยวเนื่องและไม่มีทางเกี่ยวเนื่อง บทบาท และแผนการดำเนินงานในแต่ละระดับขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องให้ชัดเจน เพื่อการระดับการดำเนินงานในแต่ละเรื่องได้เป็นจริงมากขึ้น รวมถึงการเชื่อมโยงการดำเนินงานส่วนระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนในทุกระดับสามารถพัฒนาและยกระดับขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง มีเป้าหมายการทำงานร่วมกันเป็นครั้งคราว หรือรวมกันเฉพาะกิจเท่านั้น

การพิจารณาทุกระดับและคิดค้นกระบวนการที่เหมาะสมในการติดตามการดำเนินงานทางนโยบายของระดับปฏิบัติ จำเป็นต้องทำให้ชัดเจนมากขึ้นในการทำระบบนโยบายในทุก ๆ เรื่อง และลดความซ้ำซ้อนที่จะต้องมีการพัฒนาบูรณาการ และจัดสรรในระดับที่มีลักษณะร่วมกันมากกว่าข้อเสนอ และรูปแบบการพัฒนาระบบหรือเฉพาะประเด็นปัญหาเฉพาะที่จำเป็น

การเชื่อมโยงการดำเนินงาน ความเข้าใจ และการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มองค์กรประชาชนในระดับต่าง ๆ ความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง และความร่วมมือระยะยาวมีให้นำไปสู่ความเข้มแข็งกันเองระหว่างประชาชน

ในด้านการทำงานโครงสร้างภาคกลาง ภาคเหนือและภาคใต้ยังคงต้องประเมินระบบปฏิบัติงานที่เหมาะสมยิ่งขึ้นต่อไป

จากการประชุม กป.พท.ภาคเหนือเมื่อวันที่ 12-13 มิถุนายน 2540 ได้กำหนดยุทธศาสตร์ที่มีเป้าหมายดำเนินงานของเครือข่าย ๒ ปีต่อไปนี้

- ๑) การเสริมความเข้มแข็งของ อพท. การหนุนช่วยกันด้านกำลังใจ อุดมการณ์
- ๒) การพัฒนาความเป็นมืออาชีพของ อพท.

- ๓) การรวมกิจการนโยบาย
- ๔) การขยายบทบาทราชการบ้าน
- ๕) การพัฒนาองค์ความรู้ ประสิทธิภาพ ข้อมูลของ อพร
- ๖) การพัฒนาลักษณะ

จ. ประเด็นของ กป.อพร.ภาคเหนือที่น่าจัดทำวิจัย

- กป.อพร.มีบทบาทในด้าน
- การเชื่อมโยงเครือข่าย ประเด็นปัญหา
 - การเชื่อมโยงระหว่างภาค
 - การพัฒนา สร้างการยอมรับในบทบาท และภาระกิจทางสังคม
 - การรวมกิจการนโยบาย
- ประเด็นวิจัยที่สอดคล้องกับบทบาทข้างต้นจึงควรจะเป็นต่อไปนี้
- 1) การทำงานเชิงกลไกเป็นความสคัญกันหรือไม่เป็นทางการ
 - 2) บทบาทของ อพร.ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทุกระดับ
 - 3) ประสิทธิภาพและบทบาทการขยายเครือข่าย พื้นที่ปัญหา
 - 4) การจากบทบาทของ อพร.ทางการเมืองเชิงระบบเพื่อลดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวบ้าน
 - ๕) การทำงานกับชาวบ้านโดยมีทำให้ชาวบ้านเป็น อพร.
 - ๖) การขยายจุดยืนของชาวบ้านและ อพร. ให้สังคมรับรู้

2. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ: กรณีเครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ

กฤษณ์ นันทกรกุล ณ อรุณยา¹

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ²

ก. บทนำ

คำว่า “ทรัพยากร” เป็นคำที่ครอบคลุมความหมายกว้างขวาง สำหรับ อพช. ซึ่งมุ่งทำงานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ให้ความสำคัญแก่การเปลี่ยนแปลงเพื่อระดับชุมชนชาวบ้าน และเมื่อที่ผ่านมามีประสบการณ์โยนบท ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาทรัพยากรตั้งแต่การปล่อยยุทธศาสตร์ 2520 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐและทุนได้เข้ามาแสวงหาทรัพยากรจากชุมชนจนถึงผลกระทบรุนแรงมากกว่าเดิม จึงกล่าวได้ว่า อพช. มอง “ทรัพยากร” ในระดับความหมายที่เป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน และในความหมายการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรระดับประเทศที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2500 ซึ่งเป็นยุคของการพัฒนาประเทศของรัฐได้เริ่มมุ่งพัฒนาด้านธุรกิจอุตสาหกรรมจนทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรจากภาคชนบทหรือภาคเกษตรกรรมตลอดมา

การเข้ามาหาประโยชน์จากทรัพยากรในภาคเหนือเกิดขึ้นมานานแล้ว และมีการต่อต้านจากคนในท้องถิ่นในรูป/แบบต่างๆ โดยตลอด เช่น การคัดค้านการสร้างเขื่อน การคัดค้านการสร้างเขื่อนภูมิพลด้วยการสร้างพระร่วงองค์ใหม่ขึ้นมา เป็นต้น

บทความฉบับนี้จะย้อนกลับไปถึงพัฒนาการของปัญหาและแนวความคิด การทำงานของ อพช. ก่อน พ.ศ. 2529 กล่าวถึงปัญหาด้านการจัดการทรัพยากร บทบาทของ อพช. และผลที่เกิดขึ้น แล้วกล่าวถึงแนวทางการปรับแนวความคิดการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำให้เป็นจริงในทางปฏิบัติ โดยจะเน้นที่ 2 ประเด็นปัญหา คือ ป่าไม้ที่ดิน และเขื่อนเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาที่มีความต่อเนื่องและมีบทเรียนชัดเจนพอสมควรแล้ว

ข. สภาพปัญหา และแนวความคิดการทำงานของ อพช. ก่อน พ.ศ. 2529

องค์กรพัฒนาเอกชนที่จะกล่าวถึงในที่นี้ ส่วนใหญ่มีต้นตอจากกลุ่มนักกิจกรรมทางสังคมที่มีความคัดค้านกับการทำงานแนวโซโซนิคจากภาครัฐและเอกชน หรือความไม่เป็นธรรมในสังคม จึงมีบทบาทถึงพัฒนาการ

¹ ภายหลังการเกษียณอายุแล้วดำรงตำแหน่งภาคประชาสังคม

² ผู้อำนวยการแผนงานเกษตรอินทรีย์ มูลนิธิสิ่งแวดล้อมศึกษาและพัฒนาระบบนิเวศ โดยได้เกษียณอายุแล้ว

ของหน่วยงาน อพร. ด้านงานการจัดการทรัพยากร อาจจะเป็นการคิดค้นแตกต่างจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของ อพร. นั้นๆ โดยทั่วไปในภาคเหนือตอนบน จึงจำเป็นจะต้องกล่าวถึงพัฒนาการทางแนวคิดในการทำงานของ อพร. ภาคเหนือในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ องค์การประชาชน และเครือข่าย ก่อนหน้าที่กรณีปัญหาด้านทรัพยากรจะได้รับความสนใจจาก อพร. เนื่องจากกระบวนการทำงานด้านทรัพยากรสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับแนวคิดว่าส่งเสริมความเข้มแข็งของหน่วยงานประชาชนด้วย

ย้อนไปประมาณ ปี 2522-2523 กลุ่มคนทำงาน อพร. ภาคเหนือ เริ่มมีการพูดถึงการสร้างกลุ่มองค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็งบนพื้นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ต่อมาก็พัฒนามาเป็นแนวคิดว่างานที่ตนเองขององค์กรชาวบ้าน โดยให้ความสำคัญการพึ่งตนเองเป็น 2 มิติ กล่าวคือ การพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจ กับ การพึ่งตนเองด้านการจัดสินค้า รูปธรรมของงานส่งเสริมการพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจได้แก่ การทำธนาคารข้าว ธนาคารหมู ธนาคารกล้วย ธนาคารหญ้า ธนาคารถั่วเหลือง เป็นต้น ส่วนการสร้างกระบวนการคิดสินค้า มีความพยายามเสริมสร้างกระบวนการกลุ่ม การคิดวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน ต่อมาก็พยายามเชื่อมโยงกับเครือข่าย ท้ายสุดมีทิศทางพัฒนากระบวนการเชื่อมโยง เช่น การจัดกิจกรรมของผู้นำเจ้าบ้าน เป็นการหลอมรวมในระหว่างหมู่บ้าน ตำบล หรือบางครั้งก็มีการยกผู้นำชาวบ้านไปช่วยกันสร้างจังหวัด นอกจากนี้มีความพยายามที่จะเชื่อมกับส่วนประเด็นปัญหา เช่น การจัดเวทีสัมมนาผู้นำเพื่อแก้ปัญหาที่ดิน แต่ก็เกิดเพื่อหาเหตุผลเปลี่ยนปัญหากัน ไม่มีกิจกรรมแก้ไขปัญหาร่วมกัน

ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มคนทำงานอีกกลุ่มหนึ่งที่เริ่มมีความคิดที่เรียกกันว่า “เศรษฐศาสตร์การเมือง” ให้ความสำคัญในประเด็นเรื่อง “น้ำ” และการพัฒนาเครือข่ายเหนือฝาย และมีการทำงานสืบเนื่องจากสหพันธ์ชาวนาชาวน้ำ มีวิธีการของชุมชนในเรื่องความเข้มแข็ง ระหว่างรัฐ ชุมชนชาวนา ชาวนาจน

ท่ามกลางการทำงานที่หลากหลาย องค์การชาวบ้าน และความพยายามที่จะเชื่อมโยงเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน มีการตั้งคำถามว่า สร้างเครือข่ายเพื่ออะไร บ้างก็ว่า เป็นเครือข่ายเพื่อการต่อรอง บ้างก็ว่าเป็นเครือข่ายเพื่อหนุนช่วยกันและกัน บ้างก็ว่า เป็นเครือข่ายเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม แต่คำตอบทั้งหมดก็ยังไม่รู้ประมาณว่าอย่างไร

ต่อมาในช่วงปลายทศวรรษ 2520 ได้มีปัญหาน้ำท่วมเกิดขึ้น คือ ชุมชนเหล่านี้ได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐและการเข้ามาหาประโยชน์จากธุรกิจอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการรวมตัวเป็นเครือข่ายชาวบ้านตามประเด็นปัญหา โดยเฉพาะด้านปัญหาการขูดรีดนำไปใช้ดิน น้ำ และป่าไม้ และการขูดรีดอำนาจการจัดการทรัพยากรชุมชน

ในด้านประเด็นปัญหาเรื่องเขื่อนในภาคเหนือ อพร. ก็เริ่มต้นค้นหาขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา แต่ปัญหาเขื่อนได้มีมายืดเยื้อยาวนานมาช้านานแล้ว กล่าวได้ว่าการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ (Large Dam) เป็นนโยบายสาธารณะของรัฐไทยที่มีความสำคัญมาโดยตลอด แม้แต่ประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายการพัฒนาประเทศที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากกรณีที่รัฐบาลได้ดำเนินมาตรการเร่งรัดขนาดใหญ่อื่นๆ ทั้งการเริ่มดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ 1 และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในอดีตรอบกับส่วนแม่น้ำไปสู่การสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ทั้งอื่น ทำให้ปัจจุบันประเทศไทยมีเขื่อนขนาดใหญ่ที่สร้างไปแล้ว 40 แห่ง และในอนาคตมีแผนที่จะสร้างเขื่อนเสริมกันมากกว่า

หลังปี 2530 เป็นต้นมา กระบวนการเคลื่อนไหวที่สำคัญก็คือการผลักดันโครงการสร้างเขื่อนแม่สื่อน ๑. แพร่ โครงการผันน้ำกก ๑. เชียงราย โครงการเขื่อนบนลุ่มน้ำยม ในเขื่อนแม่แระ เขื่อนแม่สื่อนผาลอง 1 โครงการสร้างเขื่อนและผันน้ำแม่ละมู ๑. ลำปาง โครงการเขื่อนบนลุ่มน้ำปาย ๑. แม่ฮ่องสอน และโครงการเขื่อนอื่นๆ ที่รัฐกำลังจะดำเนินการให้มีการกักตัวของชาวบ้านเพื่อต่อต้านเขื่อนเช่นกัน ดังที่กำลังเกิดขึ้นในโครงการเขื่อนแม่สื่อน ๑. เชียงใหม่ โครงการเขื่อนกิ่วคอหมา ๑. ลำปาง และอีกหลายเขื่อนใน ๑. น่าน

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านยังเกิดขึ้นในหมู่บ้านที่เขื่อนหรือเขื่อนบางลางมีพื้นที่สร้างไปแล้วอีกด้วย โดยเฉพาะ ๑.กรีนป๊อสาเมืองที่ติดต่อกัน โดยประชาชนได้เกิดการเคลื่อนไหวของชาวบ้านที่ประสบผลกระทบจากการสร้างเขื่อนภูมิพลที่ชาวบ้านในเขตอุทยานแห่งชาติ ทิวทัศน์ที่ตกตา จังหวัดเชียงใหม่ ชาวบ้านก๊อจิดสร ๑. ลำพูน และชาวบ้านในเขตพื้นที่ ๒. ฮามบะ จังหวัดตาก เพื่อเรียกร้องในกรณีสิทธิที่ดินทำกิน การเคลื่อนไหวก่อนหน้านี้ก็ปรากฏในกรณีของเขื่อนแม่สื่อนผาลองด้วย

ที่น่าสนใจก็คือ หน่วยงานการพัฒนาสร้างเขื่อนหรือเพื่อรณรงค์คัดค้านเขื่อนของชาวบ้าน นักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน ในภาคของการสนับสนุนการสร้างเขื่อนไม่ได้ปรับตัวโดยการอ้างเหตุผลเพื่อสนับสนุนเขื่อนตลอดเวลา ดังจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงการอ้างเหตุผลจากการสร้างเขื่อนเพื่อการพัฒนาและไฟฟ้าเป็นเพื่อการชลประทาน และล่าสุดกับการป้องกันน้ำท่วมโดยหยิบยืมปัญหาความยากจนที่มีผลกระทบที่เกิดขึ้นมาสร้างเหตุผลในการสนับสนุนการสร้างเขื่อน ที่สำคัญก็คือ ผ่านกลไกของการสร้างเขื่อนมีการสร้างเครือข่ายระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบกับกลุ่มนักค้าเวลา (Power Broker) และบรรดาอำนาจท้องถิ่น (Local Power) เพื่อเข้ามามีปฏิบัติการสนับสนุนเขื่อนในทุกโครงการ ปัญหาความขัดแย้งในเขื่อนจึงสะท้อนให้เห็นว่าเป็นปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของการผลักดันการให้ทรัพยากรระหว่างชุมชนกับบรรดาอำนาจท้องถิ่นมาขึ้นในทุกขณะ เนื่องจากบรรดาอำนาจท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนได้ใจในโครงการที่เขื่อนจะสร้างมาขึ้น ทั้งที่เป็นผลประโยชน์ระยะสั้นและระยะยาว ผลประโยชน์ระยะสั้นที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ การเข้าบ้านซื้อที่ดินเพื่อสร้างเขื่อนในที่ดินที่ชาวบ้านกำลังที่เกิดในกรณีเขื่อนแม่สื่อน ๑. ลำปาง เขื่อนแม่สื่อนผาลอง และเขื่อนกิ่วคอหมา และการเข้ามาทำไม่ได้เห็นในที่ดินที่อ้างกันน้ำ ดังที่เกิดขึ้นในโครงการเขื่อนทั้งสาม ขณะที่ระยะยาวบรรดาอำนาจท้องถิ่นก็จะได้ผลประโยชน์จากการสร้างเขื่อนไปจนถึงการลดต้นทุนของค่าการผลิตน้ำชลประทานท้องถิ่น เช่น กรณีของเขื่อนแม่สื่อนผาลองที่มีการผลักดันควบคู่กันการผลักดันนิคมอุตสาหกรรมล่องแม่น้ำของเขื่อน และจากการเข้ามาในบทบาทมากขึ้นของบรรดาอำนาจท้องถิ่นยังก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในชุมชนที่ได้รับผลกระทบกับคนในท้องถิ่นได้เขื่อนมากทั้งที่พื้นที่มีเพราะอำนาจทางเศรษฐกิจการเมือง ที่มีมากกว่และซับซ้อนที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก

จากสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่าแนวโน้มของความขัดแย้งเนื่องมาจากการจัดการทรัพยากรทางทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ความขัดแย้งนี้ไม่ได้มีแค่เฉพาะระหว่างรัฐกับชาวบ้านดังที่คิด แต่เป็นความขัดแย้งที่กลุ่มนักค้าเวลาและบรรดาอำนาจท้องถิ่นเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง และประเด็นความขัดแย้งกับหลากหลายมากยิ่งขึ้นเช่นกัน โดยมีประเด็นสำคัญคือ ความขัดแย้งระหว่างการจัดการทรัพยากรตามความสนใจอำนาจไว้ที่รัฐกับการจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ความขัดแย้งระหว่างคนต้นน้ำกับคนกลางน้ำและปลายน้ำ

ความขัดแย้งระหว่างคนในเมืองกับชนบท และความขัดแย้งระหว่างแนวความคิดการอนุรักษ์ธรรมชาติกับแนวความคิดการพัฒนาที่เน้นทางเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ รวมทั้งความขัดแย้งในรูปแบบและระดับอื่นๆ

ค. พัฒนาการการทำงานของ อพช.ด้านปัญหาทรัพยากร

ปีพ.ศ. 2520 การแย่งชิงทรัพยากรมีความรุนแรงมากขึ้นในรูปแบบต่างๆ เช่น การล้มปาล์มไปทำนาหรือปลูกข้าว การทำเหมืองแร่ การสร้างเขื่อน การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น ความรุนแรงของการแย่งชิงทรัพยากรในช่วงนี้ถึงขั้นทำให้ชาวบ้านรากหญ้าต้องสูญเสียวิถีชีวิตและถิ่นฐานเป็นวงกว้างทั่วทั้งภาค โดยเฉพาะการสูญเสียที่ดิน ป่าไม้ น้ำ ในช่วงต้นทศวรรษ 2530 อพช.จึงรวมตัวกันเป็น กลุ่ม “ศึกษานิเวศวิทยาทรัพยากรภาคเหนือ” เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการแย่งชิงทรัพยากรในรูปแบบต่างๆ

อย่างไรก็ตามปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละประเด็นพื้นที่ก็แตกต่างกันไป เช่น ปัญหาเหมืองแร่ก็เกิดปัญหาเฉพาะที่ เมื่อปัญหาได้ลุกลามไปแล้วก็ไม่มีกิจกรรมที่ต่อเนื่องอีก ส่วนปัญหาที่ดินจะเป็นปัญหาที่ต่อเนื่องต่อเนื่องแต่ก็เป็นปัญหาเฉพาะพื้นที่ที่กระจายเป็นจุดๆอยู่ทั่วทั้งภาค และมีความรุนแรงของปัญหาในแต่ละพื้นที่ต่างกัน การรวมตัวเป็นเครือข่ายชาวบ้านจึงทำได้ยากกว่า ในขณะที่ปัญหาด้านป่าไม้ที่ดินเป็นปัญหาที่ต่อเนื่องยาวนาน และกระทบกับชุมชนในวงกว้าง ทำให้สามารถพัฒนาเป็นเครือข่ายชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาได้ค่อนข้างเร็ว ในราว พ.ศ. 2533 เกิดขึ้นมาปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรในภาคเหนือที่พัฒนาเป็นระบบการต่อสู้ที่ต่อเนื่องได้ ขยายชัดเจนมี 2 ปัญหาคือ ปัญหาด้านป่าไม้ที่ดิน และปัญหาด้านเขื่อน ช่วงนี้กลุ่มคนทำงานได้แยกกันทำงานในประเด็นของชนบทมากขึ้น ต่อมาใน พ.ศ. 2536 จนถึงปัจจุบันจึงได้มียุทธศาสตร์การต่อสู้ในประเด็นการจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อจะหาวิธีสามารถเชื่อมโยปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาอยู่ในกระบวนการเดียวกัน และจะทำให้เกิดการหนุนเสริมกันได้ ซึ่งขณะนี้ อพช.ยังคงมีเครือข่ายด้านการจัดระบบโครงสร้างและกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมที่สามารถรองรับแนวคิดดังกล่าวได้อย่างดีมากขึ้น

พัฒนากระบวนการทำงานของ อพช.ด้านปัญหาทรัพยากรสามารถสรุปได้เป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ระยะก่อรูป(พ.ศ. 2529-2532) ช่วงที่ 2 เครือข่ายป่าชุมชน(พ.ศ.2533-2536) ช่วงที่ 3 ยุทธศาสตร์การจัดการน้ำโดยองค์กรประชาชน(พ.ศ. 2536-ปัจจุบัน)

ช่วงที่ 1 ระยะก่อรูป(พ.ศ. 2529-2532)

ในปี 2529 เกิดปัญหาราษฎรบ้านนาทุเกี่งมาใกล้ลำน้ำลำปาวทำไม้ 67 แห่งในภาคเหนือ ในขณะนั้น อพช.ส่วนใหญ่ยังเน้นการทำงานพัฒนารชุมชน และกลุ่มเศรษฐกิจต่าง ๆ ความที่เกี่ยวเนื่องกับการจัดการทรัพยากรก็เป็นการส่งเสริมด้านเกษตร เช่น ไร่ นา ป่าละออง แต่ขาดจากปัญหาคาตรนที่ดินที่ชุมชนอยู่กับรัฐ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องระบบเศรษฐกิจแบบทุน หรือปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรดินนั้นในขณะแรกของการคัดค้านล้มปาล์มไปทำนาของชาวบ้านจึงไม่ได้มีความสนใจจากอพช.โดยทั่วไปนัก นอกจากนั้นก็เป็นเรื่องเข้าใจได้ว่าทำไม

บทบาท อพท.จึงเริ่มขึ้นเมื่อ เมื่อเพราะสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงนั้น อพท.ยังไม่มีพื้นที่ยอมรับ งบประมาณก็เพิ่งจัดตั้งขึ้น อพท.จึงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนองค์การบริหารบ้านจึงมีเพียงองค์การที่ทำงานรองรับคือทางโครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ และสมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชนภาคเหนือ และ อพท.บางส่วนที่สนใจได้รวมตัวกันเป็น “กลุ่มศึกษาปัญหาทางวิทยาศาสตร์” ในราว พ.ศ. 2532 กลุ่มนี้มีบทบาทในการติดตามสถานการณ์ปัญหาซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ เช่น การดูแลที่ดิน การบุกรุกที่สาธารณะ การทำเหมืองแร่ เขื่อนเหมืองดิน กระบวนการทำงานคือ การรณรงค์เผยแพร่ปัญหาต่อสาธารณชน การประสานและสนับสนุนกระบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐบาลร่วมกับองค์การบริหารบ้าน และที่สำคัญคือ การเชื่อมประสานกลุ่มชาวบ้านที่ประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมเข้าเป็นเครือข่ายชาวบ้านคัดค้านสัมปทาน ด้านเพื่อให้เกิดพลังต่อรอง เป็นมากในขณะนั้นเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า กล่าวคือ ต้องหยุดสัมปทานให้ได้ จากการติดตามและหนุนเสริมชาวบ้านในประเด็นปัญหาต่างๆ พบว่าประเด็นปัญหาก็มีความต่อเนื่องและสัมพันธ์กันกว้างคือ ปัญหาป่าไม้ที่ดิน และปัญหาเขื่อน โดยเฉพาะปัญหาป่าไม้ที่ดินจึงได้มีการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆจนเป็นประเด็นเชิงนโยบายคือ การอุปถัมภ์จากการจัดการทรัพยากรน้ำชุมชน กระทั่งเริ่มมีการพูดถึง “ป่าไม้สังคม”

ในปี 2531 หลังจากสถานการณ์น้ำท่วมภาคใต้ รัฐบาลประกาศกฎอัยการศึกและสั่งปิดป่าทั่วประเทศ การคัดค้านสัมปทานยุติ แต่ยังมีสถานการณ์ความขัดแย้งด้านทรัพยากรหลากหลายประเด็นมากขึ้นสืบเนื่องจากเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี อาทิ ปัญหาการกว้านซื้อที่ดินบุกรุกป่าเดิม การบุกรุกที่สาธารณะ การเช่าที่ป่า การเวนคืนที่ดินเพื่อทำเหมืองแร่ และการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น ฯลฯ กรณีปัญหาป่าไม้ที่เป็นที่รับรู้ของสาธารณชนทั้งกว้างขวางมากคือ กรณีการเช่าป่าห้วยแก้ว เพื่อโครงการต่อสู้อุบัติทำให้เกิดกระแสแนวคิดการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยองค์ชุมชน ในรูป “ป่าชุมชน” ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ปลายปี 2532 อธิบดีกรมป่าไม้ นายไพโรจน์ สุวรรณภากร ได้ประกาศต่อสาธารณชนให้ป่าห้วยแก้วเป็นป่าชุมชนแห่งแรก

ในระหว่างสถานการณ์ปัญหาหลากหลายประเด็นประเด็นด้าน อพท.เริ่มต้นมีความขึ้น ประทศกับภาพรูปแบบแนวคิดต้นตำรับการจัดการทรัพยากรน้ำชุมชนอันเป็นแนวทางสำคัญในการยุติปัญหาคความขัดแย้งระหว่างชุมชน กับรัฐ และทุน เริ่มมีความชัดเจน กลุ่ม อพท.ในภาคเหนือมีวิสัยทัศน์ต่อประเด็นปัญหาการจัดการทรัพยากรทั้ง อพท.พื้นที่ และอพท.รวมองค์ จึงได้เริ่มทำคั้งกันนำเสนอแผนงานนโยบาย “ป่าชุมชน” ต่อรัฐบาลพลเอกชาติชาย ในคราวการประชุม คณะเสวนา ถึงเรื่องใหม่ ในเดือน พ.ศ. 2532 นับเป็นความเคลื่อนไหวสำคัญของการพัฒนา อพท.ในการรณรงค์นโยบายการจัดการทรัพยากร

ส่วนในด้านปัญหาของเขื่อน องค์การพัฒนาเอกชนเริ่มเข้ามาบทบาทต่อปัญหาที่ตนในภาคเหนือหลังปี พ.ศ. 2530 มากขึ้นในการนี้เขื่อนแก่งเสือเต้น ซึ่งได้มีการรวบรวมเอกสารนี้ปัญหาผลกระทบต่อชาวบ้านในพื้นที่อพท.บ้านก้อจัดสรรที่ถูกอพยพจากการสร้างเขื่อนภูมิพลเจ้าแก้วด้วย แต่ทั้งนี้บทบาทหรือแนวทางที่เด่นชัดมี

บทเรียนด้านปัญหาป่าไม้ที่ดิน

1. การเชื่อมโยงเครือข่ายของประเด็นปัญหา “เครือข่ายคัดค้านสัมปทาน” ซึ่งเป็นปัญหาคความขัดแย้งความรัฐ ที่ผ่านมา อพท.มีความพยายามเชื่อมโยงเครือข่ายชาวบ้านในหลายลักษณะแต่ไม่บังเกิดผลในทางปฏิบัติการ

แก้ไขกฎหมาย แต่กระบวนการทำงานแบบองค์รวมขององค์กรก็มีข้อจำกัดที่ไปสัมพันธ์กับองค์กรชาวบ้านแบบราบเรียบ สร้างเครือข่ายเฉพาะกิจ อาจเนื่องจากลักษณะของโครงการและความกดดันของคนที่ทำงาน ประเภท) กับเกิดกระบวนการอื่น / ส่วนต่อเนื่อง ไม่สามารถพัฒนาเครือข่ายชาวบ้านให้ต่อเนื่องไปได้ ขณะเดียวกัน อพท.พื้นที่ที่เกี่วข้องก็ไม่ได้เข้าร่วมกระบวนการเคลื่อนไหวอย่างเป็นระบบภาพ จึงทำให้จุดมุ่งหมายในการประมวลเครือข่ายขององค์กรชาวบ้านต่องต่อเนื่อง และเก็บเกี่ยวบทผลของกระบวนการเคลื่อนไหวไม่ได้ขึ้น นอกจากนี้อาการเคลื่อนไหวในประเด็นปัญหาที่เป็นความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับรัฐ ทำให้เริ่มมองเห็นรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงสังคม คือ การเปลี่ยนแปลงนโยบายที่มีปัญหา และสร้างผลกระทบต่องานบ้าน

2. กระบวนการรณรงค์ปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากร ได้ก่อให้เกิดการถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์ในระหว่าง อพท.พื้นที่ กับ จพท.บนวงศ์ถางแหลมคม ถึงบทบาทของ อพท.ต่อการสนับสนุนกระบวนการเคลื่อนไหวต่อสู้ขององค์กรชาวบ้านในประเด็นปัญหาดังกล่าว ในช่วงเวลานี้ปรากฏได้ว่าไม่สามารถหาข้อยุติที่ชัดเจนได้ และได้มีการแบ่งแยกกลุ่มงาน เป็นงานเรือน และงานเก็บ อย่างไรก็ตามการถกเถียงทางแนวคิด และแนวทางการทำงานก็ได้ก่อให้เกิดความตระหนักในบทบาทของ อพท.ในการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางนโยบาย และการพัฒนากระบวนการทำงานขององค์กรในลักษณะของ อพท.ผ่านกลไก กอ.อพท. โดยมีการร่วมกันรวบรวมข้อมูลปัญหา และแนวทางแก้ไขเสนอต่อ กรม

ช่วงที่ 2 เครือข่ายป่าชุมชน (พ.ศ. 2533-2535)

ในช่วงนี้ กระบวนการรณรงค์ของ อพท.ต่อสู้ปัญหาเรื่องที่ดินอันเนื่องมาในช่วงที่ผ่านมา คือยังเป็นช่วงที่เริ่มเข้าใจปัญหาในกรณีของเขื่อน และกระบวนการรณรงค์จากกรรมาธิการที่ดินไม่ได้มีแนวทางที่ชัดเจนนักหลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2535 องค์การพัฒนาเอกชนที่เข้ามาในกรณีปัญหาเรื่องแม่ข่ายในการขายไม้ในพื้นที่หลายพื้นที่ที่จะมีโครงการสร้างเขื่อน ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านโครงการสร้างเขื่อนเขื่อนแม่โขง โครงการเขื่อนและมันม่วงๆ โครงการเขื่อนแม่ละเมา โครงการเขื่อนแม่ละมานและโครงการเขื่อนแม่ละเมา รวมทั้งกรณีปัญหาเขื่อนพิจิตรด้วย โดยที่มีองค์กรเอกชนทั้งในส่วนกลาง ภูมิภาค และพื้นที่ เคลื่อนไหวร่วมกัน

ส่วนประเด็นปัญหาป่าไม้ที่ติด ผลจากกระบวนการต่อสู้ในช่วงที่ผ่านมาได้ยกระดับการรณรงค์ขึ้นจากการรณรงค์สิทธิประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน มาเป็นการรณรงค์เพื่อเปลี่ยนแปลงนโยบายการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เริ่มต้นให้ความสำคัญกับหลักการจัดการป่าโดยประชาชนในรูปโฉม "ป่าชุมชน" ประกอบกับการทำงานในช่วงเวลาดังกล่าว อพท.ได้ค้นพบว่า ชาวบ้านในหลายพื้นที่มีระบบการจัดการป่าตามวิถีชีวิต และประเพณีดั้งเดิมสืบต่อกันมาช้านาน ดังนั้นกลุ่ม อพท.บนวงศ์ และอพท.พื้นที่จำนวนหนึ่งจึงได้ร่วมกันสำรวจพื้นที่ป่าชุมชนในภาคเหนือ ได้ข้อมูลประมาณ 30 ป่าชุมชน และได้จัดสัมมนาเพื่อรวบรวมข้อเสนอเพื่อร่าง พรมป่าชุมชน

ระยะนี้เป็นระยะที่ อพท.ต่าง ๆ มีการตื่นตัวอย่างมากต่อประเด็นป่าชุมชน ประกอบกับการจัดตั้งกลไกสนับสนุนระดับภาคในรูปของ คณะทำงานป่าชุมชน จึงมีองค์ประกอบขององค์กรบนวงศ์ ประสาน และสนับสนุน

ระดับภาค โดยการประสานงานของโครงการชุมชนศึกษา ชุมชนนักพัฒนาระบบนิเวศ ส่งผลให้มีการค้นหา และส่งเสริมกิจกรรมจัดการป่าชุมชนในระดับพื้นที่ทั้งทางกว้างขวาง มีการประสานเครือข่ายชาวบ้านโดยการเชื่อมโยงประสานการดำเนินงานขององค์กรชาวกีวศึกษาป่าในระดับจังหวัด และเรียกประสานองค์กรชาวกีวระดับภาคในการผลักดันให้เกิดภายในเวทีที่ในวงกว้าง ผลของการประสานความร่วมมือระหว่าง อพท.ภาคในภาค และระหว่างภาค เพื่อผลักดัน พบว่าชุมชนร่วมกับเครือข่ายชาวกีวบ้านจัดการป่าชุมชน

นอกจากนี้ อพท.แต่ละจังหวัดได้มีการนัดถ้อยแถลงกัน และแสวงหาแนวทางระดับท้องถิ่น โดยมีการรวมตัวเป็นกลุ่มสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัด อาทิ กลุ่มสิ่งแวดล้อมพะเยา กลุ่มสิทธิทางเขื่อนภาค กลุ่มลำห้วยเสนา กลุ่มอีกเมืองน่าน เป็นต้น ในช่วงเวลานี้กลุ่มเหล่านี้ถือเป็นภาคีสำคัญที่จะพัฒนาไปติดตามเฝ้าระวังปัญหาด้านทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมภายในจังหวัดทั้งในพื้นที่ อพท. และนอกพื้นที่ อพท.

เหตุการณ์สำคัญในขณะนี้ คือ กระบวนการคัดค้านการทำไม้เถื่อนที่ ต.บ้านจันทร์ ต.แม่เงิน จ.เชียงใหม่ ซึ่งเกินพื้นที่ที่ได้อนุญาตแม่เงิน มีการรวมพลังคัดค้านการทำไม้เถื่อนหลายอย่างระหว่าง เป็นความร่วมมือระหว่าง อพท.ส่วนกลางในภาค สื่อมวลชน และนักวิชาการ ในช่วงท้ายของการเคลื่อนไหวเกิดกลุ่มท้องถิ่นแม่เงิน เรียกที่ชื่อว่า กลุ่มอีกเมืองแม่เงินซึ่งประกอบด้วย ผอ. พงษ์พงศ์ และชาวบ้านกลุ่มน้ำแม่เงิน มาร่วมกันคัดค้าน จนในที่สุดโครงการดังกล่าวต้องยกเลิกไป

กระบวนการทั้งหมดสำคัญ

- ส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนระดับพื้นที่ ให้มี การกำหนดขอบเขตป่าชุมชน การจำแนกการใช้ประโยชน์ การกำหนดกฎระเบียบ จัดตั้งคณะกรรมการ ฯลฯ
- รวบรวมข้อมูล และเผยแพร่สู่สาธารณะ
- จัดตั้งกองทุนชุมชนศึกษา เพื่อสนับสนุนกิจกรรมองค์กรชุมชนศึกษา และรณรงค์กิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชน
- ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อผลักดันแนวคิดป่าชุมชน อาทิ นักวิชาการ และ กรมป่าไม้
- จัดเวทีสัมมนาเพื่อผลักดันนโยบาย เวที พบปะชุมชน (2533,2534) เวทีสมัชชาป่าชุมชนต้นน้ำ (2535)

กลุ่มที่มีบทบาทสำคัญอีกกลุ่มหนึ่งได้แก่ กลุ่มนักวิชาการ และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา จัดทำโครงการวิจัยป่าชุมชน ทำการวิจัยป่าชุมชนในภาคละหนึ่ง และควีนอลกเจียงเหนือ พร้อมทั้งจัดเวทีสัมมนาเพื่อผลักดันให้เกิดภายในเวทีชุมชน เฉพาะอย่างยิ่ง พบปะชุมชน ที่รัฐสภา

จากการทำงานศึกษาได้มีการขยายตัวออกไปชุมชนอย่างมาก เกิดความร่วมมือระหว่าง อพท.กับกลุ่มต่าง ๆ ในระดับจังหวัด และความร่วมมือระหว่าง อพท.ในการรณรงค์ทางนโยบายผ่านกระบวนการ และ การค้นคว้า

ผลที่สำคัญได้แก่ เกิดว่า พบปะชุมชน ฉบับประชาชน ขณะเดียวกันกรมป่าไม้ก็ขนานนโยบายคิดป่าชุมชน ไม่จัดทำร่าง พบปะชุมชนฉบับกรมป่าไม้ขึ้น แต่ทั้งสองร่างเป็นเนื้อหาชัดเจนโดยหลักการสำคัญ

ขณะนั้นระบบการชลประทานเรื่องป่าชุมชน ดำเนินไปพร้อม ๆ กับการพัฒนากิจกรรมกองทุนชุมชนรักป่า ซึ่งเน้นการผสมผสานทั้งเชิงบวก ครอบคลุมหัวใจ และสนับสนุนกิจกรรมการรักษাপ่าของชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ป่าชุมชนระดับจังหวัด มาเชื่อมโยงกับลุ่มน้ำป่าชุมชนต้นน้ำ มีความพยายามที่จะเชื่อมโยงกำลัง ประสานความร่วมมือ ใน อพท.เพื่อกระตุ้นผลักดันการเชื่อมโยงนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ซึ่งมีแนวทางชัดเจนในการแยกถอนแยกจากป่า โดย เฉพาะอย่างยิ่งป่าชุมชนที่ตามกฎหมาย ขณะเดียวกันก็มีปัญหาอื่น เช่น เชื้อรณแมลง ปัญหาเหมืองแร่ดี

บทเรียนด้านปัญหาป่าไม้ที่คืน

1. ช่วงนี้ถือว่าเป็นจังหวะก้าวสำคัญของการพัฒนา อพท.ภาคเหนือที่เริ่มเข้ามาให้ความสนใจกับประเด็น ปัญหาด้านทรัพยากร ได้มีการส่งเสริมการจัดทำป่าชุมชนในระดับพื้นที่ เสริมสร้างเครือข่ายระหว่างกันจัดทำป่า ชุมชน มีข้อเสนอเชิงนโยบาย ลักษณะเชิงข้อจำกัดประชาชนในอุดมคติเป็นเครือข่ายโดยทั่วถึงมีแนว มีการจัดเวทีชาว บ้านกับเกษตรกร การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในระดับพื้นที่ การนำชุด มีข้อเสนอ ข้อเสนอแนะ ขบวนการชาว บ้านยังไม่ได้มาเชื่อมกันอย่างมีวิธีคิด และวิถียุคใหม่ ดังนั้นการผลักดันให้ขยายโดยอาศัยวิธีการสัมมนาได้ผลน้อย ไม่ได้ได้รับความสนใจจากนักการเมือง การเคลื่อนไหวของลักษณะนี้ค่อนข้างขาดมิติทางการเมือง จากพลังกดดัน

2. จากการได้ร่วมการรณรงค์ทวงนโยบายไม่สัมฤทธิ์ ขบวนการอพท.ได้พยายามรณรงค์แนวความคิด คนอยู่กับป่า โดยเสนอรูปแบบเชิงนโยบายผ่าน พท.ป่าชุมชน ผลที่สุดกลุ่มป่าไม้กลับว่าง พท.ป่าชุมชน โดยไม่ คำนึงถึงหลักการดังกล่าว

3. การเริ่มก่อรูปแนวความคิดการจัดการลุ่มน้ำโดยองค์กรประชาชน ซึ่งเน้นความร่วมมือระหว่างคนกลุ่ม หรือภาคีต่าง ๆ ภายในลุ่มน้ำเดียวกัน ส่วนว่ากลไกนี้สำคัญ จากประสบการณ์การต่อสู้กรณีลุ่มน้ำ

ช่วงที่ 3 ยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำโดยองค์กรประชาชน (พ.ศ. 2536-ปัจจุบัน)

ในปี 2535 เกิดวิกฤตสิ่งแวดล้อม รัฐบาลได้ริเริ่มโครงการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น และโครงการผัน น้ำในหลายลุ่มน้ำในภาคเหนือตอนบน และลุ่มน้ำนานาชาติ (เขื่อนสาละวิน ประเทศกัมพูชา) การขยายตัวของโครงการ ประสานความร่วมมือภาคีต่าง ๆ บนพื้นฐานแนวคิดประชาสังคม จึงมีความพยายามที่จะประสานความร่วมมือ อพท. ในพื้นที่ที่ทำงานหลากหลายประเด็นปัญหา คำว่าป่าชุมชนอย่างเต็มรูปแบบ เริ่มมีการพูดถึงการจัดการทรัพยากร เชื่อมโยงเชิงดิน น้ำ ป่า ของฐานองค์กรชุมชนเริ่มแจ้งในระดับลุ่มน้ำกักต และเชื่อมโยงเครือข่ายชาวบ้านคัดค้าน เขื่อนท่าผาด้วย

มีการจัดประชุมกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบกับระดับเกิดขึ้นจากโครงการจัดการน้ำดังกล่าวต่อ สิ่งแวดล้อมและผู้คน ในภาคเหนือปี 2535 มีความเห็นส่วนกันว่าทิศทางในการแก้ปัญหาเรื่องน้ำที่เน้นระดมการ ถิ่นการฟื้นฟูสภาพต้นน้ำลำธารโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม และคิดค้นวิธีการจัดการน้ำที่หลากหลายตามเงื่อนไขแต่ ละท้องถิ่น ทั้งมีการทำงานจะอยู่ระดับพื้นฐานงานที่ทำงานอยู่ ระดับรวมที่เห็นชัดได้แก่ การส่งเสริมการจัดการ ป่าชุมชนที่จะจัดการกระจายอยู่ตามลุ่มน้ำย่อยที่เป็นสาขาของลำน้ำหลักในภาคเหนือ ประสานกับกระบวนการของ อพท.ในการทำงานพัฒนาเครือข่าย ถือว่าการพัฒนาเครือข่ายด้วยเงื่อนไขที่ครอบคลุมความส่วเชิงนโยบายไม่อาจจะ

เป็นเครื่องมือช่วยตามลักษณะของกลุ่มกิจกรรม หรือวิเคราะห์ตามลักษณะระบบโครงของ ในขณะที่การพัฒนาเครื่องมือช่วยตามประเด็นปัญหาที่ชาวบ้านที่เกี่ยวข้องจะมีพลัง และจากปัญหามีพื้นฐานความคิด และความรู้ในเรื่องลุ่มน้ำอยู่แล้ว

แนวทางการทำงานตามขั้นตอนเครื่องมือช่วยลุ่มน้ำนี้มาจากมิติการมองขององค์ประกอบของสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ของชีวิตมนุษย์ในมิติ “ภูมินิเวศ” ซึ่งมีแก่นสารปกริณีใช้ในการทำงานคาดว่าจะทำได้ อพร.ก็ว่าพันจากเรื่องจำกัดสำคัญ 2 ประการคือ

1. การแบ่งกลุ่มเป้าหมายที่เป็นงานแยกแยะประชาชน กล่าวคือ ในการทำงาน อพร.ในโครงการที่ตั้งอยู่ในระดับพื้นที่ตำบลก็จะมีกลุ่มเป้าหมายในการทำงานต่างกันออกไป เช่น บางโครงการกลุ่มเป้าหมายเป็นคนที่ทราบ บางโครงการคนละอันในตำบล บางโครงการทำงานขัดแย้งต่อกัน แต่มีความสัมพันธ์กันของคนที่ละกลุ่มด้วยเหตุผลของการใช้ทรัพยากรในลุ่มน้ำเดียวกัน จะทำให้สามารถมองเห็นและอธิบายถึงความสัมพันธ์ได้ชัดเจนกว่าเหตุการณ์ปกติ
2. การเชื่อมความหลากหลายของกิจกรรม ระบบนิเวศนี้สามารถเชื่อมกิจกรรมเข้าด้วยกันโดยเฉพาะประเด็นเรื่องน้ำ เกี่ยวพันกับการใช้ที่ดินที่เหมาะสม และสมมุติฐานระบบนิเวศ การทำเกษตรที่ไม่ทำลายดิน และน้ำ ในช่วงเวลาที่มีการประชุมเพื่อประเมินผล และสรุปด้วย แต่ทว่ายังคงไม่สามารถค้นหาอุปสรรคเชื่อมใจกันได้

ดังนั้น ช่วงนี้การแก้ปัญหาทรัพยากรของ อพร.จึงมีแนวทางการทำงานร่วมกันที่ยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำโดยองค์กรประชาชน แต่การทำงานแต่ละประเด็นปัญหาจะต้องค้นหากิจกรรมที่เน้นบูรณาการของการร่วมมือกันต่อไป โดยภาพรวมแล้วในช่วงนี้ อพร.ในแต่ละปัญหาจึงต้องทำงานในเนื้อหาของคนเป็นองค์กรอยู่ร่วมกันพยายามหาช่องทางร่วมมือกันภายใต้ยุทธศาสตร์เดียวกัน การดำเนินงานของ อพร.ด้านทรัพยากรธรรมชาติมีปัญหาไม่ที่ดิน และปัญหาอื่นในช่วงนี้ คือ

1) กรณีป่าไม้ที่ดิน

ในช่วงนี้มีการพัฒนากระบวนการ และเครื่องมือในการทำงานส่งเสริมในพื้นที่ที่สำคัญได้แก่ การประเมินผลกระทบชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยใช้เครื่องมือ RRA (Rural Rapid Appraisal) และ PRA (Participatory Rural Appraisal) การจัดทำแผนที่ชุมชนออกแสดงการใช้ทรัพยากรชุมชน การใช้แผนที่ 1: 50000 และแบบจำลองภูมิประเทศ(Model) เพื่อจำแนกขอบเขตการใช้ที่ดิน และป่าไม้ของชุมชน ขณะนี้มีการพัฒนาแนวคิด และการบูรณาการรูป และผลของความรู้ในการจัดการทรัพยากรที่ไม่ชุมชนอย่างยั่งยืนในระดับภูมิภาคศึกษาในภาคเหนือ

กลุ่มคนทำงานที่ผลักดันการเคลื่อนไหวด้านนิเวศของชนเผ่าพื้นเมือง อพร.ภาคเหนือ มุ่งเน้นไปที่พื้นที่ป่าไม้แห่งชาติ หรือชนเผ่าพื้นเมืองที่ไม่มีพื้นที่ป่าไม้ของชนเผ่าพื้นเมือง คนทำงานชนเผ่าพื้นเมืองที่สนใจประเด็นปัญหานี้ เนื่องจากมีการประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 25% จึงจะมีการประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เช่น เขตอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเป็นจำนวนมาก เพราะฉะนั้นในภาคเหนือ ถ้าไม่ได้จะเกิดผลกระทบ

ชาวบ้านเป็นอย่างมาก เพราะในพื้นที่ อพช.นี้มีการส่งเสริมการจัดการประชุมชุมชนอยู่ ก็จะได้วิถีสถาบันเนื่องจากแนวคิดของรัฐบาลและชาวบ้านก็ยังไม่ยอมรับกับการจัดการเวทีชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์

อพช.ภาคเหนือก็มีการจัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ในหลายๆอำเภอ และกำหนดกิจกรรมเคลื่อนไหวร่วมกับปอสมท เวลานั้นเริ่มมีกระแสการอพยพคนออกจากเขตป่าอนุรักษ์ ในภาคอีสานเกิดเหตุการณ์อพยพคน กรณีโครงการ ศกช. เกิดการจัดตั้งสมัชชาชาวบ้านในภาคอีสานแนวคิดบ้าน มีการเดินขบวนเข้าสู่กรุงเทพ ฯ จนที่สุดสามารถยกเลิกโครงการ ศกช.ได้สำเร็จ ทางสวธองค์กรมวลชนในกรุงเทพฯ ก็พยายามอย่างยิ่งที่จะ Lobby ให้มีการนำร่อง พบปะชุมชนที่มีสวธ.ชนเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร แต่ก็ไม่ได้เกิดผลใด ๆ

ระยะนี้กลุ่มคนทำงานสมัชชาบ้านกวดเริ่มมีข้อคิดว่าการดำเนินงานผ่านกระบวนการ อพช.เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบายนิยมนาน เวที อพช.ก็กระจัดหายว่อน ๆ เนื่องจากประชุมกับองค์กรอื่นแต่ก็ยังไม่มีความคืบหน้าใดๆ จึงเริ่มมีการเคลื่อนไหวกับสหประชาชาติมากขึ้นจนทำให้เกิดเป็นเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือตอนล่าง

กำเนิดขบวนการเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.)

ในช่วงเริ่มต้นคนทำงานมีเป้าหมายจัดตั้งองค์การชาวบ้านระดับภาค เพื่อเชื่อมโยงชาวบ้านที่มีการมีปัญหาต่าง ๆ มาเรียกร้องทางนโยบายร่วมกัน รูปารวมภาคขององค์การบ้านระดับภาคจะเป็นอย่างไร ก็ยังไม่มีความชัดเจน แต่มีความจำเป็นจะต้องให้ชาวบ้านมาเจอกัน เพราะชาวบ้านแต่ละคนมีปัญหาด้านนโยบายเหมือนกัน และเขาได้มีข้อสรุปประการหนึ่งว่าการเคลื่อนไหวเรื่องนโยบายป่าไม้ และการวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบายดังกล่าวลงไม่ถึงชาวบ้าน ทั้งที่ผลกระทบของการจัดการป่าอนุรักษ์ของรัฐจะเกิดขึ้นกับชาวบ้านอย่างแน่นอน

เดือนมกราคม 2537 มีการจัดเวทีสรุปบทเรียนการเคลื่อนไหวขององค์การชาวบ้านระดับปักษ์ใต้ต่าง ๆ 2 ประเด็นหลักคือ ปัญหาด้านสิทธิทางได้แก่ ป่าอนุรักษ์อันที่ ที่ดินสาธารณะ และเขื่อน และปัญหาด้านอาชีพของหลัก ๆ ได้แก่ ดึงปล้อง และหนองโง้งใหญ่ ผลสรุปจากเวทีผู้นำชาวบ้านมีมติร่วมกันจัดตั้ง เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.) มีเป้าหมายการทำงานร่วมกัน 2 เรื่องคือ ดึงปล้องและหนองโง้งใหญ่ และการจัดการทรัพยากรน้ำของเกษตรกร

ต่อมาเดือนพฤษภาคม 2537 เกิดเหตุการณ์สำคัญคือ การอพยพชาวบ้านออกจากเขตอุทยานแห่งชาติตมททอง มาที่ป่าเขาซอ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง ขณะเดียวกันรู้และตื่นตัวในช่วงเดือนเมษายน มีการจัดในแนวปัญหาป่าอนุรักษ์ในที่ เกิดการจัดตั้งคณะกรรมการชาวบ้านแก้ปัญหาป่าอนุรักษ์ในที่ จัดการประชุมสัญจรไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ที่ประสบปัญหา เช่น ปัญหาการจำกัดการถือครองที่ดินที่เขื่อนการประกาศเขตอุทยาน ฯ บางพื้นที่ที่มีแผนการเตรียมการอพยพ มีการระดมกระบวนการเรียนรู้ การวิเคราะห์ปัญหาด้านนโยบาย และการศึกษาเรียนรู้ประสบการณ์การต่อสู้ที่ภาคอีสาน การจัดฐานที่มั่นอพยพมาจัด และคลองงาน

แต่กระบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในระยะนี้ยังคงเป็นการจัดเวทีสัมมนาเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา ร่วมกับทางหน่วยงานราชการที่มีภารกิจได้แก่ กรมป่าไม้

ท้ายที่สุดชาวบ้านก็ได้พบโดยการยอมรับของชนชั้นกรรมาชีพไม่ตรงว่า คนละไม่มีอำนาจในการตัดสินใจในปัญหานี้ ต้องเรียกร้องไปที่ฝ่ายการเมือง นำมาสู่การชุมนุมครั้งใหญ่ในภาคเหนือราวต้นเดือนพฤษภาคม 2538 และได้พัฒนากระบวนการต่อสู้มาเป็นเครือข่ายขององค์กรชาวบ้านเรียกร้องสิทธิในที่ดิน และสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำไม่ชุมชน และเข้าร่วมกับขบวนการสมัชชาคนจนซึ่งเป็นขบวนการชาวบ้านระดับประเทศในปัจจุบัน

โครงสร้างของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ(คกน)



บทวิเคราะห์

1. ขบวนการชาวบ้าน ความจริงแล้วของกรรมาชีพที่ได้พบเห็นมาเคลื่อนไหวในภาคเหนือมีมาก่อน คกน. ขณะนั้น ขบวนการเคลื่อนไหว เกิดขึ้นเพราะประสบปัญหาการคว่ำหน้าผลผลิตข้าวจาก การเรียกร้องราคาผลผลิต ก็พัฒนามาเป็นขบวนการคัดค้านนโยบายเรื่องพื้นที่มีชน หรือชนบทใหญ่ ก็เป็นภาคเรียกร้องโครงสร้างของ ขบวนการ ประเด็นทรัพยากรชนชั้นไม่สอดคล้อง เมื่อวิเคราะห์ก็มองไปมาพบว่า ถ้าสถานการณ์ไม่ดีขึ้น เหมือนที่ ที่ดิน สาธารณะ หรือกระทั่งเรื่องน้ำชุมชน ด้านสถานการณ์ไม่ดีขึ้น น้ำชุมชนอยู่ตลอดเวลา เมื่อมีวิกฤติต่อเนื่อง ของกรรมาชีพ บ้านนาจะพัฒนาไประดับที่มีนายคนนี้จะไปได้ ขบวนการจะก่อให้เกิดการเชื่อมโยงได้ในระยะยาว หรือในเวที สังคมมา แต่ชาวบ้านเชื่อมโยงไม่ได้เพราะกลับไปที่หมู่บ้านที่ไม่เจอวิกฤติปัญหา วิกฤติปัญหาเกิดความขัดแย้งจึงเป็น เวทีที่สำคัญให้เกิดการก้าวกระโดดของขบวนการชาวบ้าน

2. การพัฒนาระบบงานที่วางบนสนับฐานความเข้มแข็งของกรรมาชีพในการจัดการทรัพยากร

ในระยะแรกเป็นการส่งเสริมการจัดการน้ำชุมชน ทำความชัดเจนแนวสิทธิน้ำชุมชน กำหนดขอบเขตป่า ชุมชน แบ่งเขตการใช้ประโยชน์ กำหนดกฎระเบียบ คือการรื้อฟื้นน้ำชุมชน ทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ทำป่าชุมชน ทำแนวกันไฟ สร้างป่า เป็นต้น ในระยะนี้ชาวบ้านมีผลผลิตสำคัญในภาคเหนือคือ ข้าวได้ผลผลิตการสืบ ถิ่นความผู้ละชุมชนในการจัดการน้ำ และให้ความสำคัญน้อยกับเวทีสาธารณะ/นิเวศวิทยาป่าไม้ในการกำหนด ขอบเขตการใช้ประโยชน์เป็นป่าชุมชน ผลก็คือ ชาวบ้านเกรงพื้นที่ป่าชุมชนซึ่งเป็นค่าใช้กับไหมมา จากคนทำงานเกษตร จะพื้นที่ป่าที่ชุมชนเคยจัดการมาแต่เดิม หรือในชุมชนเกรงภัยของสถานที่ ค่าป่าชุมชน ได้ไปกลบเกลื่อนการจัดการป่าแบบดั้งเดิมของชุมชน นอกจากนี้พบว่า ๆ ไม่ถึงจุดที่ไม่ได้คิดไม่ตกแล้วว่างานส่งเสริมป่าชุมชนยังมีอะไรต้องทำอีก

ต่อมาก็ได้มีการพัฒนาศักยภาพการทำงาน และเครื่องมือมากขึ้น เพื่อให้สามารถค้นหา จินตนาการขีดความรู้ทางนิเวศ และวัฒนธรรมของชุมชนในด้านบริหารจัดการทรัพยากร เมื่อมองประเด็นหนึ่งของคนทำงาน และชาวบ้าน ได้เรียนรู้ว่า มีเพียงบ้าน กฎระเบียบ คณะกรรมการป่าชุมชนอันไม่พอ ต้องมีการพัฒนากิจกรรมบนพื้นฐานองค์ความรู้ของชุมชน ได้แก่ กิจกรรมการจัดการทรัพยากรที่ชาวบ้านทำกันเองภายในชุมชน และกิจกรรมที่จะสร้างความเข้าใจกับสาธารณะ ขึ้นเนื่องจากผลกระทบของรัฐบาลในเรื่องการจัดการป่าอนุรักษ์ มีคำถามที่ต้องตอบมากขึ้น ทำให้ต้องทบทวนคิดมากขึ้น มีความรู้ ต้องใช้เครื่องมือ ในการอธิบายมากขึ้น คิดลงไม่เท่านั้นพูดถึงความหลากหลายทางชีวภาพ วัฒนธรรมอื่น เหล่านี้ที่ผลกระทบจากแรงกดดันที่ชุมชนต้องพิสูจน์ตัวเอง ที่คำถามหนึ่งคนทำงานก็มีบทเรียนว่าการทำงานในลักษณะเดิมมันตัน

แม้ว่าจะเริ่มต้นที่การใช้เครื่องมือการอธิบาย เช่น แผนที่ แต่ก็ต้องเปิดทางการเมือง แต่ก็ได้เริ่มพัฒนาการให้แผนที่มาเป็นเครื่องมือในทางสำนัก และพัฒนาการจัดการทรัพยากรของชุมชนบนพื้นฐานความรู้ทางนิเวศ และวัฒนธรรมอย่างแท้จริง เริ่มมีการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชน พัฒนาแผนที่ให้มีรายละเอียดในทางนิเวศวัฒนธรรมมากขึ้น กระบวนการพัฒนาการจัดการทรัพยากรชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องพัฒนาเนื้อหาใหม่ ๆ ในการทำงานกับชาวบ้าน

บทเรียนและประเด็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับปัญหาไปไม่ถึงดิน

1. การสร้างความเข้มแข็งขององค์กรประชาชนพื้นฐานไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชุมชนจำเป็นต้องเชื่อมโยงปัญหาสิทธิกับเกษตร นำไปสู่การค้นหา และพัฒนาความรู้ แบบแผน และกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรของชุมชน จากประสบการณ์การทำงานร่วมกับหน่วยงาน สกน.เห็นได้ชัดเจนว่ากระบวนการเรียนรู้ของสิทธิ มีผลกระทบสำคัญในการไปกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความตระหนัก และเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการศึกษาและยกระดับองค์ความรู้ของตนเองในการจัดการทรัพยากร

อย่างไรก็ตามกระบวนการทำงานดังกล่าวจำเป็นต้องสร้างสมดุลย์ระหว่างกระบวนการต่อสู้ทางการเมือง และการพัฒนาการจัดการทรัพยากร ซึ่งในความเป็นจริงที่ทำงานมาถึงศึกษามูลเหตุก็ได้ไม่ผิด เนื่องจากข้อจำกัดที่งานการเมืองต้องเปลี่ยนไปตามสถานการณ์และเวลา ทำให้งานด้านเนื้อหาพัฒนา

โดยสรุปกระบวนการทำงานมีดังนี้

- ให้ข้อมูลเพิ่มอำนาจการวิเคราะห์
- พัฒนาองค์ความรู้
- เสริมเครื่องมือ
- สร้างเครือข่าย
- ขยายผล
- เยาวชนของ

2. การพัฒนาเครื่องมือใหม่ ๆ ลงไปทำงานกับชุมชน ต้องให้ไว้ตรวจสอบองค์ความรู้ หรือข้อเท็จจริงในชุมชน ไม่ใช่ใช้เพียงเพื่อเป็นอาวุธข้อมูลบางช่วงไปเคลื่อนไหวหา หรือนำใบมีความในมืออย่างไม่รอบคอบ

3. จากการเคลื่อนไหวในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมาพบว่าอุปสรรคที่สำคัญคือ ความเข้าใจร่วมกันของคนในสังคมว่าอะไรคือ การจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน และจะวัดได้อย่างไร การพยายามต่อสู้ และพิสูจน์ตนเองขององค์กรชาวบ้านว่า ชาวบ้านสามารถจัดการทรัพยากรได้ แต่ก็ยังต้องเผชิญหน้ากับแนวความคิดของคนในเมือง และองค์กรอนุรักษ์ที่จำปาต้นน้ำห้ามแตะต้อง หรือห้ามคนไปอยู่ จะพิสูจน์ไม่ต่างจากโรงโหลาซึ่งมาจากพื้นฐานในการมองข้อเท็จจริงของปัญหาแตกต่างกัน ดังนั้นระยะต่อไปควรจะมีการศึกษา และพัฒนาตัวชี้วัดร่วมกันของคนในสังคมต่อการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน

4. แนวคิดการจัดการลุ่มน้ำโดยองค์ชุมชน ยังไม่ปรากฏแนวทางอย่างเป็นรูปธรรม ถึงแม้ว่าเน้นกระบวนการเมื่อเรื่องถึงมือยังไม่เกิดความขัดแย้งระหว่างคนที่มาพบกับคนบนตอม ความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์ ประกอบพิจารณา คือ

- ความคิดเชิงอุดมการณ์ และผลประโยชน์ (การต่อสู้ การจัดสรร)
- มิติความรู้และวัฒนธรรม
- มิติเชิงนิเวศวิทยา
- มิติชาติพันธุ์

เขายังคงไม่ชัดเจนว่าโจทย์คืออะไร ระดับความถ่วงมือที่เป็นไปได้จึงระดับไหนอย่างไร ดังนั้นจึงยังไม่ชัดเจนว่าจะพัฒนามาถึงอะไรตามแก้ไขปัญหา

5. การจัดการความสัมพันธ์ทางโครงสร้างอำนาจขององค์กรเมือง ระหว่างองค์กรบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัดหรือเทศบาล หรือช่วยต้นน้ำ องค์ประกอบขององค์กรต่าง ๆ เช่นนี้ควรเป็นอย่างไร มีเนื้อหา และมีความสัมพันธ์กันอย่างไร

6. บทบาทและกระบวนการทำงานของ อพช.

มองย้อนไปที่จุดเริ่มต้น เรามีปัญหามากว่า คือการเปลี่ยนแปลงสังคมให้มีความเป็นธรรม แต่ยังไม่มีการรวมใจ มีความเข้าใจ เมื่อมาพบการทำงานเชิงพัฒนาชุมชนแบบนี้ ก็ตั้งคำถามกันว่ากลุ่มเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงสังคมได้อย่างไร จนได้คำตอบหรือคำตอบว่า ชาวบ้านคือมาเชื่อมโยงกัน เป้าหมายคือ ชาวบ้านต้องครองในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของตนเอง ซึ่งที่สุดก็มีความชัดเจนมากขึ้นเมื่อมีการรณรงค์ การรณรงค์ของเรื่องสิทธิ คือปัญหาที่มีผลกระทบชัดเจน ที่ผ่านมาก็มีความพยายามต่อสู้ของเรื่องนั้น เรื่องนี้ แต่ขาดพัฒนาการขาดความต่อเนื่อง เนื่องจากเขามักไปเชื่อมโยงกับด้วยประเด็นที่ว่า อพช.จะมาร่วมมือกันศึกษาประเด็นอะไรบ้าง เมื่อมาเกาะติดปัญหาชาวบ้าน มีการต่อสู้ของต่อเนื่อง มีการยกระดับการต่อสู้ พัฒนาเนื้อหา ไม่เพียงแต่ต่อสู้เพื่อให้ได้ประโยชน์ทางกาย เช่น ที่ดิน ในเอกสารสิทธิ แต่จะต้องพัฒนาไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ขณะนี้เป็นเหมือนว่า ขบวนการชาวบ้านได้นำทางไปแล้ว บทบาทของขบวนการ อพช.ควรเป็นอย่างไร จะสนับสนุนขบวนการชาวบ้านในการต่อสู้กับระบบราชการ และระบบการเมืองที่ไม่เอื้อต่อการเรียกร้องสิทธิอย่างไร

2) กรณีปัญหาเขื่อน

ปัญหาด้านเรือนอกจากกรณีปัญหาเรือนขนาดใหญ่ตั้งที่ถาวรมาข้างต้นแล้ว ในช่วงนี้ได้เกิดเหตุการณ์ที่ชนชนกลางและขนาดเล็กในภาคเหนือ 4 เขื่อนทั้ง ในปี พ.ศ. 2537 และอีก 1 เขื่อน ในปี พ.ศ. 2538 เป็นเหตุให้ชาวบ้านเสียชีวิต 1 คน บ้านเรือน ทรัพย์สิน และพืชผลการเกษตรเสียหายเป็นจำนวนมาก สาเหตุที่ทำให้เขื่อนทั้งสองใหญ่เกิดจากการก่อสร้างเขื่อนที่ไม่ได้มาตรฐานขึ้นเนื่องมาจากปัญหาการคอร์รัปชั่นและสาเหตุจากการขาดการดูแลรักษาเขื่อน และบางพื้นที่ก็เกิดปรากฏการณ์ล้นเอ่อจึงดำเนินการจัดการน้ำในเขื่อนขนาดกลางและเล็ก ระหว่างหน่วยงานรัฐกับชาวบ้านได้เขื่อนอีกด้วย กรณีดังกล่าวเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าปัญหาการสร้างเขื่อนขนาดกลางและขนาดเล็กก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าปัญหาการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ดังนั้นแล้วปัญหาของเขื่อนจึงไม่จำกัดอยู่ที่ขนาดของเขื่อนแต่อย่างใด และช่วงนี้ปัญหาเรื่องเขื่อนทำให้ความรุนแรงมากขึ้น

การวางแผนยุทธศาสตร์ไว้ที่การจัดการทรัพยากรน้ำตามแนวคิด “ภูมิโอบสวัณธรรม” ได้ทำให้ปัญหาเรื่องเขื่อนตามมาทั้งเขื่อนทั้งกับประเด็นปัญหาอื่นที่เกิดขึ้นในสุนน้ำเดียวกันได้เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามในระยะ 3-4 ปีที่ผ่านมา บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนต่อกรณีปัญหาเขื่อนในภาคเหนือกลับลดลงอย่างรวดเร็วจนและมีส่วนที่สนใจปัญหาเขื่อนน้อยลงจนสามารถได้จำปัญหาเขื่อนมีคนที่ทำงานอยู่คนเดียวที่ดูแลทั้งกับประเด็นปัญหาอื่นๆ ที่องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาเป็นบทบาท โดยที่งานในปัจจุบันก็ยังไม่ได้มีการสรุปหาสาเหตุกันอย่างจริงจัง

บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในการแก้ปัญหาเขื่อนในภาคเหนือในช่วงนี้ สามารถแบ่งออกเป็น 4 ประการด้วยกันคือ

1. การทำงานกับชาวบ้านในพื้นที่ที่มีปัญหาเขื่อน บทบาทหลักขององค์กรพัฒนาเอกชนจะอยู่ที่การเสริมศักยภาพของครัวเรือนบ้านให้เกิดความเข้มแข็งในการต่อสู้ การทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสพการณ์ระหว่างชาวบ้านในพื้นที่โครงการเขื่อนด้วยกัน และระหว่างชาวบ้านในพื้นที่โครงการเขื่อนกับชาวบ้าน ที่ถูกอพยพจากเขื่อนสร้างเขื่อนในอดีต

การดำเนินกิจกรรมในส่วนนี้ ได้มีบทบาทอย่างมากสร้างเสริมสร้างชาวบ้านที่เกิดความตื่นตัวจากปัญหาการสร้างเขื่อนเข้าด้วยกัน ในปี พ.ศ. 2537-38 เป็นเวทีชาวบ้านที่จัดขึ้นจากการสร้างเขื่อนในภาคเหนือ อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาเครือข่ายดังกล่าวก็ไม่สามารถเกาะกลุ่มกันได้จึงเนื่องจากระดับความเข้มแข็งของปัญหาที่มีความแตกต่างกันมาก กรณีสถานการณ์การผลักดันการสร้างเขื่อนมีความรุนแรงการเคลื่อนไหวก็จะเข้มแข็ง ส่วนกรณีสถานการณ์การผลักดันเขื่อนตรงกลางการเคลื่อนไหวก็ลดลงและในบางพื้นที่อาจหยุดเคลื่อนไหวลงไปเลย ปัจจุบันภายในขององค์กรชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ที่ มีกระบวนการสนับสนุนการมีส่วนร่วมขององค์กรตนเองแตกต่างกันทำให้การเคลื่อนไหวไม่สามารถเชื่อมต่อกันเป็นเครือข่ายได้ อย่างไรก็ดีตามในกรณีปัญหาเขื่อนที่มีความขัดแย้งรุนแรงการต่อสู้ก็ได้ยกระดับเป็นการรวมกันในระดับประเทศเกิดเป็นเครือข่ายชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบการสร้างเขื่อนและแปรเปลี่ยนเป็นสมัชชาคนจนในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา ทำให้กรณีปัญหาเขื่อน เช่น กรณีเขื่อนแม่ละเมาและเขื่อนแก่งเสือเต้นถูกจัดกับกลุ่มปัญหาผู้เดือดร้อนจากการสร้างเขื่อนของสมัชชาคนจนที่สามารถต่อรองกับรัฐได้ในระดับหนึ่ง

2. การรณรงค์เคลื่อนไหวในระดับนิกรและสาธารณะผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่หลากหลาย โดยมีประเด็นที่หลากหลายเช่นกัน นับแต่การรณรงค์ให้ยกเลิก การเลือกซื้อให้เกษตรกรจนทำให้เกษตรกรบางส่วนประท้วง การ

วิพากษ์วิจารณ์การปฏิบัติงานของรัฐ การวิพากษ์วิจารณ์รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการนำเสนอสถานที่เลือกอื่นๆ ในการจัดการน้ำแบบการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ กิจกรรมในส่วนนี้ ได้เน้นไปที่การต่อสู้เพื่อช่วงชิงพื้นที่ในสังคมเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการอนุมัติโครงการสร้างเขื่อน ขณะเดียวกันก็เป็นการกดดันภาครัฐไปในตัว

อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวในส่วนนี้มีลักษณะเป็นฉาบฉวยมากกว่าที่จะรุดเพื่อช่วงชิงพื้นที่

3. การประสานกับชุมชนอื่นๆ การเคลื่อนไหวเพื่อขบวนที่เข้ามาได้เชื่อมต่อกับสื่อมวลชนทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ทำให้สามารถยกระดับปัญหาให้เป็นประเด็นปัญหาที่สามารถชนให้ความสนใจมากที่สุดปัญหาหนึ่งคือมวลชนส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะนักข่าวสิ่งแวดล้อม จึงได้เป็นพันธมิตรที่สำคัญ ขณะเดียวกันได้ปรากฏบทบาทของนักวิชาการทั้งส่วนกลางและภูมิภาคเข้ามามีส่วนในการเคลื่อนไหวกรณีปัญหาเขื่อนมากขึ้น นอกจากนี้การเคลื่อนไหวยังมีการประสานกับหน่วยงานสิ่งแวดล้อมของรัฐอีกด้วย การเคลื่อนไหวคัดค้านเขื่อนจึงรวมเอาชุมชนและผู้คนจากตัวต่างๆ มากขึ้น นอกเหนือจากชาวบ้าน นักศึกษา องค์การพัฒนาเอกชน และนักวิชาการบางส่วนที่ให้ความสำคัญกับปัญหาเขื่อนอยู่แล้ว

4. กระบวนการด้านวิชาการ จากการที่การทำงานในกรณีปัญหาเขื่อนเกี่ยวข้องกับภารกิจสร้างความเข้าใจ ประกอบกับประเด็นการรณรงค์มีต้นตอเกี่ยวกับรัฐบาลนิยมสหุนเขื่อนที่มักอยู่ในประเด็นผลประโยชน์ของเขื่อน โดยมีรายงานการศึกษาความเหมาะสมและรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเป็นกรอบในการต่อสู้ การดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเรื่องเขื่อนจึงเกี่ยวข้องกับงานด้านข้อมูลวิชาการมากขึ้น นอกจากนั้นแล้วการที่ศิษย์เสนาธิการเลือกในการจัดการน้ำแบบการสร้างเขื่อนจึงโยงกับสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นยังทำให้ยังมีความจำเป็นในการแสวงหาข้อมูลในหลายลักษณะมาประกอบเพื่อให้ได้แก่กับภารกิจเหตุผลการสร้างเขื่อนอีกด้วย เนื่องจากว่าที่ผ่านมาการศึกษาในประเด็นนี้ยังไม่มีความทางวิชาการที่ควรศึกษาอย่างเป็นระบบ การเคลื่อนไหวขององค์กรพัฒนาเอกชนในประเด็นเขื่อนไม่ได้ศึกษาเฉพาะในเรื่องของการทำงานกับชาวบ้านหรือแนวร่วมเท่านั้น แต่งานวิชาการก็ต้องดำเนินการเองอีกด้วย แต่ก็ยังไม่มีประสิทธิภาพมากนักเนื่องจากข้อจำกัดด้านบุคลากรและเงินทุน ทำให้ไม่สามารถผลิตงานทางด้านวิชาการออกมาได้ เป็นได้เพียงแค่การนำเอาใช้ในการรณรงค์เฉพาะหน้าเท่านั้นยังไม่สามารถสร้างเป็นองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ จึงแตกต่างกับโครงการภาคีแบบเทียบกับการเคลื่อนไหวในกรณีปัญหาน้ำป่าไหล ที่ดิน

บทเรียนด้านปัญหาเขื่อน

1) คำตามต่อขบวนการทำงาน

การเคลื่อนไหวในกรณีปัญหาเขื่อนในภาคเหนือได้สะท้อนให้เห็นว่ามีข้อจำกัดมากมายหลายประการทำให้เกิดความตามมา ซึ่งจำเป็นที่องค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือต้องคิดและสรุปบทเรียนร่วมกัน

ประการแรก องค์การพัฒนาเอกชนที่ทำงานหรือสนใจปัญหาการสร้างเขื่อนในภาคเหนือมีค่อนข้างคนกล่าวได้ว่าปัญหาเขื่อนเป็นปัญหาที่มีองค์กรพัฒนาเอกชนทำงานน้อยที่สุดก็ว่าได้หากเปรียบเทียบกับกรณีปัญหาทรัพยากรอื่นๆ ทั้งที่ทรัพยากรน้ำเป็นธรรมชาติที่ใกล้ตัวแล้วปัญหาเขื่อนและโครงการน้ำมาที่จะดำเนินการในภาคเหนือจะก่อให้เกิดผลกระทบทั้งต่อเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรอย่างใหญ่หลวง ดังนั้น จึงเกิดคำถามต่อสหภาพ

การบังคับการ 'องค์การพัฒนารัฐบาลท้องถิ่นหรือปัญหาการรื้อสร้างเมืองที่กำลังเกิดขึ้น' หรือ 'องค์การพัฒนารัฐบาลท้องถิ่นหรือปัญหาการรื้อสร้างเมืองหรือเมืองใหม่อย่างไร'

ประการที่สอง ได้ปรากฏว่าในพื้นที่ทำงานขององค์การพัฒนารัฐบาลท้องถิ่นที่ได้เกิดปัญหาขึ้นขึ้นทั้ง เมืองทั้ง เมืองกำลังรื้อสร้าง หรือมีโครงการรื้อสร้างในอนาคตที่ภาคธุรกิจกำลังศึกษาความเหมาะสม/ การจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม/ การทำในเชิงประชาสัมพันธ์ หรือทางพื้นที่เมืองที่เตรียมจะเสนอขอขออนุญาตจากรัฐบาลเพื่อที่จะดำเนินการ แต่พบไม่ปรากฏการเคลื่อนไหวขององค์การพัฒนารัฐบาลท้องถิ่นใด ๆ คำถามก็คือว่า 'อะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดสถานการณ์ดังกล่าว' และหากว่า 'ถ้าจะให้องค์การพัฒนารัฐบาลท้องถิ่นมีบทบาทในประเด็นปัญหาเรื่องในการเมืองท้องถิ่นปัจจัยอะไรบ้าง'

2) ข้อเสนอเพื่อเสริมสร้างบทบาทขององค์การพัฒนารัฐบาลท้องถิ่นกับปัญหาเรื่องเมือง

กรณีปัญหาเมืองเป็นกรณีปัญหาที่จำเป็นต้องมีการทบทวนบทเรียนกันอย่างจริงจัง สำหรับองค์การพัฒนารัฐบาลท้องถิ่นทุกระดับเพื่อนำไปสู่การคลี่คลายข้อจำกัดที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน

หากจะทำให้เกิดกระบวนการการทำงานประเด็นปัญหาเมืองที่เป็นรูปธรรม ควรมีการดำเนินการเสริมบทบาทขององค์การพัฒนารัฐบาลท้องถิ่น

1. การเร่งให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาการรื้อสร้างเมืองที่ภาคการเมืองกำลังเผชิญอยู่และต้องสร้างความชัดเจนว่า องค์การพัฒนารัฐบาลท้องถิ่นจะมีบทบาทและยุทธวิธีในการแก้ปัญหาเมืองอย่างไร ทั้งนี้การสนับสนุนให้กลุ่มในท้องถิ่นจำนวนมากมีบทบาทในกรณีปัญหาเมืองในภาคการเมืองจำเป็นต้องพิจารณาถึงกลไกไม่พื้นที่ที่จะต้องคิดกันด้วยว่าจะนำกระบวนการมาจากส่วนไหน

2. การสนับสนุนให้มีการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเมืองเพื่อเป็นภาพพัฒนาองค์ความรู้ในประเด็นที่ควรศึกษาวิจัย เช่น

- การสำรวจสถานการณ์การศึกษาเมืองเมืองในสังคมไทย ภาคเหนือ
- ประสิทธิภาพของเมืองทั้งในด้านการผลิตไฟฟ้า การชลประทาน และด้านอื่นๆ ในเมืองที่กำลังไปแล้ว
- ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในเมืองที่กำลังไปแล้ว และโครงการเมืองที่มีแผนจะดำเนินการทั้งในส่วนต้นน้ำและท้ายน้ำ
- การศึกษาเพื่อพัฒนาระบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการการประเมินผลกระทบทางสังคมและผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม และกระบวนการในการตัดสินใจ
- การศึกษาแบบนิเวศน์ของแหล่งต้นน้ำทางเป็นระบบต้นน้ำต้นน้ำจึงมีท้ายน้ำ (โดยเฉพาะประเด็นพื้นที่ต้นน้ำ)
- พวงเลือกอื่นในการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างเป็นระบบทุนการรื้อสร้างเมือง

3. การมีการจ้างศูนย์ข้อมูลเรื่องเมืองเมืองในภาคเหนือ และน่าจะรวมเมืองเมืองในภาคเหนือด้วย ทั้งนี้ไม่เพียงพอเพื่อเพิ่มขีดความสามารถขององค์การพัฒนารัฐบาลท้องถิ่น แต่ยังมีกระทรวงมหาดไทย นักวิชาการและสื่อมวลชนอีกด้วย

2) แนวทางของการณรงค์เรื่องเขื่อน

จะรณรงค์ระดับกับโลกภายในประเด็นต่อไปนี้

1. ผลักดันให้รัฐตั้งคณะกรรมการหลายฝ่ายเพื่อศึกษาผลกระทบของเขื่อนใหญ่ที่ได้ดำเนินการไปแล้ว
2. ผลักดันให้รัฐศึกษาทางเลือกอื่นในการจัดการน้ำให้มากกว่าการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่และการผันน้ำข้ามพรมแดน
3. ผลักดันให้รัฐยุติการระดมที่ดินเพื่อสร้างเขื่อนและโครงการชลประทานที่จะได้วิวัฒนาการมาจากโครงการเขื่อนใหญ่และโครงการผันน้ำ
4. ผลักดันให้โครงการเขื่อนขนาดใหญ่และโครงการผันน้ำข้ามพรมแดนต้องดำเนินการให้มีการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม(EIA) และการประเมินผลกระทบด้านสังคม(SIA) โดยมีกระบวนการทางมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นและหลังการดำเนินการโครงการ
5. ผลักดันให้มีการระดมเพื่อกำหนดผลกระทบและป้องกันความเสี่ยงหรือความเสียหายที่จะเกิดขึ้น
6. ผลักดันให้มีศาลปกครอง

3) การหนุนช่วยกันในระดับเครือข่าย

การที่รัฐบาลและองค์กรเครือข่ายมาเป็นการจัดการทรัพยากรน้ำใน พ.ศ. 2536 ทำให้ความกดดันของ "ทรัพยากร" ภายใต้ออกครอบคลุมประเด็นปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในภาคเหนือได้สร้างปัญหาที่เกิดขึ้นในลุ่มน้ำมีสาเหตุมาจากนโยบายการพัฒนาประเทศที่มีตลาดของรัฐบาลให้เกิดปัญหาต่างๆมากมายซึ่งปัญหานั้นมีผลกระทบไปทำงานอยู่ การวางยุทธศาสตร์ได้ครอบคลุมจึงจะเป็นพื้นฐานให้มีจุดร่วมที่จะทำงานไปในทิศทางเดียวกันและร่วมกันหนุนเสริมกันและกัน

อย่างไรก็ตามตั้งแต่ปีพ.ศ. 2536 องค์กรที่ทำงานในประเด็นปัญหาต่างๆแยกไปทำงานในเนื้อหามหาชนจะมีบทเรียนมากมายดังที่ปรากฏข้างต้น ดังนั้นในอนาคตหากจะพัฒนาเฉพาะในประเด็นปัญหานี้ของตนเองแล้วควรจะมาร่วมกันคิดค้นกิจกรรมร่วมที่เป็นบูรณาการซึ่งจะทำให้ยุทธศาสตร์ที่วางไว้สัมฤทธิ์ผลได้

๑. ประเด็นที่ควรศึกษาวิจัย

- ๑) การจัดการทรัพยากรของชาวบ้านที่มีมาแต่เดิม รวมถึงการจัดการลุ่มน้ำตลอดทั้งสาย เช่น ศึกษาบทบาทของแหล่งต้นน้ำ พื้นที่ลุ่มน้ำ
- ๒) การศึกษาทางนโยบายและแนวทางการจัดการกับรัฐให้เอื้อต่อแนวทางการจัดการของชาวบ้าน
- ๓) การจัดการทรัพยากรขนาดใหญ่โดยรัฐ เช่น เขื่อน การชลประทาน
- ๔) การสื่อสารข้อมูลสังคม

3. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ:

กรณีเครือข่ายชาวเขา

*เสาวฤทธิ์ นุช

*สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ก. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาด้านชาวเขาของ อพช. ในภาคเหนือ

งานพัฒนาชาวเขาที่เกิดขึ้นในภาคเหนือแบ่งได้เป็น ๔ ช่วง คือ ช่วงที่ ๑ การพัฒนาโดยองค์การศาสนา และการพัฒนาเพื่อความมั่นคงโดยรัฐก่อน พ.ศ. ๒๕๑๓ ช่วงที่ ๒ ลงทะเบียนมีกฎหมาย พ.ศ. ๒๕๑๓-๒๕๓๖ ช่วงที่ ๓ การรวมตัวเป็นเครือข่ายช่วงที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๑๓-๒๕๓๖) ช่วงที่ ๔ การรวมตัวเป็นเครือข่ายช่วงที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๓๖-ปัจจุบัน)

ช่วงที่ ๑ การพัฒนาโดยองค์การศาสนาและการพัฒนาเพื่อความมั่นคงโดยรัฐ(ก่อน พ.ศ. ๒๕๑๓)

สถานการณ์ชาวเขาโดยรวม

ก่อน พ.ศ. ๒๕๑๓ ทิศทางการพัฒนาชาวเขาโดยรัฐถูกกำหนดหรือครอบงำภายใต้ ขบวนการเพื่อความมั่นคงของชาติ เป็นสหภาพยามใต้ร่มธงอันคนไทย ที่เน้นการตั้งสมมติฐานว่า ให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาความยากจนของชาวเขา ให้ความสำคัญการแก้ปัญหาเสถียรและพัฒนาเพื่อความมั่นคงของชาติ อันทำให้เกิดนโยบายการรวมพวก¹ ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ นอกจากนี้ยังเน้นการแก้ไขกฎหมายการให้พหุวิทยาการชนชาติ อันเป็นสาเหตุที่ทำให้มีการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการเกษตรให้เป็นระบกก้าวนำไปสู่การพัฒนาเขต ๖ สุ่มน้ำ และการประกาศพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๕๑๔ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๐๓ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ การพยายามให้ชาวเขาปลูกพืชทดแทนไม้ตั้งแต่ประมาณศักราช ๒๕๒๐ เป็นต้นมา การ

¹ ผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานองค์การพัฒนาชาวไทยภูเขาสงข

² รัฐบาลไทยได้มีนโยบายทางการปฏิบัติที่ครอบคลุมกลุ่มคนจากชนเผ่าที่ปฏิบัติต่อชาวอินเดียน โดยมีแนวทาง 3 แนวคิด 1) การป้องกัน 2) การรวมพวก คือการให้กลุ่มคนเป็นกลุ่มอย่างอิสระโดยถือว่าเป็นคนไทย 3) การผสมกลมกลืน คือสหภาพยามกลืนให้ชนกลุ่มน้อยมีลักษณะมีรากฐานเล็ก รัฐบาลไทยระบุว่าให้นโยบายการรวมพวกปฏิบัติต่อชนกลุ่มน้อย แต่ในทางปฏิบัติจึงยังคงทำตามแนวทางการรวมชนกลุ่มน้อยและการป้องกัน

พัฒนาการในบางส่วนของรัฐวิสาหกิจยังเน้นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติชาวเขาในด้านการค้าระหว่างชีวิต ความเชื่อ ศักดิ์สิทธิ์ รัฐชาติ ประเพณี ภาษามือ ลดการตัดไม้ทำลายป่า แต่ไม่มีนโยบายใดที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชนชาวไทยพื้นราบที่มีมองภาพพจน์ชาวเขาเป็นผู้ยากไร้ สกปรก เพื่อมีคามหวาดกลัว ตัดยวไลยธรรม เป็นปัญหาความมั่นคงของชาติเลย

สาเหตุเหล่านี้ทำให้การดำเนินชีวิตของชาวเขาดังกล่าวยังคงมีถึงปัจจุบันได้ประสบปัญหาต่างๆหลายประการได้แก่ ปัญหาสิทธิการเป็นพลเมืองไทย การไม่ได้เป็นสัญชาติไทย เป็นเรื่องสำคัญที่สุดด้านชนชาวเขา มีการดำเนินมาตรการไม่ได้สัญชาติไทยเป็นไปอย่างช้าๆ และการไม่ได้สัญชาติชาวถูกยกเลิกเมื่อใดก็ได้ตามแต่รัฐบาลเห็นเหมาะสมอันเนื่องซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในการดำรงชีวิตและมีช่องโหว่ไปสู่ปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาสิทธิมนุษยชน ปัญหาสุขภาพ ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาการถือครองที่ดินที่ยุทธศาสตร์ชาติการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและครอบครัวของท้องถิ่น ชาวเขาดังกล่าวจึงไม่ได้ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมในสังคมไทย

นโยบาย/มาตรการสำคัญของรัฐต่อชาวเขา

ในปีพ.ศ. 2502 มีการจัดตั้งคณะกรรมการชาวเขาส่งผลต่างขึ้นเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2502 และต่อมาเปลี่ยนเป็นคณะกรรมการชาวเขาซึ่งเป็นการปรับนโยบายให้มีทิศทาง การพัฒนาและมุ่งให้ชาวเขาส่งผลต่างช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้นในด้านการดูแลสุขภาพและทักษะที่ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยก็ได้พยายามช่วยเหลือตนเอง และมีศักยภาพในการดำรงชีวิตบนพื้นที่สูงมาโดยตลอดอยู่แล้ว

ในปีพ.ศ.2503-2504 คณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา มีมติให้จัดตั้งนิคมสร้างตนเองชาวเขารุ่นที่ 4 แห่งที่ จังหวัดตาก เชียงใหม่ เชียงราย และพิจิตร โดยมีหลักการแบบนิคมสร้างตนเอง ที่ดำเนินการแล้วสำหรับชาวพื้นราบ แต่เมื่อไม่ได้ระยะหนึ่งก็พบปัญหาการขาดแคลนประชากรที่เข้ามาตั้งนิคม และกลไกดำเนินการ พัฒนาได้เปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขามาหาได้ความรับผิดชอบของกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทยรูปที่ 19 ภาคเหนือ 2531 หน้า 80 ซึ่งปัจจุบันสังกัดกระทรวงมหาดไทยและสวัสดิการสังคม

ในปีพ.ศ. 2505 - 2509 ได้มีการดำเนินการในเรื่องของการสำรวจข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเพื่อการวางแผนและพบว่า การดำเนินการแบบนิคมสร้างตนเองของชาวเขานั้นไม่ประสบผลสำเร็จ จึงได้เปลี่ยนเป็นการจัดหน่วยสงเคราะห์ชาวเขา ดำรงชุมชนบนชายแดน เริ่มมีการสร้างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ศูนย์การศึกษา นสกลโรงเรียน ฯลฯ และในปีพ.ศ. 2510- 2514 เป็นช่วงระยะเวลาที่มีการดำเนินการด้านการวิจัย รัฐจึงได้เน้นให้ชาวเขามีความนิยมในรัฐบาลและจงรักภักดีต่อประเทศชาติ และหันไปมองนโยบายแก้ไขปัญหามานุษยชาติโดยการปลูกพืชทดแทน ซึ่งโครงการหลวงได้เริ่มดำเนินการพัฒนาสนับสนุนในการปลูกพืชทดแทนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2519 ให้มีการดำเนินการให้เงินอุดหนุนทดแทนค่าที่ดิน และเสิวกาของประชาชน 2535 อ้างแล้ว หน้า 56- 62 และสำนักงานศูนย์วิจัยและการประสานงานแก้ไขปัญหาวงการและกำจัดการปลูกพืชเสพติด 2532 หน้า 26 ซึ่งมีสาระสำคัญคือ

1. ใช้นโยบายรวมพวก เป็นแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาและส่งเสริมชาวเขา
2. จัดอุปถัมภ์องค์นโยบายเพื่อให้ชาวเขาเป็นพหุเมืองไทยที่มีคุณภาพและสามารถช่วย ตนเองได้
3. เจริญจิตต์ทำพระนิเวศชาวเขา
4. ดำเนินการลดหย่อนการเก็บประชากรชาวเขาและชาวไทยบนพื้นที่สูงโดยเร่งด่วน ควบคู่กับ
ให้ใช้ดิน
5. แต่งตั้งคณะกรรมการชาวเขาเพื่อรับผิดชอบนโยบายชาวเขาทุกกรณีสำนักงาน
โครงการพิเศษ กระทรวงศึกษาธิการ, 2530, หน้า 211

ศึกษาระบบเศรษฐกิจขององค์กรศาสนา

นอกจากหน่วยงานรัฐและองค์กรที่มีสิทธิกลุ่มหนึ่งที่ทำงานพัฒนาชาวเขาคือกลุ่มองค์กรศาสนา กลุ่มนี้ทำงานมานานแล้วประมาณ ๑๐-๑๐๐ ปี แต่ไม่เป็นที่รู้จักกันนัก ลักษณะการทำงานเป็นการเผยแพร่ศาสนาและสนับสนุนด้านการศึกษา มาเปิดตัวจริงๆเมื่อ 30-50 ปี เป็นกลุ่มศาสนาคริสต์ คืออัคราจารย์คริสต อูธิส แห่งนิภาโย โปเรและแดน บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิภาส แห่งนิภาโยโพนคาพอลิก นอกจากนี้มีอัคราจารย์อื่นๆ อันได้รวมมาขอเช่าที่ที่เข้ามาทำงานในฐานะอาสาสมัครของโบสถ์ มาศึกษาวิถีทางด้านวัฒนธรรมโดยไม่เกี่ยวกับศาสนาเมื่อประมาณต้นทศวรรษที่ 2510

เป้าหมายหลักของการทำงานพัฒนาขององค์กรนี้คือการเผยแพร่ศาสนาคือกลุ่มโปเรและแดน และกลุ่มคาทอลิก แต่เมื่อเข้าไปเผยแพรศาสนาแล้วกลับเห็นว่าศาสนาเหล่านั้นดีกว่าทำให้อยู่ไม่รอด ชาวเขามีปัญหาอย่างมากในหลายเรื่อง เช่นเงิน การที่ดิน ความยากจน สุขภาพอนามัย มีการเหยียดชนชั้น และมีกิจกรรมที่จะพยายามสร้างหมู่บ้านให้มั่นคง ช่วงนั้นชาวเขามีการโยกย้ายหมู่บ้านและที่ทำงานไม่เรื่อยๆ กลุ่มศาสนาจึงได้พยายามที่จะให้ชาวเขาอยู่กันเป็นเขตลุ่มลุ่มมากขึ้น ช่วงนั้นจึงมีการสร้างหมู่บ้านถาวรมาก เช่น ที่ห้วยบง ช้างเผือกฝาง เมืองงาม อำเภอแม่สาย ที่ป่าดงช้างเผือกฝาง จังหวัดเชียงราย ที่แม่ใจ อำเภอแม่ลาว ที่บ้านห้วยต้นกุ่ม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

หลังจากนั้นเมื่อ พ.ศ. 2518 มีบาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิภาสได้เข้าทำงานกับชาวเขาเน้นในเรื่องของความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน แก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ ส่งเสริมสนับสนุน การตั้งกองทุนข้าว กองทุนเลี้ยงสัตว์ ประปาภูเขาและในขณะเดียวกันให้การศึกษากับชุมชนชาวเขาเรียนรู้สังคมภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน ในช่วงนั้นเป็นช่วงที่มีความขัดแย้งกันมากในสังคมไทย องค์กรนี้ศึกษาและปฏิบัติศาสนกิจอย่างหนึ่งคือเข้าป่า ชาวเขาเองไม่ได้รับความเป็นธรรมหลายเรื่อง เช่น เป็นกีดกันความมั่นคงของชาติ เรื่องของอาชญากรรม ทำลายทรัพยากรป่าไม้ต้นน้ำลำธาร ดังนั้นใหญ่ของชาวเขาเป็นคนลำดั่ง ไม่ทันสมัย ไม่ศิวิไล เป็นภาระขัดกับสังคม เมื่อองค์กรศาสนาเข้าไปทำงานกับชาวเขาทำให้ภาพเหล่านี้มาช่วยเป็นภาพบวก

ลักษณะร่วมเครือญาติความร่วมเมืองของศิกรศาสนา

เครือญาติของศิกรศาสนา โดยเฉพาะสภาพทางอภิปรัชญาแห่งประเทศไทย มีเครือญาติอยู่ที่ประเทศไทย แบ่งเป็น 10 ถึงยณณทล กลุ่มเป็นนายของสภาพอภิปรัชญาแห่งประเทศไทยส่วนหนึ่งก็เป็นชุมชนบนพื้นที่สูง กิจกรรมช่วงนั้นก็เป็นงานพัฒนาที่ต้องทำให้กลุ่มเป้าหมายที่ทางตนเอง ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การผลิตเพื่อบริโภค การช่วยเหลือแก่บุคคลอื่นและกัน และเน้นความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนเป็นสำคัญ องค์การเหล่านี้เริ่มมีการรวมตัวกันและประสานกันในฐานะเป็นองค์กรที่ทำงานบนพื้นที่สูงต่อเนื่องกัน

ในช่วงปลายทศวรรษ 2530 ได้เกิด อพร. ตำบลประเทศที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยก่อนแล้ว ก็กิจกรรมของ อพร. เหล่านี้ก็มีทั้งในการเสริมบโยนมาของรัฐบาล ด้านการลดความเหลื่อมล้ำและส่งเสริมอาชีพเป็นสำคัญ เช่น ไทย-นอร์เวย์ ไทย-เยอรมนี

ช่วงที่ ๒ อพร. เริ่มมีบทบาท(พ.ศ. ๒๕๓๑-๒๕๓๘)

สถานการณ์ชาวเขาโดยรวม

ภาพรวมสถานการณ์ชาวเขาช่วงนี้ การละเมิดสิทธิโดยรัฐต่อชาวเขาเพิ่มมากขึ้น มีการอพยพชาวเขาออกจากป่าของผู้ที่ฐานการเข้าทำไร่เลื่อนลอยหรือโครงการพัฒนาของรัฐเพิ่มมากขึ้นกระทรวงมหาดไทยได้ทำหลายแห่งมีถูกแย่งชิงไร่ทำไร่เลื่อนลอย / สถานการณ์ของชาวเขาได้เลวร้ายลงไปรัฐในช่วงนี้มี 3 ลักษณะคือ ๑) เป็นผู้นำชาวเขาอพยพออกจากป่า ๒) เป็นแหล่งผลิตชาวเขาผิด ๓) เป็นฝ่ายละเมิดความมั่นคง

ในปีพ.ศ. 2535 คณะรัฐมนตรีได้แต่งตั้งคณะกรรมการการแก้ไขปัญหาชนกลุ่มน้อยชาติพันธุ์ที่มีปัญหาทางเขาและการปลูกฝิ่น และจัดตั้งไต่สวน 3 ระดับ คือ ระดับชาติ ระดับกระทรวง และระดับจังหวัด เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหารวมทั้งการปลูกฝิ่นในปี พ.ศ.2527 คณะกรรมการการแก้ไขปัญหาชนกลุ่มน้อยชาติพันธุ์เกี่ยวกับปัญหาความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับปัญหาทางเขาและการปลูกฝิ่น ได้มีมติเมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ.2527 เพื่อจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อศึกษาและเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหารวมทั้งการปลูกฝิ่น และเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2528 ได้จัดตั้งองค์การระดับภาคเพื่อประสานการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหารวมทั้งการปลูกฝิ่น ศูนย์ศึกษาการประสานงานแก้ไขปัญหารวมทั้งการปลูกฝิ่น จากกรณีการผลักดันของสภาพปัญหาการลักลอบค้าฝิ่นและปัญหาการปลูกฝิ่นอย่างรุนแรงของชนกลุ่มน้อยและชาวเขาในภาคเหนือ ทำให้คณะกรรมการกลางส่วนกลางร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กำหนดแผนนโยบาย "การแก้ปัญหารวมทั้งการปลูกฝิ่น" ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529)ซึ่งมีนโยบายดังนี้

1. ส่งเสริมการลดอัตราเพิ่มประชากรชนชาติ และประชากรชาวไทยบนพื้นที่สูง และ สนับสนุนการจัดตั้งถิ่นฐานถาวร
2. ส่งเสริมปลูกพืชพันธุ์พืชยากรธรรมชาติที่มีประโยชน์ และส่งเสริมการทำลายวัชพืชรุกราน
3. ส่งเสริมปลูกองุ่นเพื่อให้สามารถทำการเพาะปลูกในการดำเนินการพัฒนาชาวเขาด้วยกัน ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. ส่งเสริมความรู้จากนักในด้านสาธารณสุขครอบครัวควบคู่ไปกับศาสนาอื่นๆ
5. พัฒนาชาวเขาให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและสามารถช่วยเหลือตนเองได้ นโยบาย มาตรการ การวิจัยของรัฐบาลของเขา โดยเน้นการสร้างเสริมสร้างความมั่นคงให้กับกิจการด้านพัฒนา ชนเผ่าพื้นเมือง รวมถึงการลดอัตราการเกิดตามเพศ เพื่อให้ชาวเขาได้พัฒนาศักยภาพ ชีวิตของตนเอง

๑. เฝ้าฯ รับเสด็จในงานในต่างต่างๆ และเสด็จไปเยี่ยมราษฎรตามหัวเมืองต่างๆ เสด็จสร้าง
 สัมพันธไมตรีกับจีนสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเป็นทางลัดทางจิตใจให้มีความนิยมในชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

ส่วนที่มีรัฐจึงมีเงินเข้ามาจัดสรรให้หน่วยงาน เป็นส่วนความมั่นคง ปฏิบัติงานสำคัญในการเป็นพลเมืองไทย ขยายสู่การอนุรักษ์ธรรมชาติและ จำเริญการไว้ที่มั่น มีการพัฒนาการรวมกลุ่มชุมชนแบบเห็นได้สูง(EGROUP) การเกษตรแบบที่มุ่งปลูกส่งเสริมโดยหน่วยงานราชการ การส่งเสริมการเกษตร การวิสาหกิจเกษตร โครงการหลวงและพืชคำท้องถิ่น เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว มีการส่งเสริมการปลูกพืชผัก ไม้ผลเมืองหนาว เป็นการปลูกพืชเพื่อส่งตลาดขาย)

สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา

ช่วงนี้เริ่มเกิดองค์การเอกชนที่เป็นองค์กรไทยและองค์กรลูกครึ่งที่มีชื่อองค์กรศาสนาเกิดขึ้นมาก เริ่มมาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2520 เช่น เมื่อปีพ.ศ.2522 มูลนิธิศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมได้เริ่มปฏิบัติงานที่จังหวัดเชียงใหม่ ทำงานพัฒนาในด้านการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพชีวิต โครงการนี้จบลงเมื่อปี พ.ศ.2528 จากนั้นองค์กรเอกชนของไทยเริ่มมีเพิ่มขึ้นหลายองค์กร องค์กรขนาดใหญ่ เช่น สมาคม วายเอ็ม ซี เอ ก็เริ่มหันมาให้ความสนใจ องค์กรศาสนามีการเติบโตมาก โดยไม่ทำงานพัฒนาเฉพาะตนเองหรือเป็นนิตยา แต่จะเพิ่มความสำคัญด้านกิจกรรมการพัฒนาชุมชนและการงานอาชีพ

ในช่วงประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๔-๒๕๒๕ ปรัชญามืองค์กรพัฒนาเอกชนตั้งที่ทำงานกับคนพื้นราบ และองค์กรเอกชนของชนเผ่าที่ทำงานกับชนเผ่าโดยตรงเพิ่มขึ้นมากเนื่องจากมีแหล่งทุนภายในประเทศให้การสนับสนุน มีทั้งองค์กรขนาดเล็กที่ก่อตั้งขึ้นใหม่และที่แตกตัวออกจากองค์กรใหญ่ เช่น ศูนย์วิจัยและพัฒนาเชียงใหม่ โครงการบ้านร่มใจ โครงการพัฒนากองพลและภาคการศึกษาอาช่า สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวคาจำจังหวัด เชียงราย สมาคมเพื่อการศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขา ฯลฯ

ลักษณะเครือข่ายความร่วมมือขององค์กรเอกชนพัฒนาชาวเรา

ช่วงนี้ อพร.ที่ทำงานด้านชาวเราซึ่งไม่มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย

ช่วงที่ ๓ การรวมตัวเป็นเครือข่ายช่วงที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๓๖)

ในช่วง พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๓๖ อพร.ที่ทำงานด้านชาวเราจึงเริ่มจำนวนมากขึ้นได้เริ่มรวมตัวกันเป็นกลุ่ม และเครือข่าย การรวมตัวของ อพร.ในช่วงแรกมีแบ่งได้เป็น ๒ ระยะคือ ๑) การรวมตัวของกลุ่มศึกษาประสานงานชาวเรา(พ.ศ. ๒๕๓๓) ๒) การรวมตัวเป็นฐานปฏิบัติการขององค์กรเอกชนพัฒนาชาวไทยภูเขา(คอช.) (พ.ศ. ๒๕๓๖)

๑) การรวมตัวของกลุ่มศึกษาประสานงานชาวเรา

ช่วงนี้มีปัจจัยภายนอกที่มีส่วนผลักดันให้ชุมชนแห่งนี้ที่ดูมีความไม่มั่นคงในที่ดินที่อยู่อาศัย และกระแสรายพยพชนออกจากป่ามาเยอะ และเริ่มมีการนำร่องการโยกย้ายอพยพชาวเราบางส่วนออกมาบนพื้นราบ เช่นมีพ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๒๙ มีการอพยพชาวเราบางส่วน มาเมืงน มาลาบู มาลิดู มาเกาะเรียวร จากอุทยานแห่งชาติแม่วงศ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี อุทยานแห่งชาติคลองลานจังหวัดกำแพงเพชร อพยพอยู่ที่พื้นที่ของวัดที่ตำบลคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๒ ได้มีการอพยพชาวเราและลงมาอยู่ในพื้นที่นิคมที่จัดสรรไว้คือ โครงการพัฒนาพื้นที่เฉพาะพื้นที่อำเภอพบพระอพยพ ๑.ตาก มาที่ได้อพยพลงคือ มาเมืงน ลิดู ลาร่า ลาลู การอพยพออกจากป่าไม่ได้เป็นความจำเป็นจนเกินไป ต่อมาเกิดกรณีรุนแรงขึ้น วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้แบ่งพื้นที่บนภาพลุ่มน้ำ ทำให้ อพร.ที่สนใจรวมตัวกันด้านชาวเราเป็นการรวมตัวกันขึ้นมา "กลุ่มศึกษาประสานงานชาวเรา" มีการเปิดเวทีศึกษาประเด็นปัญหาต่างๆของชาวเรา เช่นกรณีศึกษาชาวบ้านปากอ้อย อำเภอคลองลาน ๔.เชียงใหม่นั้นมีการผลักดันเรื่องสิทธิของสัญชาติ กลุ่มได้เข้าไปอยู่ในโครงการและเป็นสมาชิกของ กป.สหประชาคเหนือ ได้จัดทำข้อมูลเสนอต่อ คณะในการประชุม คณะสัญชาติเชียงใหม่นักกลางปี ๒๕๓๕

การจัดโครงสร้างของกลุ่มศึกษาประสานงานชาวเราเป็นการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ โดยมีผู้เข้ามาร่วมตัวกันรวม ๔๐ คน มีผู้ประสานงานหลัก ๑ คน กลุ่มจะศึกษาและติดตามสถานการณ์ด้านชาวเราแล้วนำไปประสานกัน อพร.ในพื้นที่เป็นศรๆ ผู้ที่เข้าร่วมจะทำงานในลักษณะอาสาสมัคร ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๕ กลุ่มก็พัฒนาเป็น "โครงการประสานงานและสนับสนุนเครือข่ายอำเภอพัฒนาชาวเรา กป.สหฯ" โดยการสนับสนุนของกองทุนพัฒนาสังคม มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม และมีเจ้าหน้าที่ทำงานเต็มเวลา

ในช่วง พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๖ มีความเคลื่อนไหวครั้งสำคัญของการพัฒนาชาวเราอีกเรื่องหนึ่งคือ การพยายามผลักดันให้เกิดกระบวนการเวทีขององค์กรชุมชนว่า โครงการดังกล่าวช่วยให้โครงการบนทรวงกระทรวงศตวรรษที่ ๒๑ (๑๙๙๒) พลพช ได้เป็นแผนแม่บทประสานให้เกิดเวทีบนหมู่บ้านชุมชนมาในภาคเหนือทั้ง ๑๓ แห่งคือ มีง อารัว เมืงน ลิดู ลาลู มาลาบูเรียวร ปะหล่อง ดิน ฆมุ นานะ โดยจัดเวทีขึ้นมาจะ ๓ ครั้ง แยกจากกัน ฆมุ

และสมาชิก ให้จัดความเป็นเวทีเดียวกัน เมื่อหาของเวทีเน้นการทำความเข้าใจปัญหาของชนเผ่า ปัญหาการ พัฒนา การรวมชนเผ่ากลุ่มต่างๆของชนเผ่าจะกำหนดทิศทางของชนเผ่าอย่างไร จากนั้นได้จัดเวทีรวม ทุกชนเผ่าเป็น “สมัชชาชนเผ่า 13 ชนเผ่าไทย” เวทีดังกล่าวได้มีคณะกรรมการชนเผ่าในประเทศไทยขึ้น มี นาย. นักวิชาการ ตัวแทนชนเผ่า เป็นคณะกรรมการ หลังจากเวทีระดับชาติแล้วก็ได้เข้าร่วมกับเวที สป 21 ซึ่งมี ข้าราชการจากประเทศอื่นๆร่วม 30 ประเทศมาร่วมด้วย

แต่คณะกรรมการชุดดังกล่าวไม่สามารถดำเนินการต่อเนื่องได้ เนื่องจากถูกเพ่งเล็งจากรัฐ และยังก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกันในหมู่ ชนเผ่า ต่อมาเมื่อสถานการณ์ความเข้าใจกันได้จึงได้พยายามจัดเป็นเวทีขึ้นแต่ก็ ไม่ได้ผลนัก คณะกรรมการดังกล่าวจึงเลิกไป²

ข้อเด่นที่เกิดขึ้นจากเวทีชนเผ่าปี 2535-2538

1. เกิดการตื่นตัวในภาคพัฒนา
2. เกิดการเชื่อมโยงปัญหาของชนเผ่า
3. เกิดการรวมตัวชนเผ่าบ้านเกิดหรือบ้านชาวเขา
4. มีคณะกรรมการชนเผ่า
5. การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
6. กระบวนการขององค์การชุมชนเข้มแข็งขึ้น

ปัญหาอุปสรรค

1. ผู้นำทั้ง 13 ชนเผ่าถูกติดตาม
2. เกิดการไม่เข้าใจในระหว่างองค์การสมาชิก
3. กระบวนการมีส่วนร่วมของพื้นที่ชนเผ่า ถูกทำให้เกิดความไม่ชัดเจนและซับซ้อน
4. กระบวนการวิเคราะห์จากภาพประสานกับองค์การชุมชน ในระดับล่าง
5. องค์การพัฒนาเอกชนพยายามมีส่วนร่วมในการผลักดันแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชนสิ่ง แนวคิดและการควบคุมทิศทางพัฒนาพื้นที่สูงในทิศทางที่เชื่อมโดยองค์การชุมชนบนพื้นที่ สูง แต่ไม่ได้รับการตอบสนอง

ปอพร ได้อยู่ในโครงการของ กป.อพท.ภาคเหนือจน พ.ศ. ๒๕๔๒ จึงเปลี่ยนเป็น สอช.เข้ามาอยู่ในภาคใต้ กป.อพท.ภาค

² ต่อมาพ.ศ. 2538 สอช.ก็พยายามฟื้นฟู แต่ก็ไม่ได้ผลนัก เพราะกลุ่มคนและประเด็นปัญหาที่เคยสรุปรวบรวมไว้แต่เดิมได้เปลี่ยนไปแล้ว

๒) การรวมตัวเป็นศูนย์ประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชาวไทยภูเขา (ศอช.)

ในช่วงต้นทศวรรษ ๒๕๓๐ องค์การคริสตได้เริ่มคิดที่จะเป็นโครงสร้างด้านแผนงานเกี่ยวกับชาวไทยภูเขา โดย
 ปรึกษาให้หน่วยงานหลักของการจัดการด้านแผนงานเกี่ยวกับชาวไทยภูเขานั้นตกอยู่ที่องค์กรระดับภาคคือ คณะกรรมการ
 ศูนย์ประสานงานประสานงานแก้ไขปัญหายาเสพติด กองทัพนาคที่ ๓ (คช.ช. พท. ๓) ได้
 จัดให้มีการประชุมสัมมนาหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากการแก้ไขปัญหายาเสพติดและการปลูกพืชเสพติดภาคเหนือ ใน
 ปีพ.ศ. ๒๕๓๐ ประชุมสัมมนาเมื่อ การแก้ไขปัญหายาเสพติดเมื่อ ในพ.ศ. ๒๕๓๒ และคช.ช. พท. ๓ ได้สรุปผล
 นำเสนอต่อคณะรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๒ ให้ดำเนินการจัดทำแผนแม่บท
 แก้ไขปัญหายาเสพติดและกำหนดการปลูกพืชเสพติดโดยกระทรวงมหาดไทยซึ่งเกี่ยวข้องกับกรมฯ คณะกรรมการ
 การระดมทุนของรัฐบาลจึงได้จัดประชุมองค์กรเอกชนที่ดำเนินการเกี่ยวกับชาวไทยภูเขารวมถึงองค์กรหลักต้นให้เกิดการรวม
 ตัวกันของ อทช. หน่วยงานรัฐเป็นภาคีอนุบาลรูปแบบใหม่ของหน่วยงาน เริ่มจัดทำแผนแม่บทฯ ใน
 การพัฒนาชาวไทยภูเขา เช่น เริ่มจากการพัฒนาการทำการเกษตรบนที่สูง ปัญหาเชิงแวดล้อม สิ่งแวดล้อมได้เกิดแผนการ
 ร่วมมือจากที่ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ช่วงนั้นรัฐเริ่มมีการจัดตั้งที่เพื่อจะให้มีการช่วยเหลือในโครงการ
 พัฒนาชาวไทยภูเขา ปีพ.ศ. ๒๕๓๒ และคช.ช. พท. ๒๕๓๓ คช.ช. พท. ๓ ได้จัดการประชุมร่วมระหว่างองค์กรเอกชน
 ที่พัฒนาในภาคเหนือของรัฐบาลที่ทำงานในพื้นที่สูง หลังจากการประชุมครั้งนี้ หน่วยงานพัฒนาชาวไทย
 ภาคเอกชนส่วนหนึ่งได้เริ่มที่จะรวมตัวกันขึ้นเป็นองค์กรประสานงานร่วม ผลการประชุมคราวนั้น ดร.สุเทพ
 สุวรรณรัตน์ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้รับมอบหมายให้เป็นประธาน จากนั้นได้มีการจัดประชุมหลายครั้ง
 เพื่อเตรียมดำเนินการ และเลือกตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดใหม่เป็นทางชั่วคราวทำหน้าที่ร่างระเบียบของคชช. ขึ้นโดย
 กำหนดให้คณะกรรมการที่ได้ตั้งเลือกตั้งก่อนเป็นคณะกรรมการจากองค์กรสมาชิกที่อยู่ในช่วงระยะเวลา ๒ ปี ผู้ทำ
 หน้าที่ประธานคนแรกที่ได้รับภาระเลือกตั้งเป็นคณะกรรมการจากองค์กรสมาชิกคือคุณเดื่องใจ สิงห์สนิ เลขาธิการมูลนิธิ
 พัฒนาชุมชนในเขตภูเขาพท. แล้วได้ประสานงาน กับศูนย์ด้านเอกสารประสานงานแก้ไขปัญหายาเสพติดและ
 การกำจัดกาฬโรคปลูกพืชเสพติดกองทัพนาคที่ ๓ (คช.ช.พท.๓) กับสภาความสามัคคีกับคนแห่งชาติ (สมช.)

ตามแผนการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการประสานงานด้านชาวไทยภูเขารัฐนั้น ได้คิดจะปรับองค์กรที่ทำงาน
 ด้านชาวไทยเป็น ๔ ระดับ คือ

๑. องค์การระดับชาติ มี คณะมนตรีของคณะ

๒. องค์การระดับภาค มี กองทัพนาคที่ ๓ โดยศูนย์อำนาจการประสานงานแก้ไขปัญหายาเสพติด ชาวเขา
 และการปลูกพืชเสพติด เป็นหน่วยงานหลัก

๓. องค์การระดับจังหวัด มีคณะกรรมการชาวเขาจังหวัดเป็นหน่วยงานหลัก

๔. องค์การระดับอำเภอ มีคณะทำงานชาวเขาระดับอำเภอเป็นหน่วยงานหลัก

การมารวมตัวกันของ อทช.ในรูปแบบของ คชช. อทช.จังหวัดจะให้ คชช. เป็นองค์กรที่จะรายงานปัญหาชาวไทย
 อันเกิดจากรัฐทั้งในระดับนโยบายและระดับพื้นที่ โดย คชช.จะสามารถประสานได้ทั้งรัฐบาลบ้านและ อทช.ต่างๆ



บทเรียนการดำเนินงานของเครือข่ายฯ สชช. ในช่วงนี้

ในช่วงนี้ สชช. ไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำ ไม่มีสำนักงาน มีเพียงคณะทำงานเฉพาะกิจด้านต่างๆ ๒ ด้าน คือ ๑) การแนะนำตัวและประชาสัมพันธ์ ๒) การประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างองค์กร ๓) การจัดการฐานข้อมูลระหว่างองค์กร สมาชิกที่ใช้เป็นข้อมูลในการหาข้อมูลผู้ไม่ขึ้นทะเบียนแนวทางในการดำเนินงาน ๔) การพัฒนาผู้นำชาวบ้าน โดยจัดการอบรมให้กับกลุ่มผู้นำ ๕) การจัดหาที่พักและสถานที่ในการประชุมและสิ่งอำนวยความสะดวก ๖) การทำแผนที่เป็นต้นทางในการประสานงานกับกลุ่มสมาชิกและหน่วยงานรัฐ/องค์กรองค์กรชุมชน

แผนงานที่วางไว้ข้างต้นได้ดำเนินการปฏิบัติ และจากการดำเนินงานพบว่าเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคในการรวมตัวเป็นเครือข่ายของ สชช. ในช่วงนี้คือ

1. ธรรมชาติของกระบวนการในการทำงานกับชุมชนเป็นอุปสรรคต่อการรวมตัว เช่น ระยะเวลาการติดต่อประสานงานในการทำงานขององค์กรต่างกัน ทพช. ส่วนมากต้องมีการสื่อสารในการทำงาน

2. ในระยะแรกสมาชิกไม่พร้อมใจกัน สชช. มีเฉพาะเป็นภารกิจเดิมจากหน่วยงานรัฐ จึงภาระจะถูกครอบงำจากรัฐ

อย่างไรก็ตามปัญหาเหล่านี้ก็ไม่ได้มีผลสำคัญนักสำหรับการสร้างองค์กรในระยะแรกเริ่ม แต่การที่ สชช. ไม่ประสบความสำเร็จคือ การเข้ามามีบทบาทในการวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาชุมชนสิ่งแวดล้อม และการควบคุมทิศทางทิศทางพื้นที่สูง พ.ศ. 2535- 2538 ทั้งในการกำหนดนโยบายและการเข้าไปอยู่ในโครงสร้างการทำงานโดยเฉพาะในคณะกรรมการการตรวจระดับตำบลซึ่งจะส่งผลต่อชุมชนโดยตรง เนื่องมาจากส่วนของรัฐไม่เปิดโอกาส

ดังนั้นจึงพบว่าแม้ว่า สชช. จะมีสถานะการมีอำนาจรัฐแต่รัฐก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทในการร่วมกำหนดแผนยุทธศาสตร์ที่เกิดจากความร่วมมือกันของ อพช. จึงพยายามใช้ศักยภาพในการเป็นเครือข่ายในการหาช่องทางแก้ปัญหาของเรา สชช. จึงเป็นองค์กรที่เป็นอิสระจากรัฐ แม้จะไม่สามารถเข้าไป

มีบทบาทในการวางแผนแม่บท กิจกรรมที่ คอช. ปรึกษาทำจึงเป็นการเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน อุตสาหกรรม และชาวบ้าน กลับมาเน้นในเรื่องขององค์การชาวบ้าน การรวมตัวของชาวบ้านเองมีมากขึ้น ส่วนบทบาทของศทช. ในช่วงต้นนำไปตามกระแสโดยร่วมเช่นการส่งเสริมการเกษตรบนพื้นที่สูง การจัดการเรื่องภูมิปัญญาของชาวบ้าน มีการจับในเรื่องของวัฒนธรรมของชนเผ่า และปลายปี 2533 มีการจัดเวทีสิ่งแวดล้อมขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานบนที่สูงและองค์กรเอกชนทั่วไปที่กรุงเทพมหานคร

กิจกรรมในช่วงแรกๆ ของคอช. จึงเป็นการมุ่งเน้นการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่องค์การ การประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การศึกษาฐานระหว่างองค์กรสมาชิก การจัดการเวทีผู้นำชาวชน และทำหน้าที่ที่ออกกลางในการประสานงานระหว่างองค์กรสมาชิก หน่วยงานของรัฐและภาคีขององค์กรชุมชน และการสร้างความเป็นสถาบันให้กับ คอช. เพื่อให้มีภาคีการยอมรับทั้งจากสมาชิกและส่วนอื่นที่ ศทช. จะไปประสานต่อไป และใน พ.ศ. ๒๕๓๖ คอช. ซึ่งถือว่าเป็นเครือข่ายของ อทช. ด้านชาวชนกึ่งบ้านอยู่ในโครงสร้างของ กปอพร. ภาคเหนือ

ด้านการวางแผนแม่บทก็ยังคงดำเนินต่อไปโดยรัฐ ในที่สุดได้ประกาศใช้เป็นแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาชุมชนสิ่งแวดล้อม และการควบคุมทิศทางการพัฒนาพื้นที่สูงฉบับที่ ๑ พ.ศ. 2535-2539 1. อทช. มีคำแนะนำแผนแม่บทฉบับนี้ไม่ได้เป็นแผนพัฒนาแต่เป็นการควบคุมและเข้าไปจัดการกับชาวชนภาคอื่นๆ แผนไม่ได้สนใจกระบวนการพัฒนาแต่สนใจเรื่องความมั่นคงเป็นหลักโดยเฉพาะความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อมในทัศนะของรัฐ ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อมสภาพคิด และความมั่นคงด้านแนวชายแดน ดังนั้นชาวเขาจึงยังคงไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายของรัฐ และยังมีอุปสรรคปัญหาอันมีจากนโยบายรัฐที่กำหนดจากเบื้องบนโดยไม่มีกลไกให้ชุมชนมารับการมีส่วนร่วม เช่น

- คณะรัฐมนตรีมติ เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม 2538 ให้กรมป่าไม้เสนอที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนซึ่งคนไทยรวมทั้งหมดให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เพื่อบริหารจัดการออกเอกสารสิทธิในที่ดินราษฎรที่ครอบครองพื้นที่ทำกิน มีผลทางปี พ.ศ. 2537 กรมป่าไม้ได้เสนอพื้นที่ป่าสงวนที่เสื่อมโทรมมาไว้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมรวมทั้งสิ้น 57 ล้านไร่ ในจำนวนนี้เป็นพื้นที่ที่จะนำมาจัดที่ดินที่ออกเป็นเอกสารสิทธิ (สปก. 4-01) รวม 44 ล้านไร่ (การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้จำนวน 44 ล้านไร่ ในจำนวน 44 ล้านไร่เป็นพื้นที่ที่มีเขตหวัดกับการเกษตร 7 ล้านไร่ อีก 37 ล้านไร่ไม่เป็นพื้นที่ป่าเกษตรธุรกิจ ในจำนวนนี้มีหลายแห่งเป็นพื้นที่ลาดชัน ไม่เหมาะสมที่จะนำมาปฏิรูป จะต้องปล่อยไว้เป็นพื้นที่ป่า

- ใน พ.ศ. ๒๕๓๖ มีการจำแนกประเภทชุมชนบนพื้นที่สูงออกเป็น ๔ ประเภทคือ กลุ่มที่ 1 เป็นชุมชนที่มีการจัดตั้งหมู่บ้านการ กลุ่มที่ 2 เป็นชุมชนที่มีศักยภาพจะจัดตั้งเป็นหมู่บ้านการ กลุ่มที่ 3 เป็นชุมชนที่มีศักยภาพจะจัดตั้งเป็นหมู่บ้านการ กลุ่มที่ 4 เป็นชุมชนที่จัดตั้งขึ้นเป็นพิเศษตามนโยบายของทางราชการโดยได้รับการอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี ส่วนกลุ่มที่ยังไม่จำแนก คือเป็นชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามเขตหวัดพื้นที่ที่ต่ำกว่า

ช่วงที่ ๔ การรวมตัวเป็นเครือข่ายช่วงที่ ๒(พ.ศ. ๒๕๓๙-ปัจจุบัน)

ลักษณะเด่นของงานขององค์กรพัฒนาเอกชน

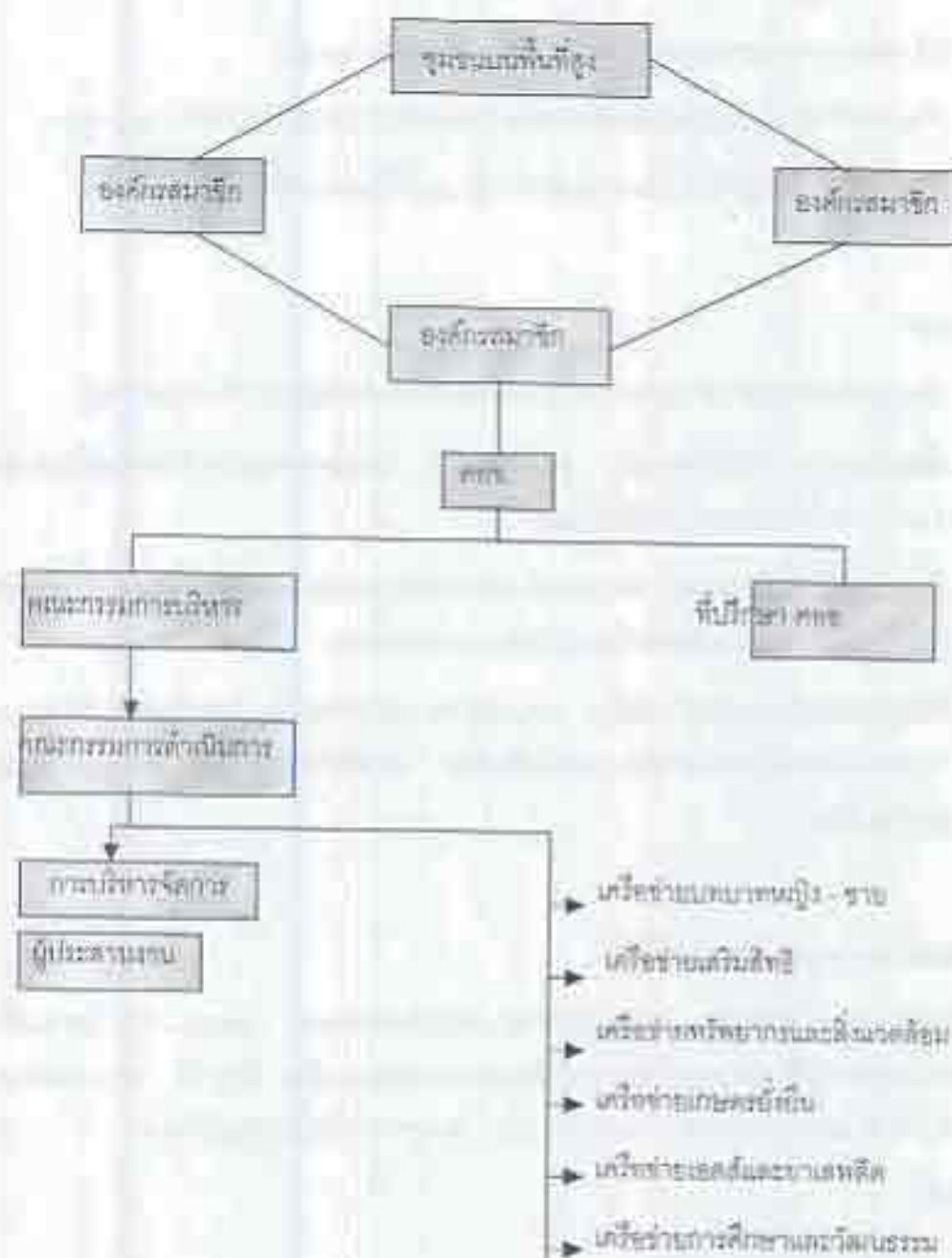
จุดเด่นจุดหลาจุดเด่นลักษณะ อหพ.ส่วนราชการในช่วงนี้เริ่มเปลี่ยนไปจากเดิมอย่างเห็นได้ชัด นั่นคือ อหพ.ส่วนใหญ่ได้ลดผลงานพัฒนาด้านการศึกษา ด้านโครงสร้างพื้นฐานที่องค์กรชาวเขาส่วนใหญ่ทำมาแต่เดิม เพราะช่วงนี้รัฐเข้าถึงชุมชนอย่างค่อนข้างทั่วถึงแล้ว และยังมีอีกหลาย อหพ.ซึ่งที่เน้นบทบาทด้านการศึกษา จะเห็น ได้จากมีการตั้งหอพักที่ส่งเสริมการศึกษาระดับมัธยมศึกษาขึ้นทั้งในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ฯลฯ เพราะชาวเขายังคงมีเด็กที่ไม่มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนอีกมาก

องค์กรเอกชนเริ่มขยายนิยามกว้างยิ่งขึ้น โดยพยายามไปเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนชนเผ่า และการสร้างเครือข่ายระหว่างเผ่า เริ่มให้ความสนใจและความสำคัญกับงานผลักดันนโยบาย (เชิงสถิติ) ประสานงานองค์กรเอกชนด้านอื่นๆ เช่น เครือข่ายชาวเขาด้านเครือข่ายเกษตร เครือข่ายกลุ่มเกษตรภาคเหนือ (คกน.) เครือข่ายการจัดการทรัพยากร เครือข่ายเกษตรทางเหนือ และเกษตรบนพื้นที่สูง เครือข่ายอาสาสมัครเพื่อ คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน (กป.อหพ.) เป็นต้น

การดำเนินงานของ คสช.

ผู้ทำหน้าที่ประสานคชช. ในช่วงปีพ.ศ. ๒๕๓๖- ๒๕๔๐) คือคุณประเสริฐ ธรรมการคุมพร ผู้ชำนาญการ ศูนย์ประสานความร่วมมือการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทยของ UNICEF มีผลปฏิบัติงานที่ต่อเนื่องรวมทั้งสิ้น ๑๑ ของศกพ.ศ. ๒๕๓๖) โดยใช้เมื่อที่ภายในสำนักงานสมาคมสูงวัฒนาฯ เป็นสำนักงานของคชช. ได้มีการแบ่งโครงสร้างการบริหารงาน มีที่ปรึกษา มีกรรมการ ๒ ชุดคือกรรมการบริหาร และกรรมการดำเนินการ ของศกพ.ชุมชนบนพื้นที่สูง เนื่องานเครือข่าย ผู้ประสานงาน ดังต่อไปนี้

โครงสร้างการบริหารงาน คอช



นอกจากนี้จากการรวมตัวกันในช่วงแรกของ คอช พบว่ามีปัญหาอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งมาจากการขาดแคลนงบประมาณและบุคลากรที่ลาออกก่อนจะหมดเวลาให้กับคอช รวมทั้งปัญหาในด้านสถานที่ทำงาน และภาวะจิตระบอบการบริหารงาน ด้วยเหตุนี้แผนงานในช่วงปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมาจึงมุ่งเน้นการพัฒนากระบวนการบริหารของ คอช เองด้วย พร้อมทั้งมีเจ้าหน้าที่ประสานงานเต็มเวลา

ในช่วงนี้ คอช ได้กำหนดวิสัยทัศน์ วิสัยประสงค์ และกิจกรรมดังนี้

วิจัยที่ค้นพบ

1. ผลักดันนโยบายที่เอื้อต่อการพัฒนาชาวเขาอย่างยั่งยืน
2. มีศักยภาพทางทรัพยากรบุคคล: พลังที่เข้มแข็งของชาวไทยภูเขา
3. สามารถสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรสมาชิกในการทำานควรมีทิศทางที่กลุ่มเป้าหมาย
4. เกิดกลุ่มองค์กรและเครือข่ายในการผลักดันนโยบายที่เอื้อต่อการทำานให้เกิดผลได้

ข้อเสนอแนะ

1. เป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างองค์กรเอกชนพัฒนาชาวไทยภูเขา กับหน่วยงานรัฐ
2. เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ ตลอดจนความคิดเห็นในการพัฒนาและส่งเสริมชาวไทยภูเขาและหน่วยงานรัฐ
3. เพื่อทำาการวิจัยและเผยแพร่ประโยชน์ของชาวไทยภูเขา องค์กรเอกชนพัฒนาชาวไทยภูเขาในประเทศ ไทยที่ไม่ยึดหลักกฎหมายและระเบียบข้อบังคับของทางราชการ
4. เป็นศูนย์กลางในการรวบรวมข้อมูล เผยแพร่ข่าวสารและความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับชาวไทยภูเขา ตลอดจนให้การฝึกอบรมชาวไทยและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การพัฒนาและส่งเสริมชาวไทยภูเขาให้มีคุณภาพ

กิจกรรมหลักของ ศชช. และผลที่เกิดขึ้น

1. การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อนำเสนอปัญหาของชาวเขา และข้อเสนอ ในการแก้ไข ปัญหา โดยเฉพาะกับหน่วยงานที่ส่งผลโดยตรงต่อชาวเขา คือ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย กรมการ กิจการสังคม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการต่างประเทศ และ กระทรวงการ ศึกษาธิการ

ผลที่ที่เกิดขึ้น

- เกิดการยอมรับ ศชช. มากขึ้น
- เกิดการประสานงานระหว่างองค์กรเอกชนกับหน่วยงานรัฐ
- เกิดการเข้าไปร่วมกับคณะกรรมการชาวเขาจังหวัด

ปัญหาอุปสรรค

- แนวคิดแตกต่างกันมาก ไม่สามารถประสานแนวคิดได้
- การผลักดันไม่ให้เกิดการแก้ไขในระดับพื้นที่ของหน่วยงานรัฐ ไม่สามารถ

เกิดขึ้นได้จริง:

2. การเชื่อมระหว่างสถาบันองค์กรสมาชิกเพื่อความพลัด: เห็นรู้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และหนุนช่วยกันในรูปแบบของการจัดเวทีประเด็นปัญหาหารือ การจัดทำกรณีศึกษา การศึกษาฐาน การประชุมสรุปบทเรียน

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

- ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้
- เกิดการหนุนช่วยซึ่งกันและกัน

ปัญหาอุปสรรค

- ขาดงบประมาณไม่มีทิศทางร่วม จัดสมัชชาประโยชน์ขององค์กรท้องถิ่นเล็ก ขาดการเชื่อมประสานที่เป็นรูปธรรม

1. การเชื่อมประสานกับผู้นำชาวบ้าน เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของปัญหาของชุมชนในรูปของ:

3.1 การประชุมคณะกรรมการชุมชนและตัวแทนเครือข่าย

ข้อเด่น

- เกิดความชัดเจนในเรื่องเป้าหมาย
- เกิดการผลักดันในเรื่องการประสานมือกับรัฐในเรื่องแรงงาน นวัตกรรม

ข้อด้อย

- เกิดเวทีของคณะผู้นำ
- เกิดแผนงานกิจกรรมของเครือข่ายที่ชัดเจน
- องค์การไม่มุ่งเข้ามามีส่วนร่วมมากนัก

ปัญหาอุปสรรค

- ความร่วมมือกับปริมาณองค์กรน้อยลง แต่มีความเข้มข้นของกลุ่มเครือข่าย ส่งเสริมบทบาทสหประชาและเครือข่ายระดับกลางภาค
- กลไกเครือข่ายงานแต่ละเรื่องงานไม่สอดคล้องบทบาทขององค์กรชาวบ้าน จนทำให้เกิดการแยกเรื่องผลิตให้ชัดเจน แต่ก็ได้รับการสนับสนุนได้บางส่วนเช่น สิ่งวิชาการ จัดการเครือข่าย การติดตามประสานกับหน่วยงานราชการกรณีขาด คลองด่าน และ
- หน่วยงานไม่มีการขับเคลื่อนโดยเครือข่ายอื่นเช่นเครือข่ายการจัดการจัดการเครือข่าย

เครือข่ายภาคประชาสังคม

3.2 การจัดเวทีสมัชชาประชาชนประจำปี

จุดเด่น

- ได้ประสานงานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับงานนโยบายสังคม เช่น สภาความมั่นคงแห่งชาติ และ ศูนย์สันติสุข การประสานงานกับขบวนการเยาวชนและทำกิจกรรมปลูกพืชผักปลอดสารพิษภาคใต้ (ศร.ช.น.3)
- ได้ประสานความร่วมมือกับนักวิชาการ
- คงได้มีโอกาสทบทวนบทบาทของสังคม ภายใต้วิสัยทัศน์ของมูลนิธิองค์กรพัฒนาเอกชน
- เชื่อมสัมพันธ์กับพันธมิตรและสาธารณชน เชื่อมโยงกับนโยบายหรือผลกระทบตักตักทางการพัฒนาชุมชนพื้นที่สูงกับสาธารณชน
- คงจะต้องพัฒนาผู้นำชุมชนพื้นที่สูงให้ได้ศักยภาพและต่อ เมือง
- เปิดการประสานไม่ตรงกับทิศทางมากขึ้น
- ทหารและการทหารมีกระบวนการให้สังคม ชุมชนการพัฒนาของชนชั้นกลาง น่าจะมีองค์ความรู้และนักวิชาการเข้าไปร่วมในกระบวนการว่าด้วยการพิจารณาของสังคม

ปัญหาอุปสรรค

- การราชการยังคงมีทัศนคติในทางลบกับหน่วยงานพัฒนาองค์กรเอกชน
- การราชการยังคงมีทัศนคติที่ไม่ดีในการประสานงานระหว่างภาครัฐ และเอกชนทั้งที่โดยปกติที่มี ปัญหาอยู่แต่ในแง่การติดต่อประสานงานกับราชการ
- เวทีนโยบายระดับพื้นที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนจะเข้าทำงานแต่จะจำกัดไม่เอื้อให้เกิดความสะดวก พยายามประสาน
- การรวมการคงไม่มีใครมีเวลาทำไม่ได้เลยมีโอกาสที่จะรวมตัวกัน
- การเข้ามามีกิจกรรมขององค์กรสมาชิกไม่ต่อเนื่องของภาวการณ์
- การประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆและยังมีงบประมาณเพื่อให้องค์กรสมาชิกได้รู้ความเคลื่อนไหวของสังคม
- คง ทำงานในเชิงนโยบายน้อยเกินไป

-NGO และชาวบ้านจะต้องพร้อมสภาพพร้อมใจกันเพื่อที่จะหาหนทางแก้ไข

3.3 ใน พ.ศ. ๒๕๓๘ ศอชได้พยายามจัดเวทีชนเผ่าอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่จัดครั้งแรกในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๓๖ แต่การจัดเวทีชนเผ่าครั้งนี้ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากกลุ่มคนที่เข้าร่วมเปลี่ยนไปจากเดิม ประเด็นปัญหาที่ต่างไปจากเดิมจึงไม่สามารถถกเถียงกันถึงการจัดครั้งที่ผ่านมาได้

จากการดำเนินงานของ ศอช.ในช่วงนี้จึงจะเห็นว่ากิจกรรมหลักของ ศอช.มีความชัดเจนมากขึ้น ศอช.พบว่าในช่วงก่อนหน้านี ศอช.ยังไม่สามารถเรียกร้องในระดับนโยบายได้นัก ดังนั้นแนวทางของ ในช่วงนี้ ศอช.จึงมุ่งการพัฒนาตัวเองของ ศอช.เป็นหลัก นั่นคือการสร้างความชัดเจน การสร้างความร่วมมือของสมาชิกเครือข่าย การสร้างการยอมรับต่อ ศอช. และการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย ผลที่เกิดขึ้นคือเกิดความชัดเจนในเรื่องเป้าหมาย ภารกิจที่ควรจะเป็นของ ศอช. และศักยภาพ/ข้อจำกัดในการร่วมมือมากขึ้น

บทบาทในการเป็นตัวแทนปกป้องเรียกร้องสิทธิ และระดับนโยบายในช่วงนี้ยังไม่ชัดเจนนัก แต่ก็สามารถทำได้ผลได้ในบางระดับ เช่นกรณีที่ ศอช.เป็นตัวแทนเรียกร้องในกรณีของการอพยพที่คลองลาน ผาซ้อ และแม่ต๋ามหลวง

- กรณีผาซ้อ เกิดขึ้นในช่วงปี 2๐37 ศอช.พยายามลงไปที่พื้นที่ปัญหาที่มีอยู่เข้าไปหาแนวทางการพัฒนาในระดับพื้นที่ โดยให้ชาวบ้านอยู่ในพื้นที่ได้ สามารถประสานกับข้าราชการได้ และได้จัดเวทีประสานแกนนำแต่ละชนเผ่า แต่ทำได้ระยะหนึ่งก็เลิกไปเพราะความกดดันของคนทำงานยังไม่ตรงกัน การดำเนินการต่อหลังจากนั้นจึงเกิดการดำเนินการภายใต้ ศอช.มีเพียงกิจกรรมของหน่วยงาน อพช. ที่สนใจเข้าไปสานต่อเท่านั้น
- กรณีอพยพชาวบ้านโละโละ จากทะเลเพชร เกิดขึ้นในช่วง ปี 2๕3๙-2540 ศอช.ได้ประสาน กับ สกน. สนับสนุนให้เกิดการรวมตัวของชาวบ้านซึ่งมีลักษณะเฉพาะ มีกลุ่มทำงานระดับพื้นที่ จัดเวทีร่วมกับอำเภอและจังหวัด ตั้งคณะทำงานร่วมกับเพื่อศึกษาข้อมูลปัญหา แต่หลังจากการประชุมก็ไม่สามารถทำข้อสรุปได้ จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการทำงานศึกษาเรื่องนี้ และมีการตอบโต้กับทางสื่อกับรัฐ จนรัฐเริ่มผ่อนปรนมากขึ้น ในที่สุด อพช.ก็สามารถนำมติของ คณะที่ได้จากการชุมนุมของสมาชิกชนเผ่ามาแก้ปัญหา
- กรณีแม่ต๋ามหลวง เกิดขึ้นในปลายปี 2๕39-2540 โดยอำเภอจะได้อำเภอบ้านจึงเป็นแม่และคณะวิจัยออกจากพื้นที่ ศอช.จึงทำหนังสือให้อำเภอโดยแนบรายชื่อเรียกร้องของชาวบ้าน ของจากในอำเภอ โดยกลุ่มจัดเวทีร่วม ศอช.ได้ลงไปศึกษาข้อมูลในพื้นที่ก่อนแล้ว จากเวทีดังกล่าวทำให้อำเภอลดบทบาทให้อำเภอบ้าน โดยให้ อพช. ไปให้การศึกษา 12๐ วันเพื่อหาข้อเท็จจริงมาขึ้นแจ้งต่อรัฐ ในช่วง 170 วันนี้อำเภอได้พยายามกดดัน และเมื่อผลการศึกษาออกมาก็สามารถกลับข้อเท็จจริงของอำเภอได้ แต่ทางอำเภอไม่ยอมรับ จึงยังคงหาข้อสรุปไม่ได้ มาจนถึงปัจจุบันนี้ โดยอำเภอก็ยังคงไม่ไ้ชาวบ้านออกจากพื้นที่

ขณะเดียวกัน สอช.ก็พยายามปรับตัวในด้านการต่อสู้เรื่องนโยบายเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมพร้อมกันไปด้วย ดังจะพบว่าช่วงนี้บทบาทการปกป้องสิทธิของ สอช.จะออกมาในเชิงการเคลื่อนไหวร่วมกับเครือข่ายอื่นเป็นสำคัญ เช่น เครือข่ายการจัดการทรัพยากร เครือข่ายเกษตรทางเล็อก เครือข่ายเอตส์ เป็นต้น

ภาพรวมของ สอช.ในช่วงนี้จึงเน้นการหาความชัดเจนภายในของ สอช.และสมาชิกเป็นสำคัญ พร้อมทั้งหาทางปรับตัวเพื่อหาบทบาทที่เหมาะสมไปด้วย

เท่าที่จะสามารถประมาณภาพรวมของ สอช.ในช่วงที่ผ่านมาโดยมองศักยภาพ และประเด็นที่ควรปรับปรุงต่อไปมีปรากฏในช่วงนี้ของ สอช.ตามแนบได้ดังนี้

ศักยภาพขององค์กร

- มีสมาชิกที่มีความหลากหลาย (61 องค์กร) มีทั้งองค์กรที่ทำงานกับคนพื้นราบและ
ชนบทพื้นที่สูง มีเนื้องานที่หลากหลาย เช่น บทบาทหญิงชาย เกษตรยั่งยืน
สิทธิการสิ่งแวดล้อม การศึกษาและวัฒนธรรม ส่งเสริมสิทธิ

- มีผู้นำชนเผ่าที่มีความเข้มแข็ง สามารถประสานและให้ความร่วมมือกับ 6 เครือข่ายของ

- มีการประสานทุนระหว่างระหว่าง NGO ชาวเขา และ NGO ภาคเหนือ สอช.จึงมี
ช่วยจากนักวิชาการ และหน่วยงานรัฐมากขึ้น

ข้อควรปรับปรุงต่อไปขององค์กร

- องค์การสมาชิกไม่มีความร่วมมือกัน
- ขาดการติดตามเชิงนโยบายที่มีผลกระทบกับองค์กรชุมชนชาวเขา
- ขาดงบประมาณไม่มากนัก จึงจำเป็นต้องทำแผนการเงินได้เฉพาะระยะสั้น
- ความหลากหลายในทิศทาง ความพร้อม พื้นฐานขององค์กรสมาชิก

ข. ยุทธศาสตร์ของสอช. ใน 2-5 ปีข้างหน้า

1. ประสานงานเครือข่ายต่างๆ ภายในภาคเหนือ ระดับชาติ ภูมิภาค และระดับนานาชาติ ควรกำหนดแนวทางการประสานงานระดับนานาชาติและภายใน ประเทศ ขณะนี้สอช. โดดเดี่ยวตัวเองมากเกินไป ไม่ค่อยมีพันธมิตร ควรประสานร่วมมือกับส่วนอื่นมากขึ้น
2. สร้างทิศทางร่วมในการดำเนินงานเชิงรุกทั้งชาวกีวันองค์กรชุมชนและนโยบายและมีทิศทางที่แก้ปัญหาในระยะยาวอย่างยั่งยืน สอช.ต้องพบปะกับภาคกิจสังคม งานเสริมเครือข่ายองค์กรประสานงานให้ไปโนทิศทางเดียวกันร่วมมือกันให้มีพลังเพื่อหาแกนหลัก

3. ระดมทรัพยากรบุคคล เครื่องมือเพื่อทำข้อมูลเพื่อนำมาทำรายงานประจำปีและแผนภาพทัศน์ พัฒนา
ระบบข้อมูล สุภาพรศักดิ์เงินโอบาย คอช ต้องมีทีมบริหาร เพื่อผลักดันนโยบายโดยใช้ฐาน
ข้อมูลจากเครือข่าย
4. คอช น่าจะมีระบบและกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ สามารถประสานงานกับชาวเขาในหมู่บ้านต่าง ๆ
ได้ดี
5. คอช น่าจะพัฒนาศักยภาพของตัวองค์กรโดยพัฒนาเมื่องานที่มีอยู่ตอนนี้มี 6 เรื่องงาน
6. คอช ควรจับประเด็นเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานหลักของการดำเนินงาน โดยอาจจะเลือกประเด็นใดประเด็น
หนึ่งมาเป็นแกนหลักก็ได้ เช่น เรื่องสัญชาติ เป็นต้น

ค. ยุทธศาสตร์/แนวทางด้านการพัฒนาข้อมูลและศึกษาวิจัย

- ทบทวนและรวบรวมวรรณกรรมเกี่ยวกับชาวเขา เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการศึกษา วิจัยให้
สามารถปรับใช้ได้้อย่างเหมาะสมกับภาคพัฒนาชาวเขา เช่นในเรื่องสัญชาติไทย การจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ
- การทำข้อมูลการรณรงค์เชิงนโยบายประเด็นปัญหาที่ถนัดปัจจุบัน และยอมรับได้ในเชิง วิชาการ ฯลฯ
ให้เห็นผลกระทบที่ชัดเจนทั้งด้านบวกและลบจนสามารถนำมาใช้ชี้แจงสิ่งได้ รวมถึงการเสนอแนะที่เป็นรูป
ธรรมในการประสานความร่วมมือกับนักวิชาการ ผู้นำชาวบ้าน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง
- จัดเวทีสัมมนาร่วมกับหน่วยงานราชการที่มีภารกิจเกี่ยวข้อง ทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติ
เช่น จัดการประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่ระดับตำบลที่เกี่ยวข้องกับคน เป็นแผนความร่วมมือ ในบาง
กรณีอาจเชิญผู้นำชุมชนที่มีความเข้าใจร่วมแสดงความคิดเห็น เช่นร่วมตัดสินใจ จะเป็นการประสานความ
ร่วมมือโดยภาคีโดยการประสานงานของ คอช
- ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลการประชุม เมื่อทำการประชุมสัมมนา เพื่อบันทึกไว้เป็นเอกสารในการ
อ้างอิงสำหรับการประสานความร่วมมือระหว่างรัฐ ชุมชน และองค์กรเอกชนพัฒนาชาวเขาต่อไป และ
เผยแพร่ไปสู่หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องที่ไม่ได้เข้าร่วมในเวทีประชุมดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อเป็นการช่วย
งานให้ทราบถึงความก้าวหน้าในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาชาวเขา

อย่างไรก็ตามการกำหนดทิศทางที่แน่นอนของ คอช ในช่วงต่อไปจะได้นำการกำหนดร่วมกันอีก
ครั้งหนึ่งในการจัดประชุมสมัชชา คอช ประจำปี ๒๕๔๐ ซึ่งจะจัดขึ้นในช่วงต้นปี ๒๕๔๑

4. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ: กรณี เครือข่ายสตรี¹

*นิวัติ สุวรรณพัฒนา²

*สุวัฒน์ แก้วทุม³

*นิธนา นวสิทธิ์⁴

*สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ก. บทบาทของสตรีระดับรากหญ้า

งานพัฒนาด้านสตรีของ อพร.ภาคเหนือไม่สามารถแยกออกจากพัฒนาการของกลุ่มสตรีระดับรากหญ้า ที่ก่อตัวขึ้นเองตามธรรมชาติอยู่ทั่วไปในภาคเหนือ จากการศึกษากลุ่มสตรีที่มีบทบาทในภาวะแก้ไขปัญหามลพิษชุมชนและสิ่งแวดล้อมในภาคเหนือนี้ พบว่าเงื่อนไขที่ทำให้ผู้นำสตรีได้มีโอกาสดำเนินบทบาทมากขึ้นจะเกิดขึ้นพร้อมๆ กับปัญหาสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชนชั้นระดับชุมชน มีปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้ผู้นำสตรีเริ่มมีบทบาทเข้าไปแก้ไข ต่อมาก็ขยายขอบเขตไปสู่การรวมตัวของชาวบ้านเป็นกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มชนบทรักษ์ กลุ่มเกษตรทางเลือก เป็นต้น

ผู้นำสตรีเหล่านี้ได้ประสานกับรัฐและ อพร. มาตั้งแต่ทศวรรษ 75-80 อันเป็นปีที่เริ่มเกิดเครือข่ายของชนชั้นกลางและ ชนชั้นที่ทำงานด้านสตรี แล้ว เช่น การส่งเสริมการรวมกลุ่มแม่บ้านของเจ้าหน้าที่รัฐ การเสริมรายได้ของอพยพ เป็นต้น ต่อมาผู้นำสตรีก็ยังสามารถขยายบทบาทออกไปสู่สังคมได้กว้างยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็ยังคงมีบทบาทในระดับชุมชน หรือกลุ่ม หรือเครือข่ายชนชั้นของตนเองอยู่อย่างต่อเนื่อง ชนชั้นที่ทำงานด้านสตรีมักจะไม่ประสานกับผู้นำสตรีเหล่านี้

ผู้นำสตรีที่โดดเด่นในภาคเหนือ เช่น นางกรรณแก้ว ชัยวสิน นางทองดี โพธิ์ทอง นางศรีนวล เมืองคำดา นางสุพรรณ คำเพ็ญ นางจันทิพย์ วงศ์ศิริย์ นางกิ่งแก้ว บุญสิง นางพรสวรรค์ จันทร์มาลัย นางทองใบ มณีรัตน์ เป็นต้น⁵

ข. พัฒนาการงานพัฒนาด้านสตรีในภาคเหนือ

¹ ขอขอบคุณ คุณสุภาพร อินวัฒน์กุล คุณนภา วิไลนาคพันธ์ แม่ทองดี โพธิ์ทอง ชนบทรักษ์ นครรัตน์

² อดีตผู้อำนวยการงานกลุ่มปัญหาต่างประเทศและเขตฯ ของคณะกรรมการประสานงานกลุ่มองค์กรสตรีภาคเหนือ

³ ผู้ประสานงาน ศูนย์ประสานงานเพื่อพัฒนาสตรีภาคเหนือ

⁴ ผู้ประสานงานเครือข่ายสตรีองค์กรภาคเหนือ

⁵ ลีจะได้อีกหลายต่อไป

⁶ แปลจาก ศูนย์ศึกษาเพื่อพัฒนาสตรีจังหวัดฯ ในรายงานสถิติค่าจ้างแรงงานในโรงงานและกิจการอุตสาหกรรมภาคเหนือ พ.ศ. 2534

นอกจากการมีโอกาสเข้ามามีบทบาทในงานพัฒนาชุมชนมากซึ่งของผู้นำสตรีในภาคเหนือและในชุมชน ดังที่กล่าวไปแล้ว ประเด็นงานพัฒนาด้านสตรีก็ยังมีกรณีอื่นที่พิเศษและซับซ้อนต่างกันออกไป เช่น กรณีผู้หญิงชาวเขาพิเศษ กรณีการมีส่วนร่วมในโครงการขององค์กร กรณีการต่อสู้เพื่อสิทธิของสตรี กรณีการคุ้มครองทางสังคมแก่สตรีที่รับงานไร้ค่าที่บ้านแรงงานของระบบ เป็นต้น ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยกลุ่มคนที่หลากหลายเข้าไปร่วมกันแก้ปัญหาด้วยกัน อพร. ในฐานะผู้ที่มีสนใจปัญหาด้านสตรีจึงเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่พยายามร่วมแก้ปัญหาของสตรีในระดับปัญหาต่างๆ อย่างไม่ก็ตาม มี อพร. ในภาคเหนือไม่น้อยมากที่เป็นองค์กรทำงานด้านสตรีโดยตรง ส่วนในหน่วยงานด้านสตรีจะเป็นเพียงกิจกรรมเล็กๆ ขององค์กรเท่านั้น ขณะเดียวกันก็ยังมีกลุ่มชนชั้นกลางกลุ่มอื่นๆ นอกจาก อพร. ที่สนใจและมีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาด้านสตรีภาคเหนือ โดยเฉพาะชนชั้นกลางตามผลจากการศึกษาที่มีรวมตัวกันในรูปของศูนย์สตรีศึกษาหลายแห่ง กลุ่มเหล่านี้มักจะทำงานด้านสตรีโดยตรง ดังนั้นการกล่าวถึงพัฒนาการของงานพัฒนาด้านสตรีในที่นี้จึงเกี่ยวข้องกับแวดวงครอบคลุมไปถึงบทบาทของชนชั้นกลางที่นำออกมาเหนือจาก อพร. อย่างแยกกันไม่ได้

พัฒนาการของการทำงานด้านสตรีในภาคเหนือแบ่งได้เป็น ๓ ช่วง คือ ช่วงที่ ๑ ทำงานระดับรากหญ้า (ก่อน พ.ศ. ๒๕๒๘) ช่วงที่ ๒ เครือข่ายของ อพร. และชนชั้นกลางในสถาบันการศึกษา (พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๓๕) ช่วงที่ ๓ ภาวีสู่รากหญ้า พ.ศ. ๒๕๓๕-ปัจจุบัน

ช่วงที่ ๑ ทำงานระดับรากหญาก่อน พ.ศ. ๒๕๒๘)

สตรีในชุมชนภาคเหนือได้มีโอกาสร่วมทำงานพัฒนามกับหน่วยงานภายนอกมาตั้งแต่ก่อน พ.ศ. ๒๕๒๘ แม้ว่าทั้งกับหน่วยงานรัฐและ อพร. เช่นการพยายามก่อให้เกิดการรวมตัวกลุ่มแม่บ้าน การส่งเสริมอาชีพสตรีโดยรัฐ ในส่วนของ อพร. ก็ได้เริ่มทำงานในชุมชนมานาน โดยเฉพาะช่วงต้นทศวรรษ ๒๕๒๐ เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม ช่วงนี้ อพร. ที่มีเรื่องราวด้านสตรีก็งานหลักด้านเดียว เท่าที่ปรากฏมีเพียงสมาคม YWCA และชมรมผู้นำหญิงประโยชน์ ฯ เท่านั้น ในขณะที่ อพร. ส่วนใหญ่จะสนใจการพัฒนาชุมชน โดยมีประเด็นสตรีเป็นเนื้อหาหนึ่งอยู่ด้วย ซึ่งประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาชนชั้นกลางและ อพร. เช่นนี้จะทำให้งานพัฒนาดังกล่าวถึงกลุ่มสตรีทั้งหมดไม่ได้

หากกล่าวได้ว่ายุทธศาสตร์ของการทำงานด้านสตรีในช่วงนี้มี ๒ ประการคือ

๑. การเสริมรายได้ เสริมอาชีพ
๒. การสร้างองค์กรสตรีในระดับพื้นที่

และยังพบว่าผู้นำสตรีที่มีบทบาทโดดเด่นในปัจจุบันก็เริ่มเติบโตมาในช่วงนี้เช่นกัน ซึ่งน่าจะอธิบายว่าผู้นำสตรี งานเชิงองค์กรของผู้นำสตรีเองเท่านั้นก็เกิดขึ้น เกิดขึ้น และมีพัฒนาการมาได้อย่างไร ปัจจัยที่ทำให้ผู้นำสตรีเหล่านี้เติบโตมีอะไรบ้าง รวมถึง ศึกษาถึงกระบวนการเป็นผู้นำสตรีในลักษณะที่ต่างกัน เช่นในวัฒนธรรมภาคเหนือ กับเมืองมีดังนี้

ช่วงที่ ๒ เครือข่ายของ อพร. และชนชั้นกลางในสถาบันการศึกษา (พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๓๕)

ในช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๒๐ ได้มีองค์กรชนชั้นกลางที่สนใจปัญหาด้านสตรีมากขึ้นตามสถาบันการศึกษาจำนวนมาก ช่วงดังกล่าวนี้ได้เกิดการขยายตัวของ ชพช.ขึ้นมากด้วย ทำให้ชนชั้นกลางเหล่านี้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายผู้ทำงานด้านสตรี โดยการริเริ่มประสานงานของสถาบันการศึกษา อาทิเช่น โครงการสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยพายัพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และวิทยาลัยครูเชียงใหม่ (สถาบันราชภัฏในปัจจุบัน) หลังจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ โดยได้เชิญหน่วยงานและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในประเด็นผู้หญิงเข้าร่วมด้วย อาทิ สมาคม YMCA โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน เป็นต้น จากเวทีดังกล่าวก็ได้เกิดแนวทางการประสานงานกันในเรื่องเครือข่ายขององค์กรที่ทำงานด้านสตรีขึ้นในภาคเหนือตอนบนเป็นต้นมา ช่วงนี้องค์กรต่างๆ ถึงจะแยกกันทำกิจกรรมต่างๆ ขององค์กร จนในปีพ.ศ. 2530 จึงได้รวมตัวกันจัดกิจกรรมวันสตรีสากล ความร่วมมือกันทำกิจกรรมอื่นๆ ก็ไม่ปรากฏ

ในปีพ.ศ. 2532 มีการริเริ่มประสานงานในรูปแผนของเครือข่ายองค์กรสตรี โดยมีองค์กรสมาชิกที่เข้าร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในเครือข่ายอยู่ประมาณ 25-27 องค์กร และเรียกเครือข่ายสตรีนี้ว่า "คณะทำงานประสานงานกลุ่มองค์กรสตรีภาคเหนือ" มีคุณสมภพวรรณ ญูดี ผู้อำนวยการมูลนิธิพัฒนาสตรี YMCA สังกัดแพ่งขณะนั้น ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ประสานงานเครือข่าย

การดำเนินงานในระยะแรกของเครือข่ายเป็นไปในรูปของการประสานงานแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็น ประสานการเฝ้าการทำงานในประเด็นการพัฒนาสตรี โดยมีกิจกรรมในรูปแผนของการร่วมรณรงค์เคลื่อนไหวในนามของเครือข่ายเป็นครั้งๆไป

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ เครือข่ายสตรีนี้มีบทบาทเด่นชัดมากขึ้น ในขณะที่รัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้จัดคณะรัฐมนตรีสัญจรมาประชุมที่จังหวัดเชียงใหม่ ทาง กปอพร.ภาคเหนือ ได้มีการนำเสนอปัญหาพร้อมทั้งข้อเสนอแนะให้รัฐบาลได้รับรู้ จึงนำไปสู่การรวมกันของ NGO ในภาคเหนือตามประเด็นปัญหาที่สนใจ เช่น ปัญหาเกษตร ปัญหาป่าไม้ และที่ดิน ปัญหาสุขภาพ และมีปัญหาสตรี เป็นต้น สำหรับประเด็นปัญหาสตรีนั้น คณะทำงานประสานงานกลุ่มองค์กรสตรีภาคเหนือได้เป็นผู้ประสานงานและหาทุนผู้บริจาคเงินและองค์กรที่ทำงานด้านพัฒนาสตรีในการร่วมกันนำเสนอต่อคณะรัฐมนตรี และร่วมกันผลักดันให้รัฐบาลรับข้อเรียกร้องดังกล่าวตลอดเนื่องจากเวทีพูดคุยนั้น ซึ่งเป็นไปมาตามกรอบที่นำไปสู่การจัดตั้งเครือข่ายองค์กรพัฒนาสตรีภาคเหนืออย่างเป็นทางการ

ในช่วงแรกๆ เครือข่ายสตรี มีการจัดกิจกรรมในนามสตรีภาคเหนือเป็นกิจกรรมหลัก นอกจากนั้นยังมีการจัดกิจกรรมร่วมกันเป็นระยะๆ โดยเนื้อหาหลักจะมีการพูดคุยของเครือข่ายคือ

- (๑) ชนชั้นกลางจะลงไปทำงานกับกลุ่มสตรีชนบทได้อย่างไร
- (๒) ยุทธศาสตร์การทำงานด้านสตรีคืออะไรและภาคเหนือควรจะเน้นอย่างไร

จากการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันทำให้พบว่ามีปัญหาที่เกิดขึ้นกับสตรีมีหลายด้าน ซึ่งทำให้น่าสนใจได้มีภาพปรับเปลี่ยนมาจากกลุ่มชนชั้นกลางไปสู่มหาชนตามลำดับ โดยในช่วงปลายปีพ.ศ. 2534 ได้มีการปรับเปลี่ยนคณะทำงานประสานงานกลุ่มองค์กรสตรีภาคเหนือ และมีการหาเวทีที่สนใจตัวผู้ประสานงานจากทุนหมบวรรณ ญูดี เป็นอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากโครงการสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยพายัพ ในช่วงนี้การประสานงานของเครือข่ายเริ่มเกิดปัญหาเนื่องจากไม่มีทรัพยากรของเครือข่ายทั้งบุคลากรและงบประมาณการ

กับ ในขณะเดียวกันหน่วยงานวรรณได้อาศัยบุคลากรและทรัพยากรของ YMCA ในการดำเนินงาน ดังนั้น ในช่วงนี้เครือข่ายจึงปรับเปลี่ยนมาเป็นภาพองค์กรประสานงานให้สื่อกลางโดยแบ่งกลุ่มสมาชิก ตามความสนใจของสมาชิกในขณะทำงานออกเป็น 3 กลุ่ม ในการแบ่งเป็นกลุ่มย่อยยังเกิดจากการที่เครือข่ายพบว่าสลัมมีปัญหาหลายด้าน จึงแบ่งกลุ่มไปสนใจปัญหาที่ตนเอง กลุ่มที่ 1 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มปัญหาค้าประเวณีและขอสงวนสิทธิ์ สุวรรณพัฒนา ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานของกลุ่ม กลุ่มนี้มีองค์กรสมาชิกที่มีบทบาทสำคัญๆ เช่น โครงการลดวิดิศึกษา และศูนย์อาชีพ ของสถาบันการศึกษาต่างๆ นอกจากนี้ยังมีองค์กรที่ช่วยเหลือหน่วยงานพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับปัญหาค้าประเวณีโดยตรง เช่น ศูนย์พิทักษ์สิทธิมนุษยชนบริการ สันติภาพเอเชีย เอเชียแปซิฟิก และศูนย์วิจัยใหม่ เป็นต้น โดยมีองค์กรสมาชิกที่มีความสนใจในประเด็นนี้ทั้งหมด 17 องค์กร

กลุ่มที่ 2 กลุ่มประเด็นสตรีกับสิ่งแวดล้อม มีองค์กรสมาชิกที่ให้ความสนใจในประเด็นนี้ประมาณ 3-4 องค์กร ศูนย์สมนึก แฟงนคร จาก CASO เป็นผู้ประสานงานกลุ่ม มี YMCA เป็นองค์กรหลัก นอกจากนี้ยังมีองค์กรสมาชิกอื่น อาทิเช่น มูลนิธิเพื่อชุมชนแออัดภาคเหนือ

กลุ่มที่ 3 กลุ่มกิจกรรมรวมกับกรรมมีด้านร่วมในการตัดสินใจ อาจารย์ณรงค์ - แฉวรัตน์ เป็นผู้ประสานงานกลุ่ม ต่อมากลุ่มที่ 3 ได้แบ่งงานเป็น 3 สาย คือ

3.1 กลุ่มยั้งคิดแรงงานสตรี ที่เฝ้าคอยเฝ้าระวังกันในขณะทำงาน ว่า กลุ่มใดถูกรุม อันเนื่องมาจากมีการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบของการประสานงานและสนับสนุนการทำงานกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งเป็นจุดร่วมให้สตรีจากหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพหัตถกรรมได้รวมตัวกันเป็นเครือข่าย เรียกว่า “กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านล้านนา” ในปี 2534 กลุ่มนี้มีศูนย์ศึกษา นครศรี จากมูลนิธิพัฒนาสตรี YMCA สนับสนุนเป็นผู้ประสานงานกลุ่ม โดยมีองค์กรสมาชิกเข้าร่วมประมาณ 56 องค์กร องค์กรสมาชิกที่มีบทบาทสำคัญๆ เช่น หน่วยงานของสำนักงานบริหารวิชาการ มหาวิทยาลัยเอเชียแปซิฟิก มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย กลุ่มเด็กเล็ก YMCA กลุ่มเมตตาภาววิ ภายใต้งานสนับสนุนของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท วิศว์ภาดาภิวัตน์ เป็นต้น

3.2 กลุ่มสตรีในกรรมมีสง โดยมีองค์กรที่ทำงานนอกพื้นที่อื่นและนอกดินแดนชุดที่ใดคณะนโยบายที่ดูแลอย่างต่อเนื่อง คือ ศูนย์ ศึกษาเพื่อพัฒนาสตรีล้านนา ซึ่งมีอาจารย์ณรงค์ - แฉวรัตน์ เป็นผู้ดำเนินการดูแลในขณะนั้น ได้จัดกิจกรรมเช่น การส่งเสริมบทบาทของนักการเมืองท้องถิ่นสตรี การมีส่วนร่วมของสตรีในสภาตำบลเพื่อส่งเสริมสตรีให้มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นและร่วมผลักดันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสภาตำบล เพื่อให้ได้มาซึ่งสภาตำบลที่สตรีมีบทบาท) ตลอดจนกิจกรรมส่งเสริมการรื้อฟื้นเครือข่ายทางการเมืองของสตรี ฯลฯ

ในช่วงแรกของการมีเครือข่ายชนชั้นกลาง กิจกรรมต่างๆที่จัดจะมีผลนักที่กลุ่มชนชั้นกลางเป็นสำคัญ ส่วนกิจกรรมระดับรากหญ้ายังไม่มีความโดดเด่น

¹ กลุ่มนี้ไม่ได้มีองค์กรที่ทำงานด้านสตรีและการเมืองโดยตรง เช่น YMCA ได้มีตัวแทนให้ผู้นำสตรี 3 จังหวัดในภาคเหนือของประเทศไทยมาประชุมที่มูลนิธิพัฒนาสตรีฯ จังหวัดภาคเหนือ ปี พ.ศ. 2531 และเปลี่ยนเป็น “ชมรมแม่บ้านผู้ใหญ่วัยเกษียณ” จังหวัดภาคเหนือ ปี พ.ศ. 2533 ส่วนของ YMCA ได้ดำเนินการที่ให้มีผู้นำสตรีในชุมชนในระดับท้องถิ่น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 คณะทำงานประสานงานของกลุ่มองค์กรสตรีภาคเหนือ ภายใต้ชื่อคณะทำงานโครงการเสริมสร้างความร่วมมือของกลุ่มองค์กรสตรีภาคเหนือ ได้ร่วมกับคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน (กป.อพช.) ดำเนินการจัดทําการประชุมสัมมนาสตรีชาวแม่ฮ่องสอน เรื่อง “สตรีกับการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ” ภายใต้โครงการยุทธศาสตร์ระดับชาติครั้งที่ 21 (พ.ร.ท.) ในระหว่างวันที่ 12-14 พฤศจิกายน 2535 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนการทำงานร่วมกันขององค์กรสตรีรวมทั้งภาคีต่างและแนวทางในการพัฒนาของสตรีในอนาคต ซึ่งจะช่วยให้เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่เครือข่ายขององค์กรสตรีในระดับชาวบ้าน ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

การจัดเวทีครั้งนี้ถือเป็นการปฏิรูปยุทธศาสตร์การทำงานด้านสตรีภาคเหนือครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่ง โดยก่อนการจัดประชุมสตรีชาวแม่ฮ่องสอนปี 2535 แม้ว่าจะมีการรวมตัวของเครือข่ายชนชั้นกลางที่ทำงานด้านสตรี แต่การทำงานในช่วงตั้งแต่เริ่มมีเครือข่ายชนชั้นกลางมาจนถึงขณะนี้ก็ยังคงใช้ยุทธศาสตร์เดิมที่ต่อเนื่องมาจากช่วงก่อนปี 2535 คือ (ก) การเสริมรายได้ (ข) การสร้างองค์กรสตรีระดับชุมชน และเวทีสตรีชาวแม่ฮ่องสอนปี 2535 ซึ่งถือว่าเป็นการระดมความคิดเห็นระหว่างกลุ่มสตรีภาคเหนือกับกลุ่มชนชั้นกลางในการร่วมกันกำหนดทิศทางงานพัฒนา เวทีนี้สามารถระดมประเด็นยุทธศาสตร์ได้กว้างขวาง ที่ประชุมเห็นร่วมกันว่าถ้าจะแก้ปัญหาเหล่านี้ บรรดากระทรวงทบวงกรมที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องให้ความสำคัญและพัฒนา แม้ว่าในระดับประเด็นปัญหาได้กำหนด ต้องให้สตรีมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ต่อมา คณะทำงานประสานงานกลุ่มองค์กรสตรีภาคเหนือ ร่วมกับ Asian Women Association (AWA) ประเทศไทย จัดสัมมนานานาชาติเรื่อง “ปัญหาแรงงานหญิงไทยในต่างประเทศ : ประเด็นการขยายบริเวณทางเพศ” ขึ้น ในระหว่างวันที่ 3-5 ธันวาคม 2536 เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ที่มีค่าซึ่งเกิดขึ้นกับผู้หญิงไทย ที่ถูกส่งไปค้าประเวณีในประเทศต่างๆ เพื่อเป็นการระดมความคิดเห็นไม่ให้เกิดความเข้าใจปัญหาเหล่านี้ในวงที่แคบ เป็นการระดมสมองและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับปัญหาสตรีในประเทศไทย โดยเฉพาะปัญหาทางภาคเหนือเพื่อแสวงหาแนวทางในการประสานงานที่เฉพาะสนใจในการแก้ไขปัญหาย่างจริงจังและเกิดความร่วมมือประสานงานกับระหว่างองค์กรสตรีทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศต่อไปในอนาคต และได้ได้ผ่านแผนปฏิบัติการสัมมนาที่ 2 ครั้งต่อไปประชุมสัมมนาโครงการ พ.ร.ท. 21 จัดที่จังหวัดเชียงใหม่

หลังจากนั้นการประสานงานเครือข่ายองค์กรสตรีในกลุ่มองค์กรของคณะทำงานประสานงานกลุ่มองค์กรสตรีภาคเหนือ ก็ถือว่าได้สิ้นสุดลง เนื่องจาก อ.สุสัทธ ได้ลาออกจากตำแหน่งผู้ประสานงาน และไม่มีผู้ขึ้นมาทำหน้าที่แทน อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีการเคลื่อนไหวประสานงานกันของสมาชิกในระดับกลุ่มประเด็นปัญหาบางกลุ่ม กลุ่มประเด็นปัญหาที่ยังคงมีบทบาทต่อเนื่องมาจนถึงขณะนี้คือ กลุ่มปัญหาการค้าประเวณีและเอดส์ ซึ่งเป็นสถานการณ์ร้อนในขณะนี้ อีกประเด็นปัญหาที่ยังมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องคือ “สตรีกับการเมือง”

ในระดับของการประสานงานในกลุ่มก็ได้มีการรวมตัวกันของกลุ่มองค์กรสตรีที่ทำงานในระดับต้นปัญหาการค้าประเวณีและเอดส์ประมาณ 6-7 องค์กรที่ต่างไป แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่มีผลข้างเคียงกันอยู่บ่อยๆ อาทิ การจัดทำข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของ ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านการค้าประเวณีเอดส์ในปัจจุบันใน

การประชุมวิชาการพหุติกรรมสุภาพครั้งที่ 3 ที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานวิจัยพหุติกรรมสุภาพ กระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในวันที่ 13-16 พฤษภาคม 2535

หลังจากนั้นก็ได้มีการเคลื่อนไหวกันในระดับกลุ่มองค์กรสมาชิกเมืองเพื่อขยายการประสานงานจัดการพัฒนาเชิงระบบตามองค์การพัฒนาเอกชนในการป้องกันเอชไอวีในวันที่ 29 มกราคม 2536 ซึ่งต่อมาภายหลังความเคลื่อนไหวในครั้งนี้ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบการประสานงานเชิงเครือข่ายของกลุ่มองค์กรที่ทำทางด้านด้านเอชไอวีในภาคเหนือตอนบนขึ้นมา จนพัฒนามาเป็นเครือข่าย HGOs AIDS ภาคเหนือในที่สุด

การรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันครั้งสุดท้ายของกลุ่ม อหพ.ที่ทำงานด้านสตรี คือการมีโศกนาฏกรรมกันอีกครั้งหนึ่งในช่วงของกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ซึ่งในภาคขององค์การพัฒนาเอกชนได้มีการประสานผ่าน กปชพ. ได้จัดเวทีของการนำเสนอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของกลุ่มเครือข่ายต่างๆในภาคเหนือ ก็ได้มีข้อเสนอในเวทีของกลุ่มองค์กรสตรีภาคเหนืออยู่บ้าง กลุ่มในการเข้าร่วมเสนอข้อคิดเห็นจากกลุ่มองค์กรสตรี โดยใช้ข้อเสนอจากเวทีประชุมสมัชชาสมัชชาแม่หญิงเชียงใหม่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งจัดขึ้นในปี 2536 ดังที่กล่าวแล้ว

ข้อสังเกต

จากที่กล่าวมาจะพบว่าในช่วงนี้ไม่มี อหพ. รวมทั้งหน่วยงานอื่นในภาคเหนือที่สนใจและทำงานด้านสตรีอยู่แล้วรวมประมาณ 25-26 องค์กร. ในส่วนของอหพ. แต่ละองค์กรที่ทำทางด้านสตรีก็ทำกิจกรรมตามแนวทางขององค์กรอยู่แล้ว โดยได้จัดทำกิจกรรมแตกต่างกันไปเพื่อให้ปรากฏด้านการแบ่งกลุ่มย่อยของเครือข่ายเป็น 3 กลุ่มคือ กิจกรรมด้านผลิตและการค้าประเพณี ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านคัดกรองกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กิจกรรมเกี่ยวกับสตรีด้านต่างๆที่ อหพ. ได้ทำแต่ส่วนใหญ่จะติดข้องการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสตรี ซึ่งอาจจะแก้ปัญหาของสตรีได้ตามแบบการสังเขปสมัชชาแม่หญิงใน พ.ศ. 2535 คือ ปัญหาการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจของผู้หญิง ปัญหาของผู้หญิงกับสิทธิกรรม ปัญหาผู้หญิงกับอุตสาหกรรม ปัญหาผู้หญิงกับการเมือง ปัญหาผู้หญิงชนกลุ่มน้อย ปัญหาผู้หญิงกับการเขาเบียดทางเพศ และปัญหาผู้หญิงในภาคเกษตรกรรม การทำงานและการกำหนดกิจกรรมด้านสตรีของ อหพ. จึงกระจายไปตามประเด็นปัญหาเหล่านี้

การพยายามรวมกลุ่มเครือข่าย เกิดจากการพยายามสร้างระบบประสานการดำเนินงานด้านสตรีจากหลายแง่มุมข้างต้นเพื่อหาทิศทางที่เหมาะสมร่วมกัน อย่างไรก็ตามการทำงานและปัญหาของสตรีเป็นเรื่องที่มีความละเอียดซับซ้อน น่าสังเกตว่ากลุ่มที่เริ่มประสานให้เกิดเครือข่ายคือหน่วยงานจากสถาบันการศึกษาที่สนใจปัญหาด้านสตรี และใช้กิจกรรมการจัดงานวันสตรีสากลเป็นงานประจำปีมาเป็นกิจกรรมหลักในการรวมกลุ่ม ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ก็จะเป็นที่รับได้ของ อหพ. และมีวิชาการโดยทั่วไป แต่อาจจะไม่สามารถยกกิจกรรมร่วมของชาวบ้านกลุ่ม เช่น สตรีชนกลุ่มน้อย ดังที่มีกิจกรรมเหล่านี้จึงน่าจะไม่สามารถการจ้างเครือข่ายของ อหพ. เป็นตัวได้ และถ้ากิจกรรมของเครือข่ายไม่สามารถสร้างให้เกิดกระบวนการของชาวบ้านได้สำเร็จ อหพ. แล้วไม่อาจจะเป็นกิจกรรมที่ตรงเป้าหมายต่อการจ้างเครือข่ายชาวบ้าน และยังสังเกตได้ว่าความร่วมมือ

ตัวเป็นเครือข่ายบ้านซึ่งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือของบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการรวมเครือข่าย^๕ ดังนั้นเมื่อผู้ประสานงานเต็มเวลาออก เครือข่ายก็แยกเป็นส่วนย่อยเล็กๆที่เป็นจริงมากขึ้น คือการรวมตัวกันแต่ละประเด็นปัญหาเพื่อความสะดวกสนใจของแต่ละคน อย่างไรก็ตาม ก็ต้องกล่าวว่าการพัฒนาในการประสานงานของเครือข่ายก็มีความจำเป็นเช่นกัน เพราะถ้าไม่มีทรัพยากรในการประสานงานก็อาจทำให้มีการรวมกลุ่มแยกเปลี่ยนประเด็นการถกเถียงและยกระดับสู่การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันในภายหลัง ดังนั้นเมื่อไม่มีทรัพยากรสำหรับการประสานงานเครือข่ายก็แยกเป็นกลุ่มย่อย และทุกกลุ่มกลายเป็นองค์ประกอบที่กระจัดกระจายและไม่ได้ง่าย

จึงกล่าวได้ว่างานพัฒนาเครือข่ายของสตรีในช่วงนี้ได้ทำอยู่ โดยกระจายไปตามประเด็นปัญหาต่างๆ แต่การรวมตัวเป็นเครือข่ายเพื่อพัฒนาทิศทางงานด้านสตรีโดยรวมนี้ยังไม่เกิดขึ้น จึงได้รับเปลี่ยนมาเป็นการรวมตัวในระดับแต่ละประเด็นปัญหา และหาความชัดเจนในระดับปัญหาอื่นๆ ดังนั้นการรวมตัวของสตรีเป็นกลุ่มในระดับประเด็นปัญหาอาจสลายไปสู่เฉพาะองค์กรของตนเองอีกได้ ในขณะที่บางประเด็นก็สามารถพัฒนาเครือข่ายได้ต่อไป เช่น จัดกิจกรรมกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งต่อมาได้แยกงานเป็น 2 สายคือประเด็นสิทธิและการเมืองและประเด็นสตรีในกิจกรรม นั่นคือกล่าวในระดับองค์กรและกลุ่มระดับปัญหาด้วยสตรี ยังคงทำงานด้านสตรีอยู่ ส่วนในระดับเครือข่ายโดยรวมนั้น ในปลายๆของช่วงนี้ได้เริ่มมีตัวงานเกิดเครือข่ายมากขึ้น 3-4 เครือข่ายดังกล่าว โดยเครือข่ายเหล่านี้มีแนวโน้มจะคงไม่สร้างเครือข่ายกับชาวบ้านในระดับรากหญ้ามากขึ้น การรวมตัวเป็นเครือข่ายโดยรวมของงานด้านสตรีจึงโดดเด่นในทางแรกๆ^๖ และค่อยๆปรับเปลี่ยนไปจนกลายเป็นกลุ่มย่อยๆดังกล่าว ดังนั้นเพื่อรักษาแม่ข่ายใน พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา เครือข่ายงานพัฒนาด้านสตรีจึงไม่เคยมีการรวมตัวในระดับเครือข่ายโดยรวมเพื่อร่วมกันสรุปบทเรียน แอวป็นยุทธศาสตร์ของเครือข่ายโดยรวม ซึ่งความเป็นจริงแล้วเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับการทำงานในเชิงเครือข่ายอย่างทั่วถึง

ช่วงที่ ๓ กลับสู่รากหญ้า(พ.ศ. ๒๕๓๕-ปัจจุบัน)

ช่วงนี้เป็นพัฒนาการที่ต่อเนื่องมาจากช่วงก่อน จากประมาณปีพ.ศ.2533 ถึงปัจจุบันภาพรวมขององค์กรที่ทำงานด้านสตรีก็ค่อนข้างแยกกันทำงานในส่วนของตน เช่น สถาบันการศึกษา นักวิชาการที่ทำงานด้านสตรี กลุ่มชาวบ้านสตรี รวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชน ๓๕0๐๑ ที่มีหน่วยงานด้านสตรีรวมอยู่ ลักษณะของกิจกรรมขององค์กรที่ทำงานด้านพัฒนาสตรีต่างคนต่างทำมากขึ้น ไม่มีการประสานความร่วมมือกันทำงานนัก มีการติดต่อประสานงานระหว่างตัวปัจเจกบุคคลหรือหน่วยงาน

ลักษณะกิจกรรมที่องค์กรที่ทำงานด้านพัฒนาสตรีทำด้านสตรีในปัจจุบันอาจแบ่งโดยอาศัยกรอบภาพแบ่งใน พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้เป็น 3 ลักษณะคือ

1. ด้านเศรษฐกิจ เช่น การผลิตหัตถกรรม เกษตรผสมผสาน เกษตรทางเลือก ธนาคารข้าว
2. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง สิทธิ เช่น อบต.

^๕ อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้ละเลยความสำคัญของการพัฒนาในการประสานเครือข่ายที่คิดมากับผู้ประสานงาน

^๖ ตั้งแต่ พ.ศ.2528 เป็นต้นมา

3. การทำงานกับสตรีที่มีปัญหาทางเพศ เช่น Empower Hotline กลุ่มผู้ติดเรื้อรังเอดส์

4. สตรีกับสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ยังมีบางองค์กรโดยเฉพาะสถาบันทางการศึกษาที่สนใจทำงานด้านรวบรวมและสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสตรี

ในช่วงนี้ องค์การที่ทำงานด้านสตรีได้พยายามสร้างเครือข่ายสตรีระดับรากหญ้าโดยประสานกับผู้นำสตรีที่มีอยู่ในชุมชน พบว่างานพัฒนาสตรีทั้ง 4 ลักษณะข้างต้นนั้น การทำงานใน 2 ลักษณะแรกมีแนวโน้มที่จะสามารถสร้างและส่งเสริมการเป็นเครือข่ายของสตรีรากหญ้าได้ คือ ด้านเศรษฐกิจ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือการปกครอง และสิทธิ

1. การรวมตัวด้านเศรษฐกิจ

ดังกรณีการรวมตัวเป็นเครือข่ายของกลุ่มสตรีประกอบผลิตภัณฑ์ถนอมคือ กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านล้านนาซึ่งเกิดขึ้นมาตั้งแต่ช่วงก่อนแล้ว กลุ่มนี้เป็นเครือข่ายของชาวบ้านที่ทำงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ มีกิจกรรมการพัฒนาทักษะฝีมือ รวมทั้งพยายามหาตลาดสินค้า ซึ่งยังคงทำสืบเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ และปัจจุบัน ได้มีการรวมตัวกันขึ้นในอีกหนึ่งเครือข่ายคือ เครือข่ายหัตถกรรมภาคเหนือ ซึ่งเป็นเครือข่ายของอาชีพที่ส่งเสริมหัตถกรรมและธุรกิจชุมชน

เครือข่ายหัตถกรรมภาคเหนือ ก่อเกิดขึ้นในปี 2535 จากกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนที่สนับสนุนกลุ่มผู้ผลิตหัตถกรรมและธุรกิจขนาดย่อมในภาคเหนือตอนบนได้ไปศึกษารื้อและกำหนดเป้าหมายทิศทางการสนับสนุนกลุ่มผู้ผลิตงานหัตถกรรมให้สามารถดำเนินกิจการได้อย่างมีระบบและแบบแผน โดยมีวัตถุประสงค์ คือ

1. ประสานความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันและเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์ รวมทั้งการประสานความช่วยเหลือผลิตจากองค์กรภาคเอกชนทั้งรัฐเอกชน ในการพัฒนาศักยภาพให้แก่เครือข่ายและกลุ่มเป้าหมาย
2. การร่วมมือช่วยเหลือกันในด้านการตลาด เป็นศูนย์กลางรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลการตลาดเทคโนโลยี การจัดการให้สมาชิกและผู้สนใจ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์เครือข่ายให้เห็นที่รู้จักและยอมรับอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

ปัจจุบันเครือข่ายมีสมาชิก 11 องค์การ

ทิศทางและแผนการดำเนินงาน

1. การสนับสนุนทางด้านการตลาด เช่น การออกร้าน การแนะนำคำให้แก่กลุ่มต่างๆ เป็นต้น
2. เสริมสร้างศักยภาพของกลุ่มองค์กรสมาชิกให้ความรู้ในเรื่องของการบริหารจัดการและบัญชี การพัฒนาผู้นำและการพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการ รวมทั้งการศึกษาฐานแหล่งเปลี่ยนกระบวนการผลิต การอบรม สัมมนา เป็นต้น
3. ไม่เน้นการรณรงค์ข่าวสารทางเทคโนโลยีเพื่อช่วยเหลือประสิทธิภาพในการผลิต โดยเฉพาะในเรื่องของสิ่งทอหัตถ์พจนนัย การรณรงค์การใช้สีเขียวที่ปลอดภัย cleaner-technology เป็นต้น รวมไปถึงการกระตุ้นเตือนให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความตระหนักในเรื่องของความถูกต้องภัยในการทำงานและการคุ้มครองทางสังคมที่ผู้ผลิตควรจะได้รับ

กรณีเครือข่ายช่วยพัฒนาระบบจะพบว่า กิจกรรมด้านเศรษฐกิจชุมชนได้ยกระดับขึ้นจากเดิมที่ทำเฉพาะเพาะปลูกธัญพืชสร้างเครือข่ายเพื่อชุมชนเสริมกัน และยกระดับการผลิตไปสู่กิจกรรมเชิงธุรกิจมากขึ้น ซึ่งเป็นการพัฒนาความเข้มแข็งของการรวมตัวกันแก้ปัญหาของชาวบ้านให้สอดคล้องกับยุคสมัย และจะทำให้สตรีมีโอกาสดูแลตัวเองได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจระดับต่างๆได้มากขึ้น สำหรับการพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาเครือข่าย ในอนาคตจึงควรมีการศึกษาว่า ฐานข้อมูลกรรมของสตรีจะสามารถผลักดันให้เป็นธุรกิจชุมชนได้หรือไม่

2. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางภาคเหนือของการปกครอง และสิทธิ

เป็นพัฒนาการที่สำคัญเนื่องมาจากช่วงปลายของช่วงก่อน โดยเฉพาะหลังจากการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาสตรีจากเวทีสมัชชาแม่เปินในปี 2535 เป็นต้นมา ศูนย์ศึกษาเพื่อพัฒนาสตรีได้ดำเนินเป็นหน่วยงานสำคัญที่พยายามผลักดันในประเด็นสตรีกับการเมือง

ศูนย์ศึกษาเพื่อพัฒนาสตรีล้านนา เหนือที่มักเรียกกันว่าศูนย์สตรีล้านนา ก่อตั้งขึ้นในปี 2533 กิจกรรมช่วงแรกส่วนใหญ่เป็นการประชุมพูดคุยแลกเปลี่ยนกับประเด็นสตรี ศูนย์ได้มุ่งที่จะทำงานกับสตรีจากหมู่บ้านตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง ดังนั้นกรรมการของศูนย์จึงมาจาก 2 ส่วนคือ จากนักวิชาการ และจากผู้นำสตรี เมื่อมีองค์การกลางเพื่อทำกิจกรรมเลือกตั้ง ศูนย์ก็ได้ลงไปให้ความรู้และสนับสนุนกับสตรีระดับรากหญ้ามากขึ้น อันจะเอื้อพื้นฐานในการทำงานกับผู้นำสตรีในระดับสูง

ในปี 2538 เมื่อเครือข่ายสตรีได้ร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์ในระดับที่สมัชชาแม่เปินว่า ผู้หญิงต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบกับศูนย์ได้เป็นแกนหลักของขบวนการระดับสตรีกับการเมืองรวมทั้งจากแยกจากกลุ่มนิตยกรรมกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ดังที่กล่าวแล้ว ทำให้ศูนย์ทำงานสตรีทางชัดเจนว่าจะดำเนินการในเรื่องนี้เป็นหลัก จึงได้ประสานกับผู้นำสตรี จนสามารถรวมกลุ่มผู้นำสตรีได้ กิจกรรมแรกๆ คือการจัดให้มีการทบทวนเสริมกันระหว่างผู้นำสตรีที่จะลงสมัครเลือกตั้งกับผู้นำหญิงบ้านจนทำให้ผู้นำสตรีได้เริ่มเลือกตั้ง ความคืบหน้าจึงกล่าวทำให้มองเห็นแนวโน้มและความสนใจและนำความคืบหน้าของศูนย์ไปประชาสัมพันธ์กับภาคีในการเคลื่อนไหวอีสาน จนเกิดเครือข่ายพัฒนาสตรี 3 ภาคขึ้นมาทำงานหนุนเสริมกัน

ต่อมาใน พ.ศ. 2537-2538 รัฐบาลได้จัดทำร่างพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล (พ.ร.บ. พ.ศ. 2537) อันมีผลบังคับใช้ทั่วประเทศตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม 2538 สภามารวมได้กล่าวทำให้ผู้นำสตรีสนใจที่จะเข้ามาบวกรวมครั้งนี้ ศูนย์ จึงได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อ สตรีกับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นในการนี้สภาตำบลขึ้นใน 9 จังหวัดภาคเหนือตอนบน เพื่อส่งเสริมให้สตรีได้มีบทบาทข่าวสาร ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนที่กรมวิทย์สภาตำบลและภาวกระจายอำนาจท้องถิ่นอย่างชัดเจน โดยกำหนดให้สตรีเข้าเป็นกรรมการสภาตำบลในสัดส่วนที่พอสมควร อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาหลังจากการจัดการประชุมคือ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นจากสภาตำบลเป็นสภาตำบลนิตยบุคคลในปีพ.ศ. 2537 เป็นต้นมา ทำให้สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นกรรมการสภาตำบลหรือจากการเลือกตั้งเพื่อร่วมผลักดันปัญหาสตรีในสัดส่วนมากพอสมควร

ต่อมาในพ.ศ. 2538 เป็นต้นมา ข.นงเยาว์ นามวัฒน์ ซึ่งเป็นผู้ทำงานของศูนย์สตรีล้านนา ในขณะนั้น ได้จัดกิจกรรมสำคัญหลายกิจกรรม เช่น การส่งเสริมสตรีในสภาตำบล การส่งเสริมสตรีในสมท กิจกรรม

เหล่านี้ทำให้สตรีและผู้สนใจได้มีความรู้เรื่องบทบาทหน้าที่ของสมาคม และรู้ว่าตนเองมีสิทธิเข้าร่วมได้อย่างไร แม้ว่าคนส่วนใหญ่ยังมองไม่เห็นโอกาสที่จะเข้าร่วมได้จริงๆ เพราะว่าเนื่องจากสตรีมักจะไม่ได้รับการยอมรับจากหน่วยราชการและผู้ชาย แต่หลังจากการเข้าร่วมโครงการแล้ว ทำให้กลุ่มสตรีมีวิธีการต่อรองกับสมาคมมากขึ้น กิจกรรมต่อมา คือกิจกรรมการส่งเสริมสตรีกับการมีส่วนร่วมของสตรีในเขต เพื่อให้อัตตาในตนเองเห็นบทบาทและช่องทางของตนเองในการมีส่วนร่วมทางภาคนี้เองในระดับท้องถิ่น กิจกรรมดังกล่าวมีสตรีองค์กรรับเลือกตั้งจำนวน 353 คน จาก 5 จังหวัดภาคเหนือตอนบน (42 เขต) และได้รับเลือกตั้งจำนวน 108 คน

กิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับสตรีและการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สำคัญต่อมาคือ โครงการเตรียมไปปักกิ่ง ของผู้หญิงระดับรากหญ้า โครงการนี้มีที่มาจากภาคีรายนับประจวบกลุ่มสตรีที่ปักกิ่ง ซึ่งในทางคัดเลือกผู้ที่จะเข้าร่วม กลุ่มสตรีเห็นว่าการคัดเลือกดังกล่าวไม่มีโอกาสให้สตรีระดับรากหญ้าเข้าร่วมเลย มูลนิธิเพื่อนหญิงจึงประสานงานไปยังภาคต่างๆ เพื่อคัดเลือกกลุ่มสตรีรากหญ้าไปร่วม โดยแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มปัญหา คือ สตรีกับการเมือง สตรีกับสิ่งแวดล้อม สตรีกับสิทธิแรงงาน สตรีกับประมง และสตรีในเขตเมือง จากนั้นจึงคัดเลือกตัวแทน ในการเตรียมการขอภาคเหนือ ได้ตกลงกันว่ากลุ่มสตรีต้องวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหาที่จะนำเสนอทั้งในระดับสากลในเวทีประชุมที่ปักกิ่ง และระดับประเทศต่อรัฐบาลไทยให้ได้ก่อนแล้วจึงคัดเลือกตัวแทน

การเตรียมการประชุมที่ปักกิ่งทำให้สตรีได้มีโอกาสวิเคราะห์บทบาทร่วมปัญหาของตนเอง ดังนั้นหลังจากการประชุมที่ปักกิ่ง กลุ่มสตรีจึงได้พยายามประสานงานผลักดันการแก้ปัญหาในระดับนโยบายจากที่เคยได้รวบรวมปัญหาไว้ ซึ่งต่อมาจึงได้พัฒนาเป็นเครือข่ายแม่หญิงล้านนาขึ้นโดยมีมูลนิธิเพื่อนหญิงให้การสนับสนุนอย่างใกล้ชิด

กิจกรรมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ยืนยันได้ชัดคือการประชุมสัมมนาเรื่องการสรุปบทเรียนและประเมินการณีนี้น้ำสตรีภาคเหนือ การจัดประชุมครั้งนี้ขึ้นที่ฐานสำคัญของการก่อตั้งเครือข่ายแม่หญิงล้านนาเช่นกัน

ในช่วงปลายปีพ.ศ.2538 ศูนย์สตรีล้านนาฯ ได้เปลี่ยนผู้บริหารใหม่ ช่วงนี้ได้แบ่งกิจกรรมในปีพ.ศ.2539 ออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. กิจกรรมส่วนใหญ่ให้แก่นักในเรื่องการส่งเสริมให้สตรีมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในระดับหมู่บ้าน ตำบล ซึ่งเป็นองค์กรที่อยู่ใกล้ชีวิตกับสตรีมากที่สุด
2. การจัดตั้งและวางแผนเครือข่ายแม่หญิงล้านนา หลังจากการสรุปบทเรียนจากประสบการณ์นี้น้ำสตรีภาคเหนือในปีพ.ศ.2538 แสดงให้เห็นถึงศักยภาพและบทบาทของสตรีในด้านต่างๆ และพบว่ามีปัจจัยเงื่อนไขหลากหลายที่เป็นอุปสรรคกีดขวางศักยภาพของผู้นำสตรี ดังนั้น กลุ่มผู้นำสตรีภาคเหนือจึงมีความเห็นร่วมกันว่าควรเร่งสร้างพลังและเพิ่มศักยภาพให้กับองค์กรสตรีในชุมชนให้มีศักยภาพในการทำงานยิ่งขึ้น และได้มีการประชุมพบปะพูดคุยกันระหว่างผู้นำสตรีจาก 9 จังหวัดภาคเหนือตอนบน และหลังจากนั้นได้มีการประชุมคณะทำงานหลายครั้ง

“เครือข่ายแม่หญิงล้านนา” ได้กำหนดประเด็นให้ครอบครัวคนทุกประเด็นปัญหาที่ผู้หญิงประสบอยู่ โดยเน้นหนักการแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วยแนวทางการให้สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยเฉพาะในการเมืองการปกครอง เครือข่ายก่อตั้งเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2539

วัตถุประสงค์ของเครือข่าย

1. เพื่อส่งเสริมให้สตรีที่เป็นสมาชิกในเครือข่ายทุกระดับมีส่วนร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นปัญหาต่างๆ ตลอดจนร่วมเสนอแนวทางแก้ไขปัญหามาต่งด้านที่เกี่ยวกับงานพัฒนาสตรี
2. เพื่อเป็นสื่อกลางประสานงานและเผยแพร่ข่าวความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการดำเนินงานสตรีกิจกรรมของสมาชิกในเครือข่าย
3. เพื่อสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรม เพื่อแก้ไขปัญหากลุ่มสมาชิกในเครือข่าย และผลักดันให้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง
4. เพื่อเป็นฐานในการผลักดันแนวคิดที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้านการพัฒนาสตรีในระดับนโยบาย กิจกรรมของเครือข่าย

1. รณรงค์ส่งเสริมสตรีให้ไปบทบาทมากขึ้นในองค์กรการเมืองระดับท้องถิ่น เช่น สภาตำบลและ อบต.
2. มีวิทยากรผู้นำสตรี และสตรีจากองค์กรหรือกลุ่มสตรีต่างๆ เพื่อเสริมความรู้และเพิ่มพูนความสามารภในการทำงานด้านต่างๆตามความต้องการของสมาชิก
3. จัดประชุมสัมมนาและเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ผลงานของกลุ่มสตรีที่เป็นสมาชิกในเครือข่าย
4. จัดทำทำเนียบและจดหมายเหตุกิจกรรมของสมาชิก
5. ประสานงานแหล่งทุนและจัดกิจกรรมระดมทุนในรูปแบบต่างๆ

โครงสร้างของเครือข่ายแม่หญิงล้านนา



อย่างไรก็ตามเครือข่ายแม่หญิงล้านนาแห่งนี้ถือว่าเริ่มต้นได้ไม่นานนัก จึงต้องการการพัฒนาให้เข้มแข็ง และคงตัวมากขึ้น ปัจจุบันศูนย์ศึกษาเพื่อพัฒนาสตรีล้านนาจะต้องทำหน้าที่คล้ายกองเลขาบริการให้กับเครือข่าย แม่หญิงล้านนาที่จะสนับสนุนกันไม่ว่าในแง่ที่ว่าจะให้ทุนกับเครือข่ายโดยตรง ยังต้องการให้ทุนผ่านศูนย์ ฯ ในขณะที่ศูนย์เองก็มีทรัพยากรบุคคลผู้ปฏิบัติงานจำกัด ดังนั้นจึงน่าจะศึกษาเพื่อหาทางกลั่นกรองปัญหาที่ เครือข่ายประสบพบเจอ ในภาวะเช่นนี้จะหาแนวทางสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายได้อย่างไร

ปัญหาอีกอย่างหนึ่งของความร่วมมือเป็นเครือข่ายองค์กรในส่วนของภาคีคือ ในขณะที่เครือข่ายยังต้องมีการพัฒนาอีกมาก แต่ศักยภาพของผู้นำสตรีในแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน บางพื้นที่จึงมีแนวทางที่จะขยายกิจกรรมและทุนสนับสนุนได้กว้าง ขณะที่บางพื้นที่ยังไม่สามารถทำได้ ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าอย่างหนึ่งของเครือข่ายและผู้นำสตรีในภาคเอกชนในการพัฒนาให้เครือข่ายเริ่มจริงจังจึงต้องพยายามทำให้เกิดการหนุนส่งกันระหว่างพื้นที่ในรูปแบบของเครือข่ายให้ได้ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ีเครือข่ายระดับนี้มาจากเดิมมุ่งการสร้างความเข้มแข็งในระดับเขตเฉพาะพื้นที่มาสู่ความเข้มแข็งของเครือข่าย ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าจะมีความสำคัญเกี่ยวเนื่องกับประสบการณ์ที่ผ่านมามักพบว่าได้กับสภาพปัจจุบันของเครือข่ายด้วย

นอกจากนี้อีกประเด็นหนึ่งที่ทางศึกษาคือ นำมาพบปะกันว่า ที่ผ่านมามีคนเข้าไปเรียนมากไหม สมมติ
ของผลวิสัยภาพคนมีปัญหาจะชนได้หรือไม่ และควรใช้วิธีการอย่างไรที่จะลดคนเข้ามาได้

ดังนั้น สิ่งที่เราได้จากการขยายเครือข่ายโดยผ่านผู้นำรากบ้านและฐานเมืองเหล่านี้เข้ามามีส่วนร่วมก็จะทำให้มีการเชื่อมโยงของปัญหาแต่ละข้างเครือข่ายให้อยู่ในโครงข่ายเดียวกันได้ นอกจากนี้การดำเนินการกิจกรรมให้สตรีมีส่วนร่วมทางภาคการเมืองระดับฐานปฏิบัติการเพื่อพัฒนาสตรีผู้นำมาส่งผลให้เกิดการตื่นตัวในประเด็นนี้ ทำให้เกิดเครือข่ายระดับรากหญ้าขึ้น และส่งผลให้เกิด อปท. ที่ทำงานด้านนี้ดีมาก เช่น ศูนย์ประสานเพื่อพัฒนาสตรีภาคเหนือ

ศูนย์ประสานเพื่อพัฒนาสตรีภาคเหนือ ได้วางแผนกิจกรรมไว้ดังนี้

1. การส่งเสริมให้สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมในท้องถิ่น (ชุมชน) ในจังหวัดลำปาง จำนวน 5 อำเภอและ
จังหวัดเชียงใหม่ จำนวนสาริก 5 ตำบล
2. หน่วยงานหรือข่ายความร่วมมือของสตรีกับภาวพัฒนาท้องถิ่นขึ้นในคือศูนย์ศึกษาชน ที่เข้ามา เพื่อ
ให้ผู้นำสตรีได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ความเคลื่อนไหวของกรุ่นสตรี กลุ่มภาคตำบล กลุ่มอบต.
องค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มอื่นๆ เพื่อให้มีบทบาทและความร่วมมือในการพัฒนาสตรีในระวะ
ต่อไป ผลของการประชุมได้มีข้อเสนอคือ ควรทำงานกลุ่มสตรีให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยให้มีการจัดตั้ง
เครือข่ายองค์กรผู้หญิงจากบ้านและจัดตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษาความเคลื่อนไหวในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ
สตรี อาทิเช่น กฎหมาย (รัฐธรรมนูญ) เศรษฐกิจ สังคมสิทธิและแรงงาน ฯลฯ
3. เป็นกิจกรรมการติดตามประเมินผลและสนับสนุนสหกรณ์สตรีกลุ่มสตรีในพื้นที่

ส่วน พหุ ที่กำหนดด้านละทีละประเด็นขึ้น ก็พยายามสร้างให้มีจิตสำนึกในประเด็นปัญหาเหล่านั้นผ่านกันแต่ก็ยังไม่ตรงจิตนักและมักจะกลายเทินผลหรือซ้ำขึ้นไป เช่น เดี่ยวซ้ำและดกรวนทางเลิก เดี่ยวซ้ำผู้ติดเชื้อเจตส์ เบินตัน

ข้อสังเกต

สังเกตได้ว่าในช่วงนี้ อพท.ด้านสตรีจะยังไม่มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายโดยรวมอย่างใน อดีต เมื่อก่อนเครือข่ายของชาวบ้าน ซึ่งหาปัญหาของชาวบ้านเป็นตัวตั้งแล้วมักจะอยู่อย่างกระจัดกระจายก็จะมีแนวโน้มขยับเข้าหากันในทุกประเด็นปัญหา โดยอาจจะเริ่มต้นโดยปัญหาใดปัญหาหนึ่งก็ได้ เช่น จากปัญหาสตรีกับการเมือง จนสามารถรวมตัวกันเครือข่ายแม่หญิงล้านนาซึ่งมีกิจกรรมที่มุ่งการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายและการมีส่วนร่วมในระดับต่างๆ เป็นต้น การเคลื่อนไหวในส่วนของการบ้านจากพื้นในใจนั้นให้ อพท. ต้องมารวมตัวกันเครือข่ายกันต่อไปก็ได้ทั้งนี้เพราะการรวมตัวของอพท. ก็เป็นเงื่อนไขสำคัญต่อความสำเร็จของงานพัฒนา เรามั่นใจ ดังนั้นว่าการรวมตัวของกลุ่มสตรีที่เข้มแข็งเท่าที่ปรากฏในกิจจานุกิจของกลุ่มสตรีกับเครือข่ายและกลุ่มสตรีที่เข้มแข็งเท่าที่ปรากฏในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้ง ๓ กลุ่มนี้มีความเกี่ยวข้องและสามารถหนุนเสริมกันได้ดี

ค. ความคิดเห็นต่อแนวทางต่อไปข้างหน้าของเครือข่ายด้านสตรี

1. อพท.ด้านสตรีในภาคเหนือไม่ได้ถูกละทิ้งเพื่อปรับยุทธศาสตร์มาประมาณ 4-5 ปีแล้ว ดังนั้นจึงควรจะประสานให้มีการรวมตัวเพื่อสร้างความยุทธศาสตร์ร่วมกัน โดยอาจจะเริ่มต้นจากการสรุปเทมเพลต: หากความเข้มแข็งในเนื้อหาของแต่ละกลุ่มประเด็นตามที่เสนอปรกติน เป็น ๓ กลุ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2534 ก่อนที่จะแตกเปลี่ยนไประบบการมีและสร้างเครือข่ายกัน
2. เครือข่ายสตรีที่มีการรวมตัวอยู่แล้วจะต้องพัฒนาให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นซึ่งต้องอาศัยองค์ความรู้หลายด้านมาประกอบ เช่น การช่วยในการบริหารเครือข่ายให้กับกลุ่มผู้นำสตรีในบางท้องถิ่น เป็นต้น

ง. ประเด็นที่ควรวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาสตรี

1. องค์การชุมชนที่เข้มแข็งเพื่อให้องค์กรสตรีเข้มแข็งไปได้หรือไม่ จากพัฒนาองไปถึงสตรีใน
2. วิธีการระดมทุนการรณรงค์สร้างองค์กรสตรีให้เข้มแข็ง
3. การประเมินผู้นำในภูมิภาคต่างๆ เช่น ในวัฒนธรรมกะเหรี่ยง คนมอญ
4. ฐานข้อมูลรวม จะพัฒนาเป็นฐานข้อมูลในท้องถิ่น
5. การเข้าถึงสื่อมวลชนใน อบต. ของสตรีสามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้แค่ไหน
6. อพท. ในแต่ละเครือข่ายควรหนัก/เบาควมสำคัญเครือข่ายคนไหน จำเป็นต้องมีเครือข่ายที่เป็นรูปธรรมชัดเจนหรือไม่ รูปแบบการรวมตัวของการทำงานด้านสตรีควรเป็นอย่างไร รวมถึงควมร่วมมือกับภาคีอื่น เช่น อพท. นักวิชาการ

5. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ กรณีเครือข่ายการรณรงค์ด้าน อบต.

*อนันต์ บุญจิตวิทยารธรรม

*สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

*สามารถสืบเชื้อสายมาจากประชาชนตลอดภาคเหนือ

ก. ความเป็นมาของ อบต.

การรณรงค์เรื่องการบริหารส่วนตำบลเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการรณรงค์ของ สปช. ให้มีการกระจายอำนาจ
สิทธิ การมีส่วนร่วมในการปกครองของประชาชน มีจุดเริ่มต้นจากทฤษฎีของนักคิดทางตอนเหนือของ
สหประชาชาติประชาชนทั่วไปมาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2535 ให้สภาตำบลเป็นนิติบุคคล ผลของทฤษฎีดังกล่าวคือทำให้
ให้รัฐบาลในขณะนั้นออกพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) พ.ศ. 2537 มีผลบังคับ
ใช้ทั่วประเทศตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม 2538 กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดให้สิทธิการปกครองตนเองของประชาชน
ปรากฏขึ้นในสังคมไทย โดยกำหนดให้สภาตำบลที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวเกิน 3 ปีไม่น้อยกว่า 150,000 บาท/ปี ได้ยก
ฐานะขึ้นเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่นและมีฐานะเป็นนิติบุคคล ทำให้
ให้มีอิสระภาพในการบริหารงานพัฒนาตำบลท้องถิ่นมากขึ้น

สภาตำบลที่จัดตั้งขึ้นเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ตามพระราชบัญญัติได้มีชื่อว่าพื้นสภาพแห่ง
สภาตำบลมีและจำนวนประชากรจัดตั้งขึ้นองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นต้นไป ทำให้สมาชิกสภาตำบลทั้งโลก
ตำแหน่งคือกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และแพทย์ประจำตำบล รวมทั้งสมาชิกสภาตำบลซึ่งมาจากการเลือกตั้งหมู่บ้านละ
1 คนต้องพ้นสภาพการเป็นสมาชิกสภาตำบลโดยสิ้นพิณปี 2538-2539 จำนวน 2,760 สภาตำบล และปี 2540
จำนวน 3,637 สภาตำบล

สภาตำบล (นิติบุคคล) ทั้งประเทศมีอยู่ 6,397 แห่งกระทรวงมหาดไทยได้ยกฐานะขึ้นเป็นองค์การบริหาร
ส่วนตำบล (อบต.) ในปี พ.ศ. 2538 จำนวน 617 อบต. ปี 2539 จำนวน 2,143 อบต. และปี 2540 จำนวน
3,637 อบต. คงเหลือที่เป็นสภาตำบลอยู่ในปัจจุบันมีถึง 567 ตำบล ซึ่งเท่ากับว่าพื้นที่ตำบลส่วนใหญ่ได้
กลายเป็นพื้นที่ อบต. จึงถือเป็นการปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นอันเป็นที่เรียบร้อยทั่วประเทศแล้ว และในปี พ.ศ. 2541
อีก 567 สภาตำบลที่เหลือก็อาจจะหมดสภาพกลายเป็นพื้นที่ อบต. เล่มทุกพื้นที่ทั่วประเทศ ขณะนั้นประมาณ
2541 ถ้ารัฐบาลต้องการถ่วงเวลาอีก 567 สภาตำบลนี้ก็อาจจะต้องรอการทะนุถนอมจากกรมการท้องถิ่นกับรัฐ
ธรรมนูญฉบับใหม่ก่อน

*ผู้ประสานงานโครงการพัฒนาศักยภาพและสร้างสภาตำบล

ปัจจุบัน ใน 9 จังหวัดภาคเหนือมีจำนวนสภาตำบลทั้งสิ้น 775 ตำบล แบ่งเป็น

1. จังหวัดแม่ฮ่องสอน	จำนวน	44 ตำบล	จำนวน อบต.	39 อบต.
2. จังหวัดเชียงใหม่	จำนวน	184 ตำบล	จำนวน อบต.	166 อบต.
3. จังหวัดเชียงราย	จำนวน	199 ตำบล	จำนวน อบต.	116 อบต.
4. จังหวัดพะเยา	จำนวน	64 ตำบล	จำนวน อบต.	63 อบต.
5. จังหวัดน่าน	จำนวน	87 ตำบล	จำนวน อบต.	67 อบต.
6. จังหวัดแพร่	จำนวน	74 ตำบล	จำนวน อบต.	62 อบต.
7. จังหวัดลำปาง	จำนวน	91 ตำบล	จำนวน อบต.	88 อบต.
8. จังหวัดลำพูน	จำนวน	46 ตำบล	จำนวน อบต.	37 อบต.
9. จังหวัดตาก	จำนวน	66 ตำบล	จำนวน อบต.	46 อบต.

นับถึงหลังจากได้ยกฐานะสภาตำบลขึ้นเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลแล้วจะต่างต่อเนื่องมาทุกปีเป็นระยะเวลา 3 ปีแล้ว ขณะที่ 9 จังหวัดภาคเหนือ มี อบต. รวมกันทั้งสิ้นแล้ว 663 อบต.

ข. สภาพปัญหาของ อบต.

ภาพแบ่งได้เป็น 2 ระดับคือ

1. ปัญหาระดับมหภาค

1.1 ระดับกฎหมาย นโยบาย ระดับการบริหารปกครอง

ปัญหาการพัฒนา อบต. ในระดับชาติ พบว่ากลุ่มผู้มีอำนาจมีหลายท่านมีทัศนคติของตนเองได้ตั้งในช่วงของการรณรงค์รัฐธรรมนูญโดยคณะกรรมการรัฐธรรมนูญ (๒๕๖) เพื่อนำไปสู่การปฏิรูปการเมืองไทย ในแผนที่ ๒ การปกครองส่วนท้องถิ่น มาตราที่ ๒๘๔ ระบุไว้มีลักษณะท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่น ได้รับเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน หรือมาจากความยินยอมของสภาท้องถิ่น แต่ในบทเฉพาะกาลมาตราที่ ๓๒๘ ได้บังคับห้ามมิให้นับมาตราที่ ๒๙๔ มาใช้บังคับกับการดำรงตำแหน่งของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ในองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นจนกว่าจะพ้น 10 ปีนับแต่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ กรณีนี้ก็นำไปสู่ข้อถกเถียงอย่างกว้างขวางถึงเรื่องการกระจายอำนาจให้กับองค์กรประชาชนในท้องถิ่นว่าอะไรคือหัวใจของการปฏิรูปการเมือง ได้มีข้อเสนอจากภาคประชาชนให้แก้บทเฉพาะกาลมาตราที่ ๓๒๘ ผลักทิ้งหมดเพื่อนำสู่การปฏิรูปการเมืองที่แท้จริง ในที่สุดคณะกรรมการการร่างรัฐธรรมนูญจึงได้ตีบทเฉพาะกาลดังกล่าวทิ้งทิ้งไปหมด

อุดมคติทางการเมืองจึงหันเหจากความริ้นแรงขึ้นไปอีก โดยกลุ่มผู้มีอำนาจ ผู้ปกครองบางคนได้ออกมาแสดงตนในเวทีและปลุกกระแสกลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้านว่าสถานการณ์นี้กำลังจะถูกทำลายลงด้วย ผู้ร่างรัฐธรรมนูญ

ฉบับนี้ เพ้าเงินเองกลุ่มทำนุ มีผู้ใหญ่บ้าน การปกครอง ส่วนท้องถิ่น จึงเชื่อมต่อเข้ากับงานการเมืองระดับชาติขึ้น

การกำหนดให้มีบทบาทภาคประชาสังคมที่ 328 ระบุไว้ในร่างรัฐธรรมนูญนั้น โดยอ้างว่าประชาชนยังไม่มี ความพร้อมจึงจำเป็นต้องใช้ถ่วงดุล ผู้ใหญ่บ้านเข้ามาทำหน้าที่บริหารโดยตำแหน่งไปอีก 10 ปีเพื่อให้ อบต. มีความเข้มแข็งและยืนอยู่ได้ด้วยตนเองนั้น คือความเห็นของผู้มีอำนาจในจังหวัดขอนแก่นและพรรคการเมืองบางพรรค แต่ความเห็นของกลุ่มคนที่หลากหลายในสังคมหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ กลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่ม นักวิชาการ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มวิชาชีพต่างๆ ส่วนราชการอื่น กลุ่มสื่อมวลชน และประชาชนส่วนใหญ่ กลับมองว่ามีการนำเสนองานกระจายอำนาจ ซึ่งถือเป็นผลงานเชิงสัญลักษณ์/เครื่องในระบอบประชาธิปไตย และยังเป็นทางไม่เคารพภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น และอาจจะนำไปสู่ความเข้มแข็ง ความเป็น ปึกแผ่นของกลุ่มผลประโยชน์ และฐานการเมืองที่ไม่บริสุทธิ์ในระดับท้องถิ่น หากเป็นเช่นนั้นการกระจาย อำนาจของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในรูป อบต. จะมีความเหมาะสมหรือไม่ คงยากอยู่ในบริบทกรรมไม่ต่างกับดำเนินตาม ประมวลกฎหมายวิธีปฏิบัติที่ 328 ซึ่งทำให้เกิดการปกครองท้องถิ่นไร้เสถียรภาพเป็นอิสระ และสิทธิอำนาจของการมีส่วน ร่วมตัดสินใจขององค์กรประชาชนในชุมชนท้องถิ่น กลับไม่เกิดช่องว่างการพัฒนาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการ เมืองในชุมชนท้องถิ่น

1.2 ระดับผลกระทบกฎหมาย นโยบายต่อระดับสังคมตำบล

ปัจจุบันมีสื่อวิทยุภาค 3 วิทยุการเมืองความไม่พร้อมของ อบต. ทั้งในเรื่องของงบบริหาร การจัดการ และกระบวนการพัฒนาในเวทีของการปกครองตนเองของประชาชน บางฝ่ายได้พยายามเชิงยั่วยุกรณีปัญหาที่ เกี่ยวกับงบ อบต. ขึ้นมาเป็นเหตุผลประท้วง โดยเฉพาะความไม่เข้าใจในกฎระเบียบข้อต่างๆ ตามกฎหมายไทย ตาม พรบ. งบฯ ตำบล และ อบต. ตลอดจนความไม่โปร่งใสภายใน อบต. ทางฝ่ายปกครองจึงเห็นว่ามีความจำ เป็นที่มิได้ส่วนการการเข้ามากำกับ ดูแล หรือให้เงินยืม อบต. โดยเฉพาะทางตำบล ที่สำคัญคือได้มีการ กำหนดไว้ในบทเฉพาะกาลของ พรบ. งบฯ ตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลไว้กำกับ และผู้ใหญ่บ้าน เป็น สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลโดยตำแหน่ง และยังกำหนดให้ทำนุเป็นประธานกรรมการฝ่ายบริหาร โดยตำแหน่ง (ประธาน อบต.) ตามวาระ 4 ปี ซึ่งทำนุมีศักดิ์สิทธิ์ในการปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องการ กระจายอำนาจให้ประชาชนปกครองตนเองด้วยการเลือกตั้งผู้บริหารของตนเอง

นอกจากนี้กระทรวงมหาดไทยยังได้ขอกระทรวงศึกษาธิการวางแผนพัฒนาตำบลขององค์กรบริหาร ส่วนตำบล พ.ศ. 2540 โดยมีรายละเอียดและสาระสำคัญของการนำเสนอมติการกระจายอำนาจและ ความเป็นอิสระขององค์กรปกครองท้องถิ่นอย่างมากมาย เช่น การกำหนดให้มีนายอำเภอจัดตั้งศูนย์ประสาน งานการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล และให้นายอำเภอสืบประวัติ และยื่นข้อเสนอแนะให้ของศูนย์ ประสานการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลอีกหลายประการ ส่วนแต่ปี ๒๕๔๓ บทบาท ความเป็นอิสระของ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นก็ขึ้น

2. ปัญหาระดับจุลภาค

2.1 ความรู้ความสามารถของสมาชิก อบต.

2.2 ปัญหาการขาดศักยภาพในการพัฒนาของสมาชิก อบต.

2.3 การประชาสัมพันธ์การมีส่วนร่วมของประชาชน

2.4 ความเปลี่ยนแปลงใน อบต.

ค. บทบาทการพัฒนา อบต. ของรัฐ

รัฐบาลได้กำหนดแผนนโยบายที่ต่อเนื่องและสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ เพื่อให้เป็นแนวทางการปฏิบัติที่นำไปสู่การพัฒนาในระดับพื้นที่ คือ

๑. ได้กำหนด แผนความร่วมมือไทย-สหประชาชาติ ซึ่งได้กำหนดปฏิญญาร่วมไว้ คือ

*ตระหนักถึงความสำคัญในการได้คนเป็นเป้าหมายหลักทั้งการพัฒนาตามแนวทางของแผน 8 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาของประชาชนเพื่อให้มีความเท่าเทียมกัน เป็นผู้มีประโยชน์จากการพัฒนาอย่างทั่วถึง และกำหนดการพัฒนาได้ทุกด้าน

*มุ่งนำความสำคัญของการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลางโดยการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งแก่ประชาชน การมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายขององค์กรประชาชนและภาคีการพัฒนา

*สนับสนุนวัตถุประสงค์การดำเนินงานที่สำคัญอันได้แก่ การบรรเทาความยากจนและลดความ ไม่เท่าเทียมกันทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และระหว่างชนชั้น

*เน้นความจำเป็นที่จะต้องมีการร่วมมือกันในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ สามารถบรรลุเป้าหมาย การพัฒนาที่ตั้งไว้

*ปรับปรุงการมีแผนความร่วมมือไทย-สหประชาชาติ (ทศบพคส) และการมีคณะกรรมการ ความร่วมมือไทย-สหประชาชาติ ซึ่งจะมีบทบาทที่จะบริหารและกำกับการดำเนินงาน ภายใต้แผนความร่วมมือ ดังกล่าว

*เน้นระบบให้มีการเข้าถึงกองทุนความร่วมมือไทย -สหประชาชาติ เพื่อระดมทรัพยากรจากทุก ภาคส่วนของประเทศไทย จากองค์กรภาคีสหประชาชาติและจากภาคีพัฒนาอื่นๆ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมความร่วมมือดังกล่าว

จากแผนความร่วมมือดังกล่าว ได้นำไปสู่โครงการความร่วมมือ ไทย-สหประชาชาติ ในระยะแรก 3 โครงการ

1.1 โครงการเสริมสร้างภาคีเพื่อการพัฒนาและการสร้างเครือข่ายประสานงานภาคีพัฒนา

1.2 โครงการสร้างการพัฒนาชุมชนอาสาสมัคร เพื่อลดความไม่เสมอภาคและความยากจน

1.3 โครงการพัฒนาศักยภาพขององค์กรชุมชนและองค์กรท้องถิ่น

และได้กำหนดเป็นพื้นที่นำร่อง คือ จังหวัดพะเยา น่าน ลำปาง เพชรบูรณ์ ปัตตานี และกรุงเทพมหานคร

2. รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ในหมวดที่ ๖ ว่าด้วยการปกครองท้องถิ่น มีสาระสำคัญที่จะส่งผลกระทบต่อ การปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างมากในอนาคต เช่น กำหนดให้

จังหวัดที่มีความพร้อมตามเกณฑ์มาตรฐานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ได้ โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในจังหวัดนั้น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจอิสระในการกำหนดนโยบายการปกครอง การ บริหารงานบุคคล การเงินและการคลัง

รูปแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องประกอบด้วยสภาท้องถิ่นและคณะผู้บริหาร ท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น ให้มาจากการเลือกตั้งโดยพลเมืองประชาชน หรือความเป็น ขอบของสภาท้องถิ่น

ให้คณะกรรมการพนักงานส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วยผู้แทนของราชการส่วนกลาง ผู้แทน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนเท่ากัน เพื่อทำหน้าที่บริหารงาน บุคคลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ในการบำรุงรักษาจริยธรรมปฏิบัติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมของท้องถิ่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาอบรม ศึกษาอาชีพ ความความ เหมาะสมและความต้องการของท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมขึ้นพื้น ฐานของรัฐ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจในการจัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการ พิจารณา โครงการหรือกิจกรรมนอกเขตพื้นที่ ที่มีผลกระทบต่อการค้าของประชาชนใน พื้นที่

ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรท้องถิ่น จำนวนไม่น้อยกว่า 3 ใน 4 ของผู้มีสิทธิเลือก ตั้งที่มากลางคะแนน สามารถขอถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารส่วนท้องถิ่นได้

ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของ จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง มีสิทธิเข้าชื่อเสนอต่อประธานสภาท้องถิ่น เพื่อสภาท้องถิ่น พิจารณาถอดถอนผู้บังคับท้องถิ่นได้ตาม มาตรา 78, 84 และ 293

¹ ซึ่งส่งผลต่อการจัดตั้งที่ถูกเลือกเป็นพื้นที่นำร่องสำคัญ เป็นจังหวัดที่ไม่มีเจ้าพระยาหรือเจ้าเมืองโดยมีเจ้าเมืองเป็นลักษณะประชาชนที่เข้มแข็งมีอ ใน ขณะที่ยกมาจัดตั้งให้ตั้งฐานการปกครองด้วยเสียงข้างมากด้วยตนเอง โดยหลายจังหวัดที่มีลักษณะความเป็นประชาชนเข้มแข็งขึ้น อาจ มีประวัติการต่อต้านที่ไม่ได้จบสิ้น เช่น น่าน เชียงใหม่ ลำปาง อุบลราชธานี นครราชสีมา นครสวรรค์ สุโขทัย สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช เป็นต้น

จากผลสัมฤทธิ์เบื้องต้นดังกล่าวนี้ บทบาทและทิศทางของ อบต. จึงถือเป็นองค์ประกอบประชาชนในท้องถิ่นที่ถูกต้อง ขยายกรอบตามกฎหมาย ถ้าองค์การชุมชนเข้มแข็งขนาดองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ก็จะถูกวางไว้ในทิศทางที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งตามเป้าหมาย นโยบายของแผนการพัฒนาศูนย์บริการและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ที่ยึดหลักความร่วมมือและสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาแบบองค์รวม ซึ่งนับเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา

ง. กระบวนการพัฒนา อบต. ของ อพช.

แนวคิดของ อพช. ต่อ อบต.

ปัจจุบันหน่วยงานองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ต่างให้ความสนใจไปที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งตำบลหนึ่งถือเป็นภาคสำคัญในการฟื้นฟู พัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในระดับตำบล แต่ อีกด้านหนึ่ง อบต. ก็อาจจะกลายเป็นภาคใต้อีกเรื่องเมื่อมองกลุ่มอำนาจเก่าที่ระดับท้องถิ่นและระดับชาติที่ใช้ครอบงำและควบคุมชาวบ้านลงลึกถึงระดับท้องถิ่นมากยิ่งขึ้นไปอีก อพช. จึงเห็นว่าถ้าไม่มีการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มชาวบ้านเพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมใน อบต.แล้ว อบต. จะกลายเป็นเครื่องมือในการรุกรานรัฐเพื่อออกไปครอบงำชุมชนในระดับรากหญ้ามากยิ่งขึ้น เพราะในช่วงที่ผ่านมาภาคใต้การทํานานของ อบต. ก็ยังคงเหมือนกับภาค ตำบลในอดีต ยังคงถูกครอบงำโดยทหารปกครองส่วนภูมิภาคและมีชนชั้น โดยเฉพาะถูกจ้าง อบต. ที่เข้ามาผ่านทางกระทรวงมหาดไทย ผ่านทางการตัดสินใจของคณะรัฐที่มีสิทธิพิเศษและฐานะเป็นนาย การวางแผนพัฒนาที่ยังคงเน้นวิธชุดเดิมเดิม จึงยังกล่าวได้ว่า ประชาชนยังคงไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมใน อบต.

ในขณะที่การทำงานของ อพช. จะจะไม่เกี่ยวข้องกับชุมชนรากหญ้าเช่นกัน โดยจะเน้นการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมจากระดับรากหญ้า ดังนั้นแล้ว อบต. ถูกแบ่งให้เป็นเพียงหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นของรัฐเท่านั้น อพช. เห็นว่าชาวบ้านจะถูกครอบงำกว่าเดิม แต่ถ้าสามารถผลักดันได้ อบต. เป็นเวทีของการมีส่วนร่วมของชนกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่น อบต. ก็จะเป็นเครื่องมือในการร่วมกันแก้ปัญหาในท้องถิ่นได้และยังมีความชอบธรรมเห็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย เพราะ อบต. เป็นรูปแบบการรวมตัวกันตามกฎหมายยกย่องในโครงสร้างของรัฐ

การรณรงค์เรื่อง อบต. ของ อพช. จึงเป็นการรณรงค์ถึงความหมายของแนวคิดและวิธีการพัฒนาสังคมรวมไปถึงรูปแบบวิธีการทำงานของ อบต. ถือได้ว่าการรณรงค์เรื่อง อบต. เป็นการต่อสู้ครั้งสำคัญของ อพช. ที่กิจกรรมนี้ทั้งที่ยากแหว่จากระดับนโยบายลงลึกไปถึงระดับพื้นที่และตั้งฐานแนวคิดวิธีการทำงานของ อพช. ยิ่งกว่าเดิม

พัฒนาการการรณรงค์เรื่อง อบต. ของ อพช.

พัฒนาการของบทบาทและกิจกรรมของ อพช. ในการรณรงค์ด้านนี้จนถึงปัจจุบันแบ่งได้เป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ช่วงรณรงค์ผลักดันกฎหมาย (พ.ศ. 2535-2537) ช่วงที่ 2 สร้างความรู้ความเข้าใจ (พ.ศ. 2538-2539) ช่วงที่ 3 ช่วงสร้างการมีส่วนร่วม (พ.ศ. 2540-ปัจจุบัน)

ช่วงที่ 1 ช่วงทรงค้ำหลักตั้งกฎหมาย (พ.ศ.2535-2537)

การทรงค้ำเรื่อง อบต.ของ อพท.เป็นการตั้งผู้เรียกเรื่องขึ้นและจะไม่ขึ้นถึงขั้นตั้งแต่นั้น
ช่วงหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬในปี 2535 จนถึงปัจจุบัน ในช่วงแรก อพท.เริ่ม สมาคมสิทธิเสรีภาพของ
ประชาชน (สสท.) คณะกรรมการทรงค้ำประชาธิปไตย (ทคป.) รวมไปถึงประชาชนทั่วไปได้รับรองผู้เรียกเรื่องได้
เลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดทั่วประเทศ และเรียกเรื่องให้สภาตำบลเป็นนิติบุคคล รัฐบาลขณะนั้นสนับสนุน
เพื่อบริการประชาชนให้สภาตำบลเป็นนิติบุคคล โดยได้ร่างกฎหมายในช่วง พ.ศ. 2536-2537 และได้ตกเป็นพระราช
บัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) พ.ศ. 2537 มีผลบังคับใช้ทั่วประเทศตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม
2538

ช่วงที่ 2 ช่วงสร้างความรู้ความเข้าใจ (พ.ศ.2538-2539)

การประกาศใช้ พรบ.นี้ใน พ.ศ.2538 ถูกฝ่ายเห็นร่วมกันว่าชาวบ้านยังไม่มีความพร้อมสำหรับการ
การปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบใหม่ เพราะก่อนการประกาศใช้ได้มีการเตรียมการรองรับมาพอสมควร
อพท.เห็นว่าถ้าปล่อยไว้ อบต.จะถูกละเลยไปโดยรัฐเช่นเดียวกัน ดังนั้นช่วงนี้ อพท.จึงได้จัดการอบรมเพื่อให้
ความรู้แก่ชาวบ้าน

กิจกรรมแรกของ อพท.คือ การจัดทำ "โครงการส่งเสริมสภาพแวดล้อม" จากการริเริ่มและประสานงาน
ของ สสท.เพื่อให้เกิดการฝึกอบรมเรื่อง อบต.ทั่วประเทศในช่วงปีพ.ศ.2537-2539 โดยโครงการได้ขยาย
ระยะเวลามาจนโครงการจบในค.มิ.ย. 2540

ด้าน อบต.ภาคเหนือ ได้ทำโครงการร่วมมือระหว่างองค์กรต่างๆ คือ

1. สสท.ภาคเหนือ
2. ศูนย์ศึกษาเพื่อพัฒนาสตรีบ้านนา
- อ.น่าน - น่านวิทยุ - ศูนย์สตรี - น่านวิทยุ
3. สมาคมสร้างเสริมชีวิตและสิ่งแวดล้อม เชียงราย
- ศูนย์วิจัย - จิตใจดี
4. ชมรมทำนุบำรุงบ้านสตรี 8 จังหวัดภาคเหนือ
- ศูนย์สตรี - น่านวิทยุ
5. ชมรมนักพัฒนาภาคเหนือ
- ศูนย์สตรี - จิตใจดี
6. ศูนย์ประสานงานพัฒนาและส่งเสริมสุขภาพชุมชนสตรีและเด็ก เชียงราย
- ศูนย์สตรี - จิตใจดี
7. โครงการประสานงานและพัฒนาศูนย์สตรีชุมชนพัฒนาชนบท
- ศูนย์สตรี - น่านวิทยุ

มี สส.ภาคเหนือทำหน้าที่เป็นเลขานุการ เริ่มโครงการด้วยการตั้งเจ้าหน้าที่ อพท.จำนวน 8 คนไปอบรมเรื่องการส่งเสริมสภาพตำบลและอบต. อพท.กลุ่มแรกนี้ได้กลับมามีจิตอาสาสมัครวิทยากรภาคในภาค จนเมื่อสิ้นสุดโครงการ พบว่าสามารถอบรมวิทยากรท้องถิ่นรวม 3 รุ่นได้จำนวน 40 คนโดยแบ่งเป็นผู้นำท้องถิ่น 20 คน อพท. 8 คน ชาวราชการ 2 คนและวิทยากรเมือง 1 คนวิทยากรท้องถิ่นเหล่านี้ สามารถจัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้นำท้องถิ่นได้จำนวน 45 อบต. / สภาตำบล การเลือกพื้นที่ อบต.ของ สส.ภาคเหนือจะเลือกจากพื้นที่ที่วิทยากรอื่นเสนอ ซึ่งมักเป็นพื้นที่ที่ไม่สามารถไปดูแลดำเนินงานเรื่องอื่นกับอีก

หลักยุทธวิธีของการทำงานจะมีกลุ่มจะกำหนดให้มีการอบรมทุกพื้นที่ที่มีหลักยุทธวิธีภายใน คือ

วันที่ 1 :โครงสร้าง :อำนาจหน้าที่ของ อบต. การศึกษาของชุมชน

รายได้ รายจ่าย ค่าตอบแทน

การมีส่วนร่วมของประชาชน

วิธีการ : ระดมสมอง แลกเปลี่ยน แลกสารประกอบ มีครุฑคำ กลุ่มย่อย อบรม

ผู้นำท้องถิ่นเป็นวิทยากร

วันที่ 2 กระบวนการจัดทำแผนอย่างมีส่วนร่วมโดยใช้ AIC

ในด้านเนื้อหาของการฝึกอบรม จะคล้ายๆกันแต่มีการฝึกอบรมที่จัดโดย สส. ดังนี้

พื้นที่ : 8 พื้นที่ คือ ท่าวา เวียง บ้านดง บ้านดงขาว คอคำ ลี แม่สิน
เวียงหนองล่อง

ผู้เข้าร่วม 221 คน ชาย 168 คน หญิง 53 คน

วิทยากร

-เจ้าหน้าที่ สส.

วิทยากรหลัก "คุณประจักษ์ วิชาศิริ"

วิทยากรท้องถิ่น "คุณสมิทธิพงษ์ คุณอภัยสาร ค.ศ.คำ ลี"

วิทยากรท้องถิ่น บ้านดงขาว 4 คน

ข้อสรุป/ ประสพการณ์ภาคเหนือ

การเลือกพื้นที่

1. พื้นที่ที่ผ่านประสบการณ์การฝึกอบรมจึงมีชาวบ้านจะมีความสนใจสูง
2. พื้นที่ที่มีผู้นำผ่านการต่อสู้จะมีการทำงานต่อเนื่อง
3. พื้นที่ที่มีปัญหาชัดเจนจะสามารถใช้เป็นกรณีเป็นต้นแบบเป็นรูปธรรมในทางอ้อม แลกเปลี่ยนกับของชุมชนที่ตนก็ใช้อยู่
4. พื้นที่อบรมเปลี่ยนจากพื้นที่เดิมที่คนขึ้นบัญชีไว้ในแผนที่ผ่านที่ประชุมกรรมการ เพราะฉะนั้นเมื่อเจตนาผ่านไปเรื่อยๆจนอย่างกับมีพื้นที่ อบต.ที่เคยทำงานในพื้นที่เดิม

ปัญหา

1. บางพื้นที่กลุ่มชาวบ้านมีข้อสงสัยจากปัญหาเรื่องทางประสานงาน
2. ผู้จัดอบรมคือ คสส. ไม่ได้มีอยู่ประจำในพื้นที่จึงไม่ได้มีการกระตุ้นชาวบ้านอย่างเต็มที่
เมื่อเพื่อให้ได้ อบรม ให้เกิดประโยชน์ เวลาทำแผนชาวบ้านก็ไม่สามารถคิด
นอกกรอบการพัฒนาที่รัฐกำหนดไว้ได้ เพราะโดยหลักจะชาวบ้านยังไม่มีความ
ข้อดี การอบรม คสส. เป็นการประสานความเข้าใจของคนในท้องถิ่น
ข้อสังเกต

1. ชาวบ้านมีความสนใจแต่ชีวิตประจำวันเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานเช่นเดียวกับผู้
นำทางการ ว่าเป็นการพัฒนาอะไรสักอย่าง
2. ชาวบ้านไม่ได้มีโครงการที่ฝึกเขียนไปเป็นรูปจะได้สมบูรณ์แล้วนำไปเสนอ/ปรึกษา
ตำบล/เขต หรือหน่วยงานอื่นๆ

กระบวนการหรือวิธีการ

1. วิทยากรหลักไม่ค่อยมีความเข้าใจร่วมกันทั้งในส่วนของกระบวนการและการ
อธิบายเนื้อหาเกี่ยวกับสภาพตำบล/เขต ทั้งนี้ค่อนข้างมาจากแต่ละคนต่างไม่
มีความคิดวิธีการที่เป็นผลผลิตจากกระบวนการที่แตกต่างกัน
2. วิทยากรทางราชการจะใช้วิธีการบรรยายอย่างเดียว และมีชุดคนเรื่อง แต่
วิทยากรทางราชการมีฐานะซึ่งเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน เพราะมีอำนาจหน้าที่
ที่ตามกฎหมายควรจะเป็นอยู่
3. วิทยากรท้องถิ่นแทบทุกคนในวันนั้นจะปฏิเสธไม่ได้เพราะเรื่องการฝึกอบรมการฝึก
การรวมและเป็นผู้ช่วยผู้ดำเนินการแต่ถ้าวิทยากรหลักได้แนะนำคำอธิบายและให้
โอกาสฝึกฝนจนมีทักษะและความมั่นใจ วิทยากรท้องถิ่นก็จะสามารถพัฒนาจน
เองได้โดยสืบเชื้อสายวิทยากรหลัก

ผลที่เกิดขึ้นหลังจากการดำเนินงาน

1. ผู้นำท้องถิ่นได้วิพากษ์วิจารณ์ความเข้าใจที่มากขึ้น
2. ผู้นำท้องถิ่นสนใจสนใจโครงการอีก ๓๓๓
3. พื้นที่หนองหวงบ้านแก้วคิดไปการอบรมไม่ไปปฏิบัติจริง
4. มีการขยายการฝึกอบรมให้คำปรึกษาที่อยู่ใกล้ของโดยผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้ประสาน
งานระหว่างชาวบ้านในพื้นที่ไม่แก่กับ อพช.

ข้อสังเกตเกี่ยวกับความคิดเห็น

1. ในการอบรมแต่ละครั้งผู้เลี้ยงที่มีปัญหาความไม่มั่นใจ ไม่กล้าแสดงออกมี
ประมาณ ๒-๓ คน ผลคือวันที่ ๒ ของการฝึกอบรมจะไม่เข้าร่วมการฝึกอบรม
2. วิธีแก้ไขผู้ที่เรียนแล้วแต่ไม่ได้ไปสอนให้คนข้างๆช่วยเขียน ในการนี้ราชการควรใช้ท่าน
เป็นผู้ชี้แนะ

3. ในกรณีที่ยื่นขอเป้าหมายที่ละทิ้งในบัญชีได้ ประสบความสำเร็จโดยมีความช่วยเหลือจากผู้นำที่ผ่านการต่อสู้เรียกร้อง เช่น กลุ่มแม่บ้านที่ อ.ห้วย
4. กลุ่มที่ไม่มีความเข้มแข็งการขบวนครั้งเดียวไม่สามารถที่จะไปกลุ่มเผ่าที่นั่นเข้มแข็งได้ กลุ่มจะเข้มแข็งได้เนื่องจากมีการระดมพลพรรคการเมืองที่มีความรู้การต่อสู้มาเรื่อยๆ
5. การทำงานกับกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวจะต้องใช้ไปตามเครือข่าย คสส. ไม่ได้ใช้เครือข่ายของวิทยากรท้องถิ่น
6. ผู้นำที่เข้าร่วมอบรมแต่ละครั้งก็มีส่วนทำให้เกิดความก้าวหน้าในวิทยากรจะตามมาใจในการเสนอความอยู่ในเวทีอบรมภาคีในสภาตำบล อบต. เนื่องจากมีบุคคลที่แตกต่างกัน
7. การที่กลุ่มเป็นวิทยากรก็มีปัญหาเรื่องของการพูดกับกลุ่มคน แต่ในบางช่วงอาจอธิบายเนื้อหาถึงไม่ได้จนพอ
8. หลังจากทำโครงการร่วม คสส. แล้ว คสส. จึงพยายามยกระดับให้เกิดขึ้นใหม่ โดยได้เข้ามาดูแลชุมชนร่วมกับผู้นำท้องถิ่นคนอื่น เนื่องจากภายในอบรม คสส. เห็นว่าครึ่งเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ จึงได้มีการจัดประชุมทางต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดโครงการพัฒนาศักยภาพสภาตำบลและ อบต. ขึ้น
9. การเข้าร่วมโครงการเครือข่าย เจ้าหน้าที่จะลงพื้นที่แบบทำงานบ้านได้ชัดเจน แต่สำหรับกลุ่มเป้าหมายยังมองไม่เห็นความสำคัญนัก เพราะผู้นำท้องถิ่นอยู่ในช่วงที่ต้องมีกิจกรรมอื่นอยู่เยอะๆที่เกี่ยวกับ อบต. เช่น บทบาท อำนาจหน้าที่ การบริหารจัดการภายใน ดังนั้นการมองออกไปนอก อบต. จึงเป็นเรื่องในอนาคต

สรุป

เนื้อหาจะต่างจากวิทยากรตำบล แม้ตัวบทที่ไม่มีพื้นฐานจากงานพัฒนาสตรี คือเรื่อง 4 ผู้หญิงไม่ได้ทำแบบเรียกร้องอะไร แต่จะแทรกอยู่ในเนื้อหาไม่ได้เจตนาที่จะนำเอาผู้หญิงเป็นกลุ่มเป้าหมาย ก็จะมองเห็นความสำคัญเท่านั้น จึงส่งเสริมสำหรับทุกคนที่สนใจ แต่ทางตำบลจะเห็นความสำคัญขององค์กรผู้หญิง หรือการส่งเสริมผู้หญิงให้มีบทบาทใน อบต. จึงเป็นวัตถุประสงค์หลักของงานของวิทยากรที่เป็นกลุ่มผู้หญิง³

สำหรับปัญหาโดยรวมของ คสส.ภาคเหนือคือ วิทยากรระดับท้องถิ่น ๒ คนที่ไปอบรมกลุ่มแม่บ้านมีความคิดความเข้าใจแตกต่างกันมาก ทักษะความรอบรู้วิทยากรท้องถิ่นจึงต้องแตกต่างกันไปอีก ส่งผลให้มีการปรับเนื้อ

³ ๒๓) สรุปการพัฒนาระบบของคณะกรรมการโครงการส่งเสริมและพัฒนาสังคมไทย - ปีที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๓๓ ณ สหกรณ์ป่าติญะประโยชน์ ๒ มี.๑๑ ๑๕๖๖๓๖ ๖๓ ๒๓๖

นายเลอสุดรไปควบคุมที่วัดกาฬารทองเป็นผู้จัดมีคณะกรรมการ เมื่อหาจึงไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และทำให้ไม่ตามารบพยุหเสริมกันเป็นหนึ่งดังที่วางไว้ได้ อย่างไรก็ตาม คลอภักพาให้ประเด็น อบต.เป็นที่สนใจ และสร้างพื้นฐานการร่วมงานกัน อบต.ได้ในช่วงต่อมา

นอกจาก คลอภัก แล้ว ต่อมา อพร.ได้พยายามจัดทำโครงการรณรงค์ขยายพื้นที่การฝึกอบรมออกไปจากเดิม อพร.กลุ่มนี้คือผู้ผ่านกระบวนการการทำงานใน คลอภักก่อน โดยมาจัดทำ ๒ โครงการคือ

๑. โครงการพัฒนาเครือข่ายอาสาสมัครตำบลและ อบต. โดย คลอภัก ได้ขยายพื้นที่ไปทั้งพื้นที่ อพร.อื่นที่เคยร่วมกับ คลอภักแล้ว โดยได้ประสานงานกับ อพร.ในพื้นที่ที่พยายามสมาคมสร้างสรรกิจชีวิตและสิ่งแวดล้อมผ่านกลุ่มอีกเมืองผ่าน สมาคมโงะพวยอ ตำบลโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ชูเนิน รวมพื้นที่ทำงานทั้งหมด ๒๔ ตำบล

๒. โครงการพัฒนาศักยภาพเครือข่าย อบต. ทำงานในพื้นที่แม่ฮ่องสอน เชียงราย ต่อมาได้พยายามประสานงานไป อพร. ในพื้นที่จังหวัดลำปางลำไย อบต.และร่วมกันจัดกิจกรรมโดยร่วมกับ อพร.ใน พะเยา เชียงราย น่าน ลำปาง ลำพูน แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่

การบรรจุด้าน อบต.ของ ทั้ง ๒ โครงการนี้ได้พยายามยกระดับการฝึกอบรมและประชุมโดยยกระดับเนื้อหาหลักสูตรกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น กลุ่มเป้าหมายและเนื้อหาการฝึกอบรมขยายจากการเน้นที่ อบต.โดยตรงให้เชื่อมโยงสู่กิจกรรมอื่นที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อขยายงานไปยังกลุ่มต่างๆ เข้าไปมีบทบาทใน ตำบลต่อไป รวมทั้งอบรมแก่ของกฎหมาย นโยบายที่เกี่ยวข้อง การกระตุ้นให้ชาวบ้านวิเคราะห์ปัญหาท้องถิ่น และแนวทางการเข้าไปมีส่วนร่วมจัดทำแผน อบต.ของกลุ่มต่างๆ

นอกจากนี้ในส่วนนี้ อพร.ก็ได้เริ่มสานเครือข่าย อพร.กันเองโดยพยายามจัดเวทีร่วมและหาทางหนุนช่วยกันแต่ก็ยังไม่มีความชัดเจนนัก ดังนั้นภาพรวมของงานในระดับตำบล อบต. ในส่วนนี้จึงเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจกับชาวบ้าน โดยเฉพาะกลุ่มในพื้นที่ที่ทำงานของ อพร. พร้อมทั้งพยายามยกระดับความเข้าใจและกิจกรรมของชาวบ้านเพื่อเตรียมด้านรับการเข้าไปมีส่วนร่วมใน อบต. มากยิ่งขึ้น

ช่วงที่ 3 ช่วงสร้างการมีส่วนร่วม (พ.ศ.2540-ปัจจุบัน)

ด้านการณรงค์เรื่อง อบต.ของ อพร. "การมีส่วนร่วมมี 2 ระดับคือ 1) การมีส่วนร่วมในระดับชุมชน โดย อบต. และ 2) การมีส่วนร่วมของ อบต.ในการกำหนดนโยบายรัฐ และกฎหมาย การทำงานด้าน อบต. บ่งชี้จะให้ชุมชนมีส่วนร่วมทั้ง 2 ระดับนี้

ในปี ๒๕๔๐ การทำงานด้าน อบต.ของ อพร. คือดังนี้ตั้งแต่บัดนั้น

- อพร. ได้ดำเนินการเตรียมสถานการณ์ระดับเบื้องต้น
- จะมีการเลือกตั้ง อบต. ครั้งใหญ่ในวันที่ ๑๑ พค. ๒๕๔๐

นอกจากนี้ ช่วงนี้เริ่มมีแหล่งทุนสนับสนุนด้านนี้หลายแหล่ง เช่น มูลนิธิสคส มูลนิธิทีมนกหวีด มูลนิธิรวมไทย มูลนิธิเอเชีย สภา เมืองต้น

ตั้งแต่ต้นปี 2540 อพท. และผู้นำชาวบ้านจึงประชุมเตรียมการเพื่อเตรียมลงเลือกตั้ง อบต. และ เตรียมพัฒนาการรณรงค์ไปสู่การเข้ามีส่วนร่วมใน อบต. มากขึ้น รวมทั้งพยายามสร้างเครือข่ายทั้ง อพท. และชาวบ้าน (อบต.) เพื่อหนุนช่วยกัน อีกทั้งหนึ่งก็พยายามประสานกับแหล่งทุนที่จะสนับสนุนด้วย ขณะเดียวกันการจัดกิจกรรมที่สกัดเม็ดเงินมาจากช่วงก่อนถึงเลือกตั้งอยู่

ความคืบหน้าของกาารรณรงค์ด้าน อบต. ในช่วงนี้คือ

1. สามารถผลักดันให้ผู้นำชาวบ้านลงสมัคร อบต. และหนุนช่วยกันในการหาเสียงจนทำให้ผู้นำสามารถเข้าไปเป็นสมาชิก อบต. ได้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะผู้นำสตรีภาคเหนือที่ลงสมัครถึง 353 คน และได้รับคัดเลือกถึง 108 คน
2. เนื้อหาทางวิชาการสามารถยกระดับจนถึงการอบรมการเขียนแผนพัฒนาตำบลได้แล้ว
3. ในราวต้นปี 2540 เป็นต้นมา อพท. สามารถผลักดันให้เกิดการรวมตัวเป็นชมรมระดับตำบลได้บ้างแล้ว เช่น ตำบลหนองกุงเจ็ดช่องดอน และหลายตำบลกำลังเตรียมการจัดตั้ง
4. ในราวปี 2540 อพท. สามารถผลักดันให้เกิดชมรม อบต. ระดับ อำเภอในหลายพื้นที่ เช่น สารภี พัว ว ครอบสะแกดิน โขมป่าการ หางหง จ. เชียงใหม่ เมิน จ. ลำปาง และสนธิร่วมกับแม่สะเมือง จ. แม่ฮ่องสอน กิจกรรมหลักของชมรมคือการขยายสมาชิกและการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจนเป็นเวทีในการรณรงค์กฎหมายลูกที่เกี่ยวกับการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยก่อนหน้านั้นสมาชิก อบต. จากหลายพื้นที่ได้มีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นเพื่อจัดทำรัฐธรรมนูญใหม่ และมีส่วนร่วมในชั้นประชาพิจารณ์รัฐธรรมนูญ
5. ในด้านการสร้างเครือข่ายทางการเมืองของ อพท. ที่ทำงานด้าน อบต. ปี-2540 ได้เตรียมการจัดทำผ่าน 2 กิจกรรม คือ
 - (1) การรวมตัวเป็นเครือข่ายเพื่อทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการเฝ้าระวังการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนระดับตำบล กรณีศึกษาภาคเหนือ โดยมีจำนวน อบต. เข้าร่วม 33 อบต. จาก 7 จังหวัด ขณะนี้กำลังอยู่ระหว่างกระบวนการเตรียมการ
 - (2) โครงการจัดทำ อบต. นวัตกรรม โดย อพท. ที่ทำงานด้าน อบต. บางส่วนจะร่วมกันดำเนินการใน 3 อบต. เพื่อให้เป็นแม่แบบกับพื้นที่อื่น ขณะนี้โครงการกำลังอยู่ระหว่างกระบวนการเตรียมการเช่นกัน
 - (3) เครือข่าย อบต. ของ สสส. ภาคเหนือ พื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่ที่ สสส. ทำงานร่วมด้วย ซึ่งเครือข่าย อบต. ของ สสส. ในภาคอื่นบางภาคมีขีดความสามารถรวมตัวในระดับภาคได้บ้างแล้ว เช่น ภาคใต้ ภาคอีสาน

นอกจากนี้ อพท. ยังพยายามสร้างเครือข่ายการรณรงค์เรื่อง สสส. ในระดับประเทศด้วยโดยผ่านทางกิจกรรมใจ (1.22) และ 30 ชั่วโมง ซึ่งจะจัดทำในรูปภาค และผ่านช่องทางอื่น ๆ เช่น การรวมตัวโดยมีแนวคิดการผลักดันประชาชนตำบลเป็นจุดเริ่มต้น มี อพท. ส่วนกลาง คือ LDI มอช. สสส. มสท. ราชภัฏ ครอบประสานงาน

นอกจากนี้ อพท. ยังพยายามสร้างเครือข่ายการรณรงค์เรื่อง สสส. ในระดับประเทศด้วยโดยผ่านทางกิจกรรมใจ (1.22) และ 30 ชั่วโมง ซึ่งจะจัดทำในรูปภาค และผ่านช่องทางอื่น ๆ เช่น การรวมตัวโดยมีแนวคิดการผลักดันประชาชนตำบลเป็นจุดเริ่มต้น มี อพท. ส่วนกลาง คือ LDI มอช. สสส. มสท. ราชภัฏ ครอบประสานงาน

นอกจากนี้ อพท. ยังพยายามสร้างเครือข่ายการรณรงค์เรื่อง สสส. ในระดับประเทศด้วยโดยผ่านทางกิจกรรมใจ (1.22) และ 30 ชั่วโมง ซึ่งจะจัดทำในรูปภาค และผ่านช่องทางอื่น ๆ เช่น การรวมตัวโดยมีแนวคิดการผลักดันประชาชนตำบลเป็นจุดเริ่มต้น มี อพท. ส่วนกลาง คือ LDI มอช. สสส. มสท. ราชภัฏ ครอบประสานงาน

อนึ่งในปัจจุบัน อพท. ที่มีความสำคัญและเป็นแกนประสานในการทำงานด้าน อบต. มี 3 องค์การหลัก คือ

1. สสส. จะเริ่มทำงานในพื้นที่ต่างๆ โดยใช้การฝึกอบรม ประชุมสัมมนา เพื่อนำไปสู่การให้ความรู้ ความคิดในการทำงานทางด้านกฎหมาย ซึ่งจะนำไปสู่การปกป้องสิทธิของชาวบ้านและชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็น การสร้างความรู้เข้มแข็งจากฐานล่างขึ้นไป เพื่อมีส่วนร่วมในสภาพเศรษฐกิจตนเองเป็นเป้าหมาย

2. โครงการพัฒนาศักยภาพทนายอาสา อบต. ผู้ประสานงานได้พัฒนาสถานีเครือข่ายของ อทช.ภายใน ภาค และพยายามผลักดันให้การดำเนินงานด้าน อบต.ภาคชนบทประสานกับกระทรวงมหาดไทยระดับประเทศ โดยผ่านแนวคิดประชาชนตำบลดังที่กล่าวแล้ว

3. ศูนย์ประสานงานเพื่อพัฒนาสตรีภาคชนบท นักกิจกรรมและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสตรีใน อบต.

ผลและบทเรียนสำคัญที่เกิดขึ้น

จากที่เริ่มทำงานด้าน อบต.ประมาณ 3-4 ปีพบว่า

1. สามารถสร้างความรู้เข้าใจ ความชัดเจนเกี่ยวกับ อบต.ให้กับกลุ่มคนนอกโครงสร้างของ อบต.ได้ โดยเฉพาะกลุ่มแกนนำกิจกรรมในพื้นที่ชุมชน

สามารถยกกลุ่มและจัดตั้งกองทุนการพัฒนาในระดับชุมชน เช่น กองทุนด้านสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ ที่ดินใน ชุมชน แต่ยังไม่มีการบูรณาการขึ้นเป็นระดับ อบต.นัก

2. สามารถผลักดันให้คนที่มีคุณภาพความเป็นอิสระ อบต.และการรณรงค์วิชาการ อบต.ได้ แต่คนที่ เข้าไปอยู่ในโครงสร้างแล้วยังทำอะไรได้ไม่มากนัก

3. การประสานกับรัฐยังถือว่าไม่ได้ผลนัก เพราะรัฐยังไม่มีความร่วมมือใดๆ บางแห่งก็ขัดแย้ง บางแห่งก็ไม่ให้ความร่วมมือ แต่รัฐบาลควรที่ไม่เกี่ยวข้องกับการปกครองก็ให้ความร่วมมือดี เช่น โรงพยาบาล ท้องนากร เกษตร

4. พบว่าถ้าจะให้ได้รับผลกระทบจะต้องใช้กลุ่มต่างๆในชุมชนเข้าร่วมในการจัดทำแผน 5 ปี (ไม่ใช่เพียง แก่แผนปี รวมทั้งกิจกรรมอื่นที่ขาดการเชื่อมโยงหรือรับทราบกับปัญหาอื่น การจัดทำ อบต.เป็น เดี่ยวการนิเทศของชาวบ้านแล้ว

5. พบว่าการทำงานในประเด็น อบต. โดยเน้นเฉพาะสมาชิก อบต.เพียงอย่างเดียวเป็นไม่เพียงพอต้องให้ ความสำคัญกับคนกลุ่มอื่นด้วย นั่นคือต้องสร้างความร่วมมือประชาชนให้เกิดขึ้นด้วย การทำงาน ด้าน อบต.ของ อทช. จึงต้องทำทั้งส่วนของสมาชิก อบต.และชาวบ้าน

6. การรณรงค์เรื่อง อบต.เป็นเพียงแนวทางหนึ่งในการทำให้มีอิสระจากอำนาจอื่น ซึ่งอาจมีแนวทาง อื่นนอกจากนี้ก็ได้ เป้าหมายการทำงานจึงไม่ได้ผูกพันเพียง อบต.เท่านั้น

สรุป

การดำเนินงานด้าน อบต. ของ อทช. มีได้มีเป้าหมายอยู่ที่ อบต.เพียงอย่างเดียว แต่จะมุ่งสู่ความเป็น ประชาคม โดยมุ่งให้ อบต.เป็นเวทีในการแก้ปัญหา อทช.จึงมุ่งสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มคนโดยให้ทาง ให้มีอำนาจต่อรอง ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานของ อทช. อทช.พบว่าลักษณะพิเศษของ อบต.คือการเป็นโครง

สร้างให้อยู่ภายในระบบรัฐ อันจะทำให้การแก้ไขปัญหานานา อบต.เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายได้ แต่ในเบื้องต้น กลุ่มคนด้อยโอกาสจะต้องมีอำนาจต่อรองและสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมใน อบต.ได้ตัวละ ๑ พหุ.จึงพยายาม เพิกถอนให้บทบาทในส่วนนี้

อีกด้านหนึ่งการทำงานด้าน อบต.ถือเป็นภาระแบ่งเบางานหนัก การศึกษาค้นคว้าและการนำเอาไปใช้ โดยมี อบต.เป็นเวที เพราะ อพท.เห็นว่าถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว อบต.นั้นเองจะกลายเป็นอุปสรรคต่อการกระจาย อำนาจในการปกครอง และมีช่องทางให้ชาวบ้านถูกควบคุมโดยรัฐมากขึ้น

ในช่วงระยะ 1-2 ปีที่ผ่านมา กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนในเขตภาคเหนือได้พยายามทำงานในการปลูกจิตสำนึกของชุมชนต่างๆ ให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และเกิดการตระหนักในสิทธิและศักดิ์ศรีของกลุ่ม ชนกลุ่มชน เพื่อมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นในระดับตำบลได้เป็นอย่างดี ด้วยการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมให้กับกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ กลุ่มสตรีที่มีโอกาสมีบทบาทจำกัดอยู่ในกลุ่ม และงานเฉพาะบางอย่างเท่านั้น กลุ่มผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุ หรือผู้นำแบบดั้งเดิมที่กำลังถูกกลืนบทบาทไปจากชุมชน กลุ่มผู้นำในกิจกรรมที่หลากหลายต่างๆ เช่น กลุ่มผู้นำด้านทรัพยากร ผู้นำด้านเกษตร ตลอดจนผู้นำชุมชน และผู้นำในระดับตำบล ด้วยการมีกิจกรรม สัมมนา ศึกษาดูงานโดยให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนาตำบล แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดจนการพัฒนาระบบการเรียนรู้ในเรื่องที่มีเกี่ยวข้องกับ อบต. ทั้งโครงสร้างบทบาท สิทธิอำนาจ หน้าที่ ตามกระบวนการระดมทุนมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การทำงานร่วมกัน ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในรูปของประชาคมตำบลในอนาคต

การผลักดันให้เกิดกลุ่มเครือข่ายใน อบต. ได้มีการรวมตัวกันของผู้นำต่างๆ ในหลายระดับ เช่น มีการรวมตัวกันเป็นคณะทำงานเครือข่าย อบต.ทั้งในระดับอำเภอ และระดับจังหวัด และยังรวมตัวกันในรูปของชมรม อบต. ซึ่งขณะนี้มีเกิดขึ้นในระดับอำเภอ และระดับจังหวัด ในการเกิดกลุ่มเครือข่าย อบต. ไม่ว่าจะเป็นเกิดในรูปของคณะทำงานเครือข่าย หรือในรูปของชมรม ฯ ถือเป็นพัฒนาเบื้องต้นของ อบต. จิตทางการพัฒนาต่อไปของ อบต. จึงมุ่งที่ความเข้มแข็งที่จะเกิดขึ้นภายใน อบต. ทุกระดับโดยที่ขอหลักการร่วมกันคือลดข้อจำกัดแบบทางการพัฒนาแบบของสังคม อันมีคนเป็นศูนย์กลางซึ่งเป็นการพัฒนาของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

ดังนั้นกิจกรรมด้าน อบต.ของ อพท.จึงมีเป้าหมายหลายระดับที่จะต้องทำเพื่อให้เกิดการหนุนช่วยกัน นั่นคือต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้และประสานความร่วมมือในระดับต่างๆ คือ

1. ระดับชุมชน
 - ระดับกลุ่มกิจกรรม
 - ระดับองค์การชุมชน
2. ระดับตำบล
3. ระดับอำเภอ

4. ระดับจังหวัด ซึ่งเริ่มเกิดที่จังหวัดเชียงใหม่เมื่อในปี 2540 โดยมีผู้นำจาก 10 อำเภอเข้าร่วม ได้จัดประชุมมา 4 ครั้งแล้ว⁹

5. ระดับประเทศ ซึ่งขณะนี้ยังไม่เกิด

สังเกตได้ว่าวิธีการสร้างเครือข่าย อบต.ในแต่ละระดับนั้นจะจากการหาปัญหาร่วมกันในระดับต่างๆ เช่น ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาด้านนโยบายที่กระทบถึงชุมชน ปัญหาในภาคและกฎหมายเกี่ยวกับ อบต. และการพยายามเข้ามามีส่วนร่วมในภายออกกฎหมายลูกเกี่ยวกับ อบต. ของรัฐรวมศูนย์ขึ้นมาใหม่ ปัญหาเหล่านี้จะทำให้ชาวบ้านหรือ อบต.เห็นความสำคัญของการรวมตัวเป็นเครือข่ายในระดับต่างๆ ได้

การรวมศูนย์ไปหมดนั้น อบต.จึงเป็นเมืองที่ถูกผ่านที่เกี่ยวของควรตระหนักถึงบทบาทการระดมให้ที่ เพื่อบำบัดถึงแผนการพัฒนา สังคมและวัฒนธรรมการเมือง สร้างความเข้มแข็ง ให้กับองค์กรประชาชน ในระดับชุมชนท้องถิ่น บนพื้นฐานความร่วมมือในภาคีต่างๆ อย่างมีความเคารพซึ่งกันและกัน เพราะองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) องค์การประชาชนมีอำนาจที่จะนำความคาดหวังของการพัฒนาให้ขึ้นมาเหนือหรือองค์กรที่มีองค์กรใดได้ แต่ต้องร่วมมือกับทุกฝ่าย ทุกองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคอื่นๆ ที่มีเจตนารมณ์ของการกระจายอำนาจ สร้างความเข้มแข็ง พัฒนาศักยภาพให้กับองค์กรประชาชนในชุมชนท้องถิ่น โดยที่หลักการทำงานมีส่วนร่วม ภูมิปัญญาและความดีความชอบของประชาชนในท้องถิ่นเป็นหลัก

จ. เป้าหมาย/ยุทธศาสตร์ของการทำงานด้าน อบต.ต่อไปข้างหน้า

1. ในระดับพื้นที่จะต้องผลักดันให้กลุ่มชนโคจรสร้าง อบต. เข้าไปมีส่วนร่วมในดินแดนต่างๆ เช่น การจัดตำแหน่ง 9 ปีของ อบต. การรับรู้ข่าวสาร การแก้ไขปัญหาอันเนื่องมา
2. สร้างเครือข่ายชาวบ้าน (อบต.)ในระดับต่างๆ ให้เป็นจริงและเข้มแข็ง
3. สร้างความร่วมมือของ ทพช. คือเรื่อง อบต. ในระดับภาคและระดับประเทศ
4. สร้างองค์ความรู้ขึ้นมาอีก อบต. ประชาคม

ฉ. ประเด็นที่ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ อบต.

1. ปัจจัยที่มีส่วนมีผลกระทบต่อทำให้องค์กรชุมชนเข้มแข็งหรืออ่อนแอ
2. ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มธรรมชาติกับกลุ่มทางการเมือง

⁹ ชี้แจง มีข้อสังเกตว่าเครือข่าย อบต.ระดับจังหวัดจะมีความเข้มแข็งและเกิดขึ้นได้ยากขึ้น เพราะจะมีอุปสรรคของกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ถ้าจังหวัดใหม่มีประธานจังหวัดเองมีอุปสรรคที่อาจจะเกิดขึ้นกับ อบต.ระดับจังหวัดที่อาจจะเกิดขึ้นได้ยากขึ้น อย่างไรก็ตาม ลักษณะของการทำงานให้เกิดประโยชน์จึงเกิด และประชาชนสามารถมีส่วนร่วมและมีความคาดหวังได้ และก็สามารถบรรลุผลได้เป็นระยะ

3. กระบวนการในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในสหราชอาณาจักรพัฒนาท้องถิ่น การแก้ปัญหาท้องถิ่น โดย อบต. รับฟังความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนและรวมกลุ่มองค์กรชุมชนกับ อบต.-องค์กรทางการเมืองให้ทำงานร่วมกันได้อย่างไร
4. ทำอย่างไรให้ผู้นำทางการเมืองเห็นความสำคัญ และมีความสามารถในการวางแผนพัฒนาด้านสุขภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม
5. ศึกษาความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางอำนาจระหว่างหน่วยงานส่วนท้องถิ่น ส่วนภูมิภาค และส่วนกลาง เพื่อดูว่ามีความเกี่ยวข้องกับหลักการ แนวคิดในการจัดสรรงบประมาณพัฒนาท้องถิ่นอย่างไร และดูว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจเหล่านี้มีเกี่ยวกับการตัดสินใจแก้ไขปัญหาสำคัญท้องถิ่นอย่างไร

6. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาภาคเหนือ กรณีเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือ

*วิจิต ถิ่นวัฒนาภูง

ก. พัฒนาการของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก

พัฒนาการของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกแบ่งได้เป็น 3 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 เน้นพลังให้กับเกษตรกรในภูมิภาคเกษตรทางเลือก(พ.ศ. 2527-2532) ช่วงที่ 2 ขยายสู่การรณรงค์นโยบาย(พ.ศ. 2533-2538) ช่วงที่ 3: การผลักดันทางนโยบาย(พ.ศ. 2539-ปัจจุบัน)

ช่วงที่ 1 พันทรงให้กับเกษตรกรในภูมิภาคเกษตรทางเลือก(พ.ศ. 2527-2532)

ในระยะเริ่มแรกงานด้านการส่งเสริมการเกษตรในภาคเหนือขององค์กรพัฒนาเอกชน ส่วนใหญ่ยังคงเน้นระบบเกษตรแบบใหม่ มีการส่งเสริมการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ที่ทันสมัย การใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์และสารเคมีกำจัดศัตรูพืช แต่เน้นการใช้วัตถุดิบชีวภาพตามรูปแบบเกษตรกรรมแบบใหม่ (Conventional Agriculture) โดยเชื่อว่าจะสามารถเพียงพอได้ให้กับชาวบ้านได้มากกว่าระบบเกษตรดั้งเดิมที่ชาวบ้านทำอยู่ ในขณะเดียวกันก็เน้นการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองราคาปัจจัยการผลิต และราคาสผลผลิต ซึ่งต่อมาในช่วงหลังก็เริ่มมีบทบาทเข้าไปกระตุ้นเมล็ดสำโรงเก่าที่ควร เพราะจะมีรายได้จะมากขึ้น และชาวบ้านก็มีที่ดินเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งในช่วงปี พ.ศ. 2527-2528 ได้เริ่มมีการผลักดันแนวความคิดเรื่องการทำระบบเกษตรแบบผสมผสาน (Integrated Farming) ในรูปแบบการเลี้ยงปลาในนาข้าว (Fish-Rice Culture) ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านทางภาคอีสาน

ในภาคเหนือมีการรับกระแสความคิดในเรื่องเกษตรผสมผสานโดยความเคลื่อนไหวที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น เมื่อสมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนมาจากกรุงเทพฯ ที่ทำบทบาทร่วมกับมูลนิธิศึกษาพัฒนาเกษตร (ศึกษาธิการ) และกรมวิทย์พัฒนาภาคเหนือ ปัจจุบันคือมูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ จัดอบรมสัมมนาเรื่อง เทคโนโลยีชาวบ้าน ขึ้นที่โศปาตนาภิรมย์ ในเดือนกุมภาพันธ์ 2528 โดยมีเนื้อหาหลักเกี่ยวกับระบบเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ และการถกเถียงกันในภาคีว่าระบบนี้จะไปไม่ได้หรือไม่ที่จะเป็นทางเลือกของเกษตรกรในภาคเหนือ เนื่องจากรูปแบบที่นำเสนอ นั้นส่วนใหญ่มุ่งเน้นผลผลิตเชิงเดี่ยวเป็นหลักที่เน้นปริมาณมากกว่า แต่หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2528 ก็เริ่มมีลุ่ม (ทำนา) ธรรมชาติเกษตรแบบผสมผสานในรูปแบบการเลี้ยงปลาในนาข้าว หรือ ไร่ นาสวนผสม ในจังหวัดพะเยาขึ้นหลายราย โดยโครงการพัฒนาเพื่อการพัฒนาเป็นผู้ดั่งเดิม ปัจจุบันแยกตัวออกมาเป็นโครงการส่งเสริมเกษตรกรรม

* ผู้ประพันธ์งานโครงการส่งเสริมและพัฒนาภาคเหนือ วิจิต ถิ่นวัฒนาภูง

ทางเลือก) และเริ่มมีการปลูกพืชแนวระดับบนพื้นที่สูง ที่ อ.เชียงของ เชียงราย และ อ.วังชิ้น จ.แพร่ โดยสถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสภาพ และในทันทีที่บ้านวังส้มสุก ต.ชะพลู อ.แม่อิง โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติร่วมกับมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทได้ร่วมกับชาวบ้านศึกษาทดลองการปลูกพืชแนวระดับเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ลาดชันและในราวปี พ.ศ. 2530 โครงการพัฒนาชนบท อ.สันกำแพง กิจจุบันคือโครงการพัฒนาองค์ความรู้ชนมูลนิธิพัฒนาศึกษากาพชุมชน ได้ค้นพบรูปแบบการทำไร่สวนผสม (Mixed Farm) ของเกษตรกรตำเล่แม่ทา อ.สันกำแพง กิจจุบันแยกเป็น อ.แม่อิง จ.เชียงใหม่ ที่ทำกิจกรรมนี้มาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2530

ในทางยุทธศาสตร์ระดับเครือข่าย ๖ มิติส่วนในการมุ่งเน้นทางเลือกทางการเกษตรที่เหมาะสมควรทั้งในพื้นที่ราบ ที่ดอน และที่สูง ตามสภาพทางภูมิศาสตร์ของภาค แต่ก็ยังไม่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานอื่น ๆ มากเท่าที่ควร และยังคงเป็นประเด็นถกเถียงว่าจะเป็นการขอของเกษตรกรในภาคใต้จริงหรือไม่ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2531 ชมรมนักพัฒนาภาคเหนือ ได้ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนในภาคทำการศึกษาเรื่องผลกระทบของการเกษตรแผนใหม่ ซึ่งมีกิจกรรมพืชเศรษฐกิจ (Cash Crop) และพืชในระบบเกษตรกรรมจร (Contract Farming) กับเกษตรกรในพื้นที่ที่ต้องมีการพัฒนาเกษตรชีวภาพอยู่ และได้ใช้สรุปอย่างชัดเจนว่าภาคเกษตรแผนใหม่เน้น ไม่ใช่ว่าทางถาวรของเกษตรกร และยังเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความล้มเหลวในครอบครัวและชุมชนเนื่องมาจากความไม่เหมาะสมกับสังคมสูงมาก โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของภาค ในขณะที่ช่วงนี้ภาครัฐบาลได้เน้นนโยบายส่งเสริมพืชเศรษฐกิจ การส่งเสริมให้ภาคธุรกิจเอกชนให้ดำเนินการในรูปแบบเกษตรกรรมจรแบบมีพันธสัญญา (Contract Farming) การศึกษาผลกระทบเกษตรแผนใหม่ช่วงนี้ เป็นภาคส่วนหนึ่งได้ใช้การเผยแพร่แนวคิดให้รัฐบาลเล็งเห็นระบบเกษตรแบบ

(Contract Farming) โดยมีเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนจากกรุงเทพฯ เข้ามาสนับสนุนบทบาทกลุ่มช่วยในการเผยแพร่แนวคิดเพื่อลดความขัดแย้งการพัฒนาภาคเกษตรแผนใหม่ ชุมชนเกษตรพื้นภาคเหนือ และทั่วประเทศได้มีกระบวนการค้นทางรูปธรรมรูปแบบองค์ความรู้ทางเลือกที่เหมาะสมในแง่ของภูมิสังคมและวัฒนธรรม

ในปี พ.ศ. 2531 มีความพยายามผลักดันเรื่องระบบเกษตรกรรมฟื้นฟู (Regenerative Agriculture) โดยชมรมศึกษาบูรณาการชนบท และเพื่อน ดอนเอฟเอ็ม ซึ่งระบบนี้มีความหมายใกล้เคียงกับเกษตรกรรมอินทรีย์ แต่มีเป้าหมายครอบคลุมถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม แต่กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมการศึกษานั้น ไม่ใช่กลุ่มคนที่ทำงานด้านเกษตรโดยตรง ระบบเกษตรกรรมฟื้นฟูจึงไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ต่อมาในช่วงต้นปี พ.ศ. 2532 ได้มีการพูดคุยกันระหว่างนักพัฒนาในภาคเหนือที่พยายามผลักดันงานในแนวทางเกษตรกรรมทางเลือกทั้งในที่ราบ ที่ดอน และที่สูง พร้อมๆ กับมีการจัดสัมมนาเบื้องต้นและบทบาทของเกษตรกรรมทางเลือกในประเทศไทย โดยองค์กร และนักพัฒนาที่ส่งเสริม หรือสนใจงานด้านเกษตรกรรมทางเลือกทั่วประเทศ ณ ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมเกษตรกรรมไรศติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ซึ่งการจัดสัมมนาครั้งนี้ถือเป็นการถือเกิดเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา โดยตกลงจะใช้ชื่อว่า กลุ่มเกษตรกรรมทางเลือก (Alternative Agriculture Network /AAN) ซึ่งมีความหมายครอบคลุมทั้งด้านเทคนิค และมีทิศทางสังคม และมีการประสานงานกันอย่างต่อเนื่องๆ มีโครงสร้างต่าง ๆ คือเป็นกลุ่มของแต่ละภาค เป็นอิสระในด้านการทำงาน มีจุดประสานงานในภาคและจุด การเข้าร่วมกับกลุ่มเกษตรกรรมทาง

เลขาธิการเห็นว่าเข้ามาในฐานะตัวบุคคล ไม่ใช่ในฐานะองค์กร การร่วมกันทำกิจกรรมทั้งในระดับภาค หรือทั้ง 4 ภาค จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีความเห็นร่วมกันว่าเป็นกิจกรรมที่จะสามารถผลักดันงานไปสู่เป้าหมายได้ดียิ่งขึ้น

ภายหลังจากการรวมกันเป็นกลุ่มทั้งประเทศ ได้มีการศึกษาฐานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทำความเข้าใจต่อหน่วยงานเกษตรกรรมทางเลือกร่วมกันระหว่างภาค และเมื่อมีการเคลื่อนไหวย่างจริงจังมากขึ้น การวิพากษ์วิจารณ์ในเชิงไม่เห็นด้วยภายในอพยพด้วยกันเองก็เริ่มลดลง พร้อมกันนั้นการเคลื่อนตัวในระดับพื้นที่ก็ขยายตัวออกไปอย่างคืบเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกพืชแนวระดับ (Alley Cropping) ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่มีการไปศึกษาเรียนรู้มาจากประเทศอินโดนีเซีย และเริ่มขยายตัวไปอย่างมากในชุมชนชาวเขาบนที่สูง ทั้งในจังหวัดเชียงราย น่าน และเชียงใหม่ ทั้งนี้เพราะเป็นระบบเกษตรที่สามารถอนุรักษ์ดิน และน้ำได้ดี ขณะที่ไม่ขาดผลผลิตในพื้นที่ราบ และไร่นาผสมในขั้นที่ลดจน ก็ขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ จากการเห็นผลสำเร็จของเกษตรกรที่เป็นตัวอย่างแรก ๆ รวมทั้งในช่วงนี้ได้มีการประชุม การป้องกันและกำจัดศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติ ที่สถาบันเกษตรฯ ร่วมกับสมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม คือขยายผลจนครอบคลุมความสำเร็จในการป้องกันกำจัดแมลงโดยทางสกัดจากสมุนไพร และการผลิตปุ๋ยชีวภาพจากมูลสัตว์ เช่น มูลวัว มูลหมู มูลไก่ เป็นต้น ส่วนครั้งที่ ๓ วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ของพุทธศักราช ๒๕๓๓ จึงทำให้เกิดมีการส่งเสริมกิจกรรมนี้เพิ่มขึ้นอีกด้านหนึ่ง ในแปลงผัก ในสวนผลไม้ และนาข้าวขึ้นในหลายพื้นที่

จากกล่าวได้ว่า เป้าหมายของเครือข่ายในช่วงแรกนี้เป็นการพิสูจน์เชิงรูปธรรมว่าเกษตรกรรมทางเลือกร่วมกันสามารถปฏิบัติได้จริง มีตัวอย่างเกษตรกรที่ทำอยู่จริง ไม่ใช่เป็นความเพ้อฝัน หรือเพียงแนวความคิดลอย ๆ ที่ไม่สามารถปฏิบัติได้

ช่วงที่ 2 ขยายสู่การรณรงค์เผยแพร่เพื่อให้ข้อมูลกับสังคม และแสวงหานวัตกรรม(พ.ศ. 2533-2538)

บทบาทของกลุ่มเกษตรกรรมทางเลือกภาคเหนือ เป็นมีความชัดเจนมากขึ้นเมื่อมีการจัดสัมมนาสรุปบทเรียนการทำงานด้านเกษตรกรรมทางเลือกในภาคขึ้น เมื่อปลายปี พ.ศ. 2533 จากการสังเกตมีข้อสรุปที่ทำให้เกิดการขยายบทบาทของกลุ่ม ๑ คือเริ่มมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และผลสำเร็จของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ มีการศึกษานวัตกรรมของระบบเกษตรแนวใหม่ และการรณรงค์เผยแพร่ในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งยังได้มีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการด้านการเกษตรในระดับต่าง ๆ เพื่อที่จะขยายแนวคิดและกิจกรรมให้ออกไปกว้างขวางยิ่งขึ้น

เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2535 เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก 4 ภาค ได้ร่วมกันจัดสัมมนาเกษตรกรรมทางเลือก ครั้งที่ ๑ ขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ท่าพระจันทร์) ขึ้นโดยให้ชื่อว่า สหกรณ์เกษตรกรรมทางเลือกเพื่อชีวิต และสิ่งแวดล้อม ผลจากการจัดสัมมนาครั้งนี้ทำให้ประชาชนทั่วไป รวมทั้งหน่วยงานราชการเริ่มรับรู้และให้ความสนใจแนวทางเกษตรกรรมทางเลือกอย่างกว้างขวาง พร้อม ๆ กันนี้ก็มีกระแสการวิพากษ์วิจารณ์ว่าการที่เกษตรกรรมทางเลือกที่เน้นการทำเกษตรมากกว่าการพึ่งตลาดภายนอกนั้น จะเป็นทางออกให้กับเกษตรกรส่วนใหญ่ได้หรือไม่ จึงเป็นประเด็นที่เครือข่ายจะต้องพิสูจน์ให้สังคมเห็นว่ามีความเป็นไปได้ จึงได้มี

การพัฒนาแบบตลาดทางเลือกที่เริ่มมีอยู่บ้างแล้ว ร่วมกับกลุ่มผู้บริโภคที่มีความห่วงใยต่อสุขภาพอนามัย และสิ่งแวดล้อม จอมทั้งมีองค์กรที่พยายามเข้ามาส่งเสริมให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างเกษตรกรผู้ผลิต กับผู้บริโภคในเวที

ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2536 เครือข่ายเกษตรกรทางเลือกภาคเหนือ ร่วมกับสำนัก -งานเกษตรภาคเหนือ ปัจจุบันกระจายตัวออกไปเป็นสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด จัดตั้งหน่วยงานต่าง ๆ ทางเลือกทางการเกษตรในภาคเหนือ โดยมีกระบวนการศึกษากิจกรรมเกษตรกรรมทางเลือกของเกษตรกรร่วมกัน ระหว่างหน่วยงานด้านการเกษตรในหลายจังหวัด แล้วนำผลการศึกษามานำเสนอในเวที ซึ่งการจัดในครั้งนี้นักทุนข้างประสมผลคือค่อนข้างมากในการระดมทุนกับ และการประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่ายฯ กับหน่วยงานราชการด้านการเกษตรในภาคเหนือ

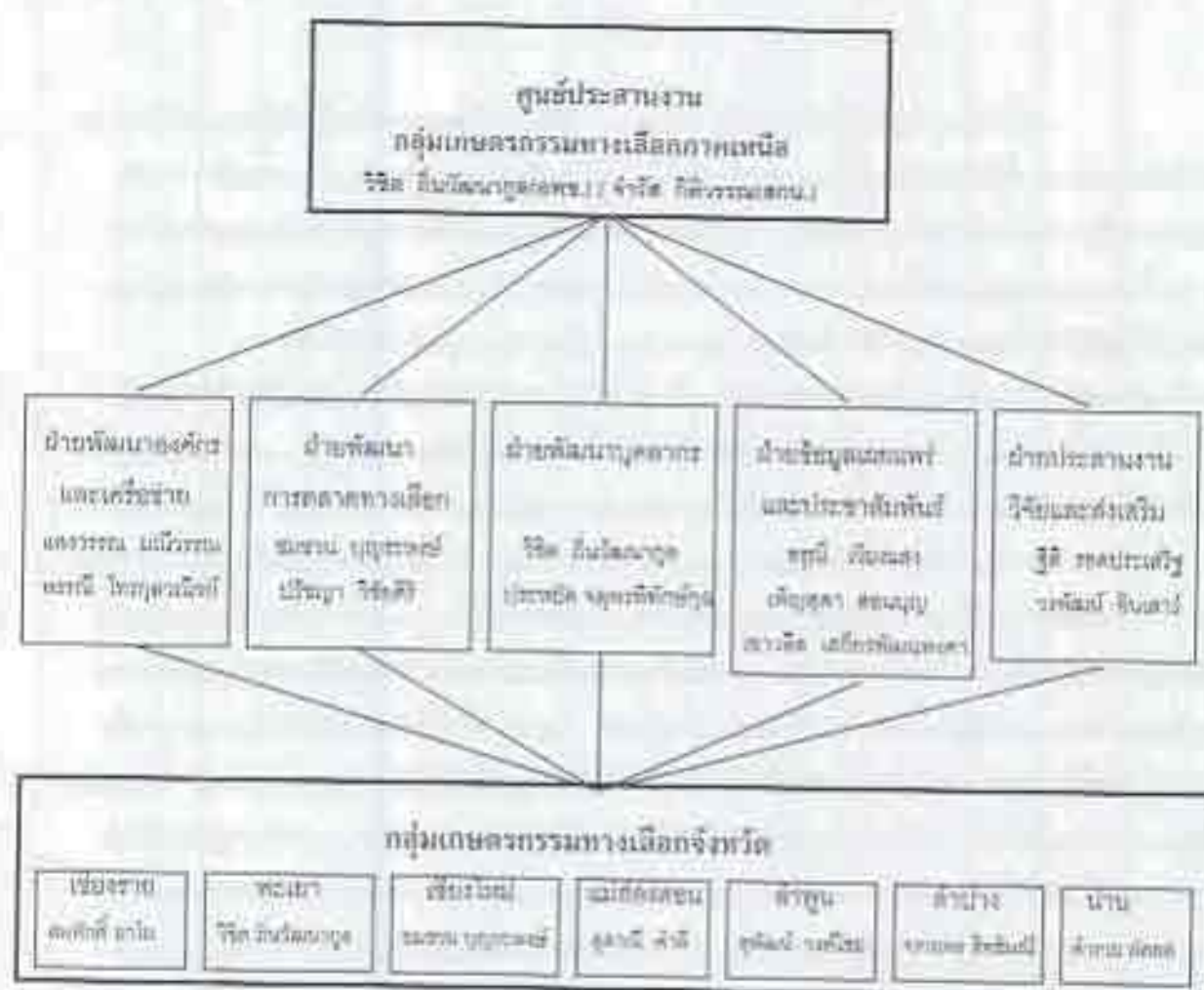
ถัดจากนั้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2538 มีการจัดสมัชชาเกษตรกรรมทางเลือกครั้งที่ 2 ที่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย โดยให้ชื่อว่า สมัชชาเกษตรและอาหารปลอดภัยชนบท นริโกลเพื่อชีวิต ผลผลิตเพื่อสิ่งแวดล้อม จึงเป็นการจัดต่อเนื่องจากครั้งแรก ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นได้เห็นว่า ระบบเกษตรกรรมทางเลือกนั้นเป็นทางเลือกของทั้งเกษตรกรและของสังคมด้วย กล่าวคือ เกษตรกรและผู้บริโภคมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความผูกพัน และเกื้อหนุนกันและกันไม่ใช้พิษและยาฆ่าแมลงซึ่งเกิดมลพิษในดิน การตลาดของสังคมไทยที่ควรจะเป็น สิ่งแวดล้อมก็ได้รับการฟื้นฟูให้ดีขึ้นจากระบบการผลิตที่คำนึงถึงระบบนิเวศน์ ผลจากการจัดสมัชชาในครั้งนี้ ก็ได้ให้เกิดการยอมรับและสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากสังคม โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ ๆ เริ่มมีการรวมตัวของกลุ่มผู้บริโภค มีสินค้าที่จำหน่ายสินค้าเพื่อสุขภาพ และสิ่งแวดล้อมเกือบทุกจังหวัด หรือแม้กระทั่งในห้างสรรพสินค้าใหญ่ ๆ ก็จะต้องมีจุดหนึ่งที่จำหน่ายพืชผักปลอดสารเคมี นอกจากนี้เริ่มมีหน่วยงานราชการหลายแห่งที่แสดงจุดยืนออกมาทางชัดเจนว่าสนับสนุนแนวทางนี้ จากเดิมที่เป็นเพียงระดับตัวบุคคลเท่านั้น

การขยายผล และการพัฒนาองค์กร

อย่างไรก็ตามในขณะที่มีกระแสความแพร่หลายกว้าง การขยายตัวของกิจกรรมก็ดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่องโดยในช่วงเดียวกันนี้เครือข่ายฯ มีเป้าหมายอีกด้านหนึ่งคือการพัฒนาองค์กรทั้งของชาวบ้าน และของเครือข่ายเอง โดยได้มีการส่งตัวแทนไปกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่เน้นบทบาทตนเองขึ้นมากำหนดในการขยายกิจกรรมในชุมชน มีการเสริมสร้างวิทยากรชาวบ้านในแต่ละกลุ่ม และการระดมช่วยกัน และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างพื้นที่ เช่น วิทยากรชาวบ้านจากเชียงใหม่ที่เชี่ยวชาญด้านการผลิตผักปลอดสารพิษไปหนุนช่วยเหลือกลุ่มผลิตผักฯ จังหวัดพะเยาที่เพิ่งเริ่มต้น วิทยากรจากจังหวัดพะเยาไปช่วยเหลือชาวบ้านในจังหวัดเชียงรายที่เริ่มต้นทำโรงสาธิตผสม เป็นต้น ซึ่งการดำเนินงานด้านนี้นอกจากจะเป็นการขยายผลกิจกรรมแล้ว ยังเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรชาวบ้านด้วย

ส่วนการพัฒนาองค์กรของเครือข่าย อพข.ด้านเกษตรกรรมทางเลือกนั้น มีความพยายามที่จะจัดรูปแบบให้ยกระดับขึ้นมาให้เป็นองค์กรระดับภาคที่ทำงานในลักษณะไม่ยึดติดพื้นที่มากนัก มีการวางโครงสร้างการทำงานที่แบ่งเป็นฝ่ายต่าง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงที่มีความพยายามในการผลักดันให้การทำงาน

ของเครือข่ายให้ดำเนินไปอย่างเป็นระบบ มีการวางแผนงานของแต่ละฝ่ายค่อนข้างชัดเจน รวมทั้งมีองค์ประกอบจากภาครัฐ คือสำนักงานเกษตรภาคเหนือ³ เข้ามาร่วมเป็นคณะทำงาน ซึ่งถือว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดีในการประสานความร่วมมือกับส่วนราชการระดับภาค ในภายหลังก็เกิดงานเกษตรกรรมทางเดียวในระดับพื้นที่ในระยะเวลาต่อมา ดังภาพ



อย่างไรก็ตาม โครงสร้างการทำงานตามแผนดังกล่าวแม้จะสามารถทำให้งานของเครือข่ายก้าวหน้าไปได้ค่อนข้างมาก แต่ทั้งนี้ งานระบบที่ผูกพันและเชื่อมโยงกัน งานพัฒนาบุคลากร และงานด้านการตลาด แต่เมื่อผ่านมาถึงช่วงปลายปี 2538 หลากขององค์กรที่เป็นสมาชิกต้องเผชิญกับปัญหาขาดแคลนงบประมาณขององค์กรเอง รวมทั้งงบประมาณที่โดยเฉลี่ยสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่ายก็หมดลง จึงทำให้การดำเนินงานตามโครงสร้างที่ตั้งไว้ห่างหายไปด้วย แต่ยังคงมีกลุ่มแกนนำ และผู้ประสานงานเครือข่ายไว้สำหรับประสานงานประสานสมาชิก และเครือข่ายภายในภาคพื้น ๆ ส่วนกิจกรรมระดับเครือข่ายยังคงมีอยู่บ้าง เช่น งานวิจัยระบบเกษตรที่สูง ร่วมกับเครือข่ายพิภพเกษตร เครือข่ายชาวเขา และสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรระดับ 1 งานด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ร่วมกับศูนย์วิจัยเพื่อการพัฒนา และงานด้านการตลาด ร่วมกับเครือข่ายผู้บริโภคในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

³ ปัจจุบันถูกยุบ และไปจัดตั้งเป็นสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดต่าง ๆ

ช่วงที่ 3 การผลักดันทางนโยบาย(พ.ศ. 2539-ปัจจุบัน)

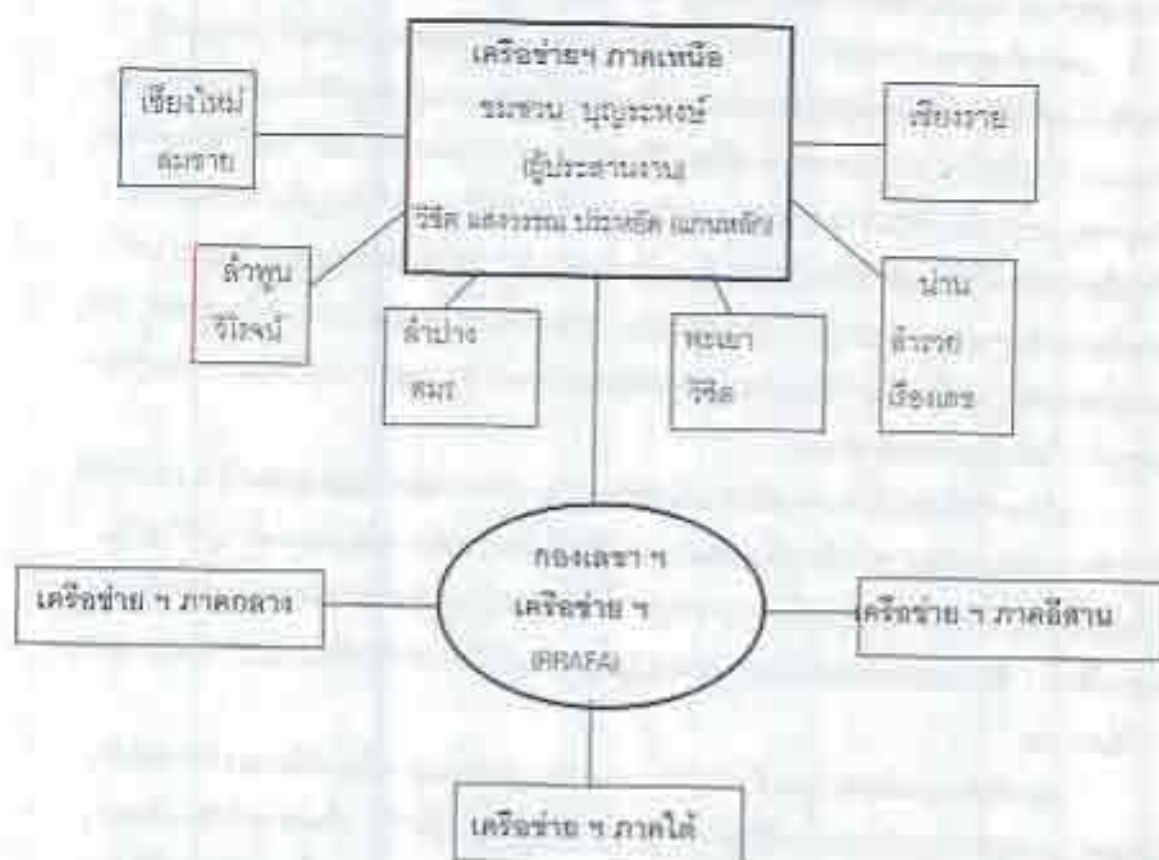
การทำงานผลักดันเชิงนโยบายนั้น เครือข่าย ฯ ได้มีการทำนุภาพอย่างต่อเนื่องโดยการผลักดันผ่านเวทีการสัมมนาต่างๆ ทั้งในระดับภาค และระดับประเทศ เช่นการจัดแผนยุทธศาสตร์กรมทางหลวง การจัดทำแผนทางเลือกทางยุทธศาสตร์ในภาคเหนือ ซึ่งเป็นการจัดร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรโดยพล.ววมทั้งการรณรงค์ผ่านทางสื่อมวลชน แต่ภายหลังมีการสรุปว่ามีผลค่อนข้างน้อยในทางนโยบาย และยุทธศาสตร์ไม่ได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ เครือข่ายยุทธศาสตร์กรมทางหลวง และกลุ่มเกษตรกรจึงได้

ตัดสินใจเข้าร่วมในการผลักดันให้รวมกลุ่มเกษตรกรร่วมกับสมาชิกรายงานในช่วงต้นปี 2540 โดยมีชื่อเรียกห้องให้รัฐบาลมีการเร่งดำเนินการพัฒนาการเกษตรแห่งชาติ ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ซึ่งได้ระบุไว้ชัดเจนว่าจะต้องมีการส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ไม่ให้ต่ำกว่าร้อยละ 20 ของประเทศ

นอกจากการเรียกร้องของสมาชิกรายงาน ซึ่งใช้เวลาการนานถึง 99 วัน ได้ก่อให้เกิดการนำแผนพัฒนาการเกษตรแห่งชาติขึ้นมาพิจารณาใหม่ หลายโครงการที่ไม่สอดคล้องกับเกษตรกรรมยั่งยืนได้ถูกคัดออกไป และเกิดโครงการใหม่ขึ้นมา 2 โครงการ คือโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ซึ่งองค์การประชาชนเป็นเจ้าของ และรับผิดชอบดำเนินการ และมีฐานะเป็นต้นแบบให้กับอีกโครงการหนึ่งคือโครงการสนับสนุนระบบการเกษตรยั่งยืนและเกษตรกรรายจน ซึ่งดำเนินการโดยหน่วยงานราชการกระทรวงเกษตร ฯ โดยมีเป้าหมายวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกัน คือ ให้เกษตรกรรายย่อยสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนและเกษตรกรรายจนทั้งด้านการผลิต การแปรรูป การตลาด มีองค์กรเกษตรกรที่เข้มแข็งตามเป้าหมายของแผนพัฒนา ฉบับที่ 8 และคาดว่าจะสามารถดำเนินการได้ประมาณปี 2541 ภายหลังการอนุมัติของคณะรัฐมนตรี

โครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่าย

ภายหลังจากการมีโครงสร้างการทำงานที่แบ่งออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ อย่างชัดเจน ในช่วงปี 2537-2538 แต่ต่อมาสมาชิกเครือข่าย หลายองค์กรเริ่มมีระบบกับมีกฎหมายควบคุมประมาณค่าไม่นาน โดยเฉพาะองค์กรที่เป็นแกนหลัก ทำให้งานของเครือข่ายลดรูปลงเป็นเพียงการประสานในบางกิจกรรม จนถึงช่วงกลางปี 2540 จึงได้มีการจัดปริมโครงสร้างใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง โดยมีผู้ประสานงาน และแกนหลักในการเชื่อมประสานกับผู้ประสานงานหลักในแต่ละจังหวัด ดังภาพ



๗. ๒๒๕๕๖

7) บทเรียนการยกกระดานมาเล่นกับเพื่อน

ผลจากการเคลื่อนไหวในเวทีโลกในช่วงทศวรรษที่ ๑๙๖๐-๑๙๗๐ นอกจากจะทำให้เกิดโครงการใหม่ที่มีแนวโน้มในทางที่ดี และการตัดโครงการที่ไม่เหมาะสมออกไปแล้ว ผลที่ได้อีกหนึ่งประการก็คือ

3. การพัฒนาระบบการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

เนื่องจากกระทรวงมหาดไทยจะพิจารณาขอความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี และเมื่อการมีข้อมติเห็นชอบ
นำเสนอสภานิติบัญญัติ การแถลงเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญ และความเคลื่อนไหวของคณะรัฐมนตรีทำให้เกิดความเข้าใจปัญหาสังคม
ภาพเชิงจำง่าย และเห็นแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวมากขึ้น

2. การจัดทำแผนองคืการของภาคธุรกิจ และองค์กรอิสระภายนอก

จากประสบการณ์การฝึกสอนให้รวมกับสมรรถนะงาน และการจรรยาบรรณในหน่วยงานของรัฐ ทำให้ทั้งนักบริหาร และองค์การพัฒนากฎหมายแห่งชาติเห็นว่าการรวมกัน และความร่วมมือขององค์กรมีความจำเป็นต่อการแก้ไขปัญหาในอนาคต จึงเริ่มมีการพัฒนาองค์กร โดยการจัดตั้งมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืนแห่งประเทศไทย และ สถาบันเกษตรกรรมยั่งยืนแห่งประเทศไทย เพื่อยุติความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และเพื่อที่จะดำเนินการผลักดันงานทั้งด้านวิชาการ และการปฏิบัติในพื้นที่ให้เชื่อมโยงกับภาคีทางการตลอดติดกับการแก้ไขปัญหา ส่วนกลุ่มเกษตรกรก็เข้าร่วมการจัดตั้งองค์กรของตนเอง และกำลังดำเนินการจัดวางระบบเครือข่ายที่นำเกษตรกรรวมตัวเลือกที่มีอยู่ทั้งหมด

3. การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ องค์การชาวบ้าน และองค์กรพัฒนาเอกชน

ในระหว่างสถานการณ์การเจ็บป่วยที่จากกรณีต่าง ๆ ในกระทรวงเกษตร ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐ ส่วนใหญ่ยังยอมรับกับสภาพปัญหาที่ฝ่ายบริหารขาดประสิทธิภาพขึ้นมาเป็นเหตุผล และเห็นด้วยกับแนวทางแก้ไขที่ฝ่ายบริหารคนจนเสนอ (และที่เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ได้เสนอไว้ก่อนหน้าแล้ว) แต่เนื่องจากที่ผ่านมา มีข้อจำกัดหลายประการ ที่ทำให้ไม่สามารถแสดงความสามารถ หรือผลักดันงานตามความคิดได้อย่างเต็มที่ การเคลื่อนไหวเรียกร้องครั้งนี้จะทำให้เกิดช่องทางที่จะผลักดันความคิด และแนวทางดังกล่าว ซึ่งรูปแบบที่เห็นผลได้ชัดอย่างชัดเจน คือการที่ฝ่ายรัฐบาลยอมรับเปลี่ยนแปลงแผนงานของกระทรวงเกษตรฯ รวมทั้งมีการจัดกิจกรรม การศึกษาดูงานเกษตรกรรมยั่งยืน ในภาคอีสาน และภาคเหนือ ๒๖-๒๘ พ.ย.๒๕๓๖ และความสำเร็จในการเรียนรู้ทางจริงจากเกษตรกรในระหว่างการศึกษาดูงาน

นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความตื่นตัวในระดับบุคคล และการประสานความร่วมมือในงานปฏิบัติ ที่กำลังดำเนินการอยู่ เช่นการเชิญเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนไปเป็นวิทยากรในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ในกรมต่าง ๆ หรือแม้แต่การประสานแผนงานระหว่างนักวิชาการของรัฐมาจัดทำโครงการกลุ่มเกษตรกร และองค์กรพัฒนาเอกชนในหลายพื้นที่ ซึ่งเป็นนิมิตหมายที่ดีในการประสานความร่วมมือในการแก้ปัญหาของเกษตรกร และประเทศชาติในอนาคต

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการยอมรับแนวคิด แนวทางเกษตรกรรมทางเลือก หรือเกษตรกรรมยั่งยืนในระดับนโยบาย และระดับภาคแล้ว แต่อาจมีข้อจำกัดเมื่อนำลงไปปฏิบัติในพื้นที่ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับท้องถิ่นถึงขาดความรู้ความเข้าใจต่อระบบเกษตรกรรมยั่งยืน รวมทั้งกระบวนการทำงานที่จะทำให้บรรลุความเป้าหมายของโครงการ ฯ ๒๕ ล้านไร่ ซึ่งเป็นโครงการที่จะเป็นทางออกให้กับเกษตรกรรายย่อย รวมทั้งในกระบวนการจ้างลูกหลานของเกษตรกรที่กำลังถูกแทนที่จากโรงงานอุตสาหกรรมกึ่งอุตสาหกรรม ดังนั้น การกระจายเครือข่าย ฯ ที่ตั้งอยู่ในช่วงสัปดาห์จะเน้นในด้านการทำงานภาคองค์กรความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมรัฐ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในระดับท้องถิ่น เนื่องจากมีเงื่อนไขที่เลือกจำนวนผู้ทำงานในด้านอื่น ๆ อยู่แล้ว

2) บทเรียนด้านเป้าหมาย ทิศทาง สถานการณ์ และยุทธศาสตร์ของเครือข่าย

เป้าหมาย

การเปลี่ยนแปลงระบบเกษตรกรรมแบบใหม่ มาสู่ระบบเกษตรกรรมทางเลือก เพื่อให้อัตลักษณ์การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้ผลิต ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ พร้อมทั้งผู้บริโภค ฯลฯ และเพิ่มศักยภาพของท้องถิ่นในการพึ่งพาตนเอง ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

จุดแข็ง	จุดอ่อน
1. สมาชิกมีจิตสำนึกที่ดีในการทำงานเป็นเจ้าอาไท่ลือคั้งวอ 2. องค์กรได้มีที่พัฒนาร่วมกับชาวบ้าน ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันสามารถทำงานได้ตลอดไปไม่ได้ออกมาแต่ครั้งเดียว 3. มีกลุ่มแกนนำของเครือข่ายที่มีอุดมการณ์ทำงานอย่างจริงจัง และได้รับการพัฒนาจากหน่วยงานความร่วมมือ ทั้งภาคใต้ และภาคเหนือของจังหวัด 4. มีกลุ่มความร่วมมือที่เป็นแกนนำมีความรู้ความสามารถสูงทั้งทางเทคนิค ฯลฯ	1. งบประมาณของ อบต. ขาดความมั่นคงทางภาคใต้และภาคเหนือไม่สามารถดำเนินการได้ในเรื่องอื่นๆ 2. องค์กรพัฒนาภาคใต้บางจังหวัดไม่ได้จริงจัง รวมทั้งไม่มีการจัดนิทรรศการแสดงผลงาน 3. สมาชิกบางองค์ที่ไม่มีงานทำภาคเหนือ ไม่มีความสำคัญต่อการเข้าร่วมงานกับเครือข่าย 4. ขาดการส่งเสริมและสนับสนุน และระบบข้อมูลข่าวสารที่ขาดประสิทธิภาพ 5. การบริหารจัดการร่วมกันในการดำเนินงานร่วมกัน
ข้อจำกัด	โอกาส
1. อบต. ขาดงบประมาณที่จะวางแผนการทำงานในระยะยาว 2. ขาดศักยภาพในการรวบรวมองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ให้เป็นระบบ / วิชาการ 3. ระบบการพัฒนาระบบนิเวศเมืองได้ดำเนินการในระดับพื้นที่ ส่วนใหญ่ของหน่วยงานที่รับผิดชอบอยู่ดำเนินการอยู่โดยขาด ๔-๕ ล้านปี 4. การบริหารจัดการแบบรวมศูนย์มีข้อจำกัดทั้งในระดับองค์กร / หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	1. พบเกิดรูปแบบการพัฒนาระบบนิเวศเมืองได้ดำเนินการในระยะยาว และต่อเนื่อง 2. ความร่วมมือ และที่ปรึกษาที่มีอยู่ขององค์กรทำให้สามารถดำเนินการได้ตลอดทั้งปีโดยที่ขาดการสนับสนุน 3. การพัฒนาระบบการคิด และได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการในภูมิภาค 4. การพัฒนาระบบนิเวศเมือง โดยการพัฒนาสู่ระดับองค์กร ๔-๕ ล้านปี

ยุทธศาสตร์ด้านศึกษาวิจัย ศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ เพื่อการพัฒนากลุ่มผู้ร่วมงานภาคใต้และภาคเหนือ

ค. การประสานความร่วมมือกับเครือข่ายอื่น

การพัฒนาความร่วมมือกับเครือข่ายอื่น ๆ ที่ค่อนข้างชัดเจนคืองานวิจัยระบบเกษตรกรรมยั่งยืนแบบที่สูง ซึ่งเครือข่ายฯ ได้ร่วมกับเครือข่ายการจัดการทรัพยากรภาคเหนือ เครือข่ายชาวนา และสำนักวิจัยและพัฒนาภาษาชนบทเขตที่ ๑ มีเป้าหมายในการผลักดันทางนโยบาย โดยใช้ผลการวิจัยที่เป็นวิชาการไปยืนยันหรือเผยแพร่ต่อหน่วยงานของรัฐ และสาธารณชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจ รู้จักแยกแยะและยอมรับการอยู่ร่วมกัน

ทั้งทางตรงระหว่างคนกับป่า ซึ่งในระยะดังเริ่มมีการพูดคุยกันระหว่าง 2 เครือข่ายว่าควรจะมีการบูรณาการในเครือขายเดียวกัน เนื่องจากเป็นเนื้อหางานที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างมากด้วย

งานอีกด้านหนึ่งคืองานด้านการบริโภค ซึ่งมีโครงการพัฒนามาตรฐานครัวเรือนผู้ผลิต - ผู้บริโภคเกษตรกรรมทางเลือกรวมภาคเหนือตอนบน (เชียงใหม่) เป็นหลักในการดำเนินงานประสานความร่วมมือกับเครือข่ายผู้บริโภคในจังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และการผลักดันงานด้านตลาดทางเลือกในภาคเหนือตอนบน

นอกจากนี้ยังมีการประสานกับเครือข่ายอื่น ๆ รวมทั้งส่วนราชการในระดับพื้นที่ เช่นงานอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ งานโครงการบ้านโมเดิร์นกับวิถีชีวิตเชิงเกษตร ฯลฯ ซึ่งเป็นการประสานความร่วมมือขององค์กรสมาชิกในพื้นที่

4. ยุทธศาสตร์ใน 2 ปีต่อไปข้างหน้า

จากการประเมินของเครือข่ายในหลายวาระ ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์หลักไว้ 4 ด้านหลักด้วยกัน คือ

1. การรณรงค์ ผลักดันเชิงนโยบาย และการรณรงค์เผยแพร่ต่อสาธารณะ

จากการเคลื่อนไหวเรียกร้องร่วมกับสมาชิกรายงาน จนเกิดการปรับเปลี่ยนแผนงานของกระทรวงเกษตรฯ และเกิด 2 โครงการใหม่ขึ้นนั้น ถือว่าเป็นความก้าวหน้าอีกขั้นหนึ่งของงานด้านนโยบาย แต่ยังคงต้องผลักดันต่อไปเพื่อให้เกษตรกรรมยั่งยืนเป็นแนวคิดของกระทรวงเกษตร และยังควรมีกิจกรรมรณรงค์ที่จะจะต้องผลักดัน เช่น การผลักดันกฎหมายสิทธิเกษตรกร สิทธิภูมิปัญญาไทย ฯลฯ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการรณรงค์เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับแนวความคิด กระบวนการ เทคนิควิธีการ ฯลฯ ตลอดจนวาระ ซึ่งจะต้องมีการศึกษาวิจัยให้เป็นวิชาการมากกว่าที่เป็นอยู่ รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารเช่นการใช้สูทระบบ Internet เป็นต้น

ยุทธศาสตร์ในการผลักดันทางนโยบาย เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจะเน้นการประสานที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่น เช่น เครือข่ายการจัดการทรัพยากร เครือข่ายชาวเขา โดยจะร่วมกันผลักดันและผลักดันใหม่กับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรรมภาคเหนือ เชื่อมโยงกับองค์กร พันธมิตรทั้ง 4 ภาค ประเด็นหลัก คือ การผลักดันให้รัฐ จัดสรรงบประมาณให้โครงการนำร่องสู่การปฏิบัติ ที่การบริหารจัดการโดยกลุ่มองค์กรชาวก้น ส่วหรับประเด็นสิทธิเกษตรกรไทย จะประสานความร่วมมือกับกรมวิชาการเกษตร เช่น สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร ทำการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ พันธุ์กรรม ในระบบเกษตรทั้งที่ราบ ที่ดอน ที่สูง เช่น ความหลากหลายพันธุ์กรรมในไม้พุ่มหรือสวนที่สูง เป็นต้น

2. การเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรชาวบ้าน กับการพัฒนาและขยายผลในระดับพื้นที่

นอกจากการทำงานเชิงนโยบายอย่างหนึ่งแล้ว เครือข่ายได้มีการวางยุทธศาสตร์ในด้านการขยายผลระดับในพื้นที่โดยการให้โครงการนำร่อง ฯ ซึ่งเป็นขององค์กรชาวบ้านและเป็นผู้ดำเนินการ ความรู้เกี่ยวกับการสนับสนุนทางด้านวิชาการจากสถาบันเกษตรกรระดับจังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ถูกส่งผ่านไปยังเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย การตั้งอยู่ระหว่างการดำเนินการจากคณะที่ปรึกษา และเครือข่ายเกษตรกรทางเครือข่ายในฐานะที่เล็งเห็นการดำเนินการ นอกจากนี้โครงการนำร่อง ฯ ยังเป็นบทบาทในการเป็น ต้นแบบให้กับโครงการ ฯ 25 ลำปาง ที่มีพื้นที่เป้าหมายครอบคลุมอำเภอวังยาว เครือข่าย ฯ จะต้องพยายามถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั้งในด้านแนวความคิด รูปแบบ รวมทั้งเทคนิควิธีการทำงานเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร และบรรลุตามเป้าหมายของโครงการได้ดียิ่งขึ้น

กลยุทธ์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชาวบ้าน เครือข่ายจะมุ่งเน้นการใช้กระบวนการเคลื่อนงานเพื่อผลักดันเอาทรัพยากรจากฐานชุมชนให้โครงการนำร่องได้ปฏิบัติจริง เป็นกระบวนการเสริมการเป็นผู้นำเพื่อยกระดับศักยภาพทางการคิดวิเคราะห์สถานการณ์ให้กับผู้นำ ด้านกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ในเรื่ององค์ความรู้ในการดำเนินการกระบวนการเลือกในรูปแบบต่างๆ จะเน้นกระบวนการสร้างศูนย์การเรียนรู้ถ่ายทอดการเรียนรู้ในชุมชนที่มีประสบการณ์มาในระดับหนึ่งแล้วให้เป็นศูนย์ในภาพถ่ายทอดความรู้โดยเกษตรกรผู้เกษียณแล้ว

3. การเผยแพร่ ธรรมาภิบาล และพัฒนาองค์กรผู้นำวิสาหกิจ

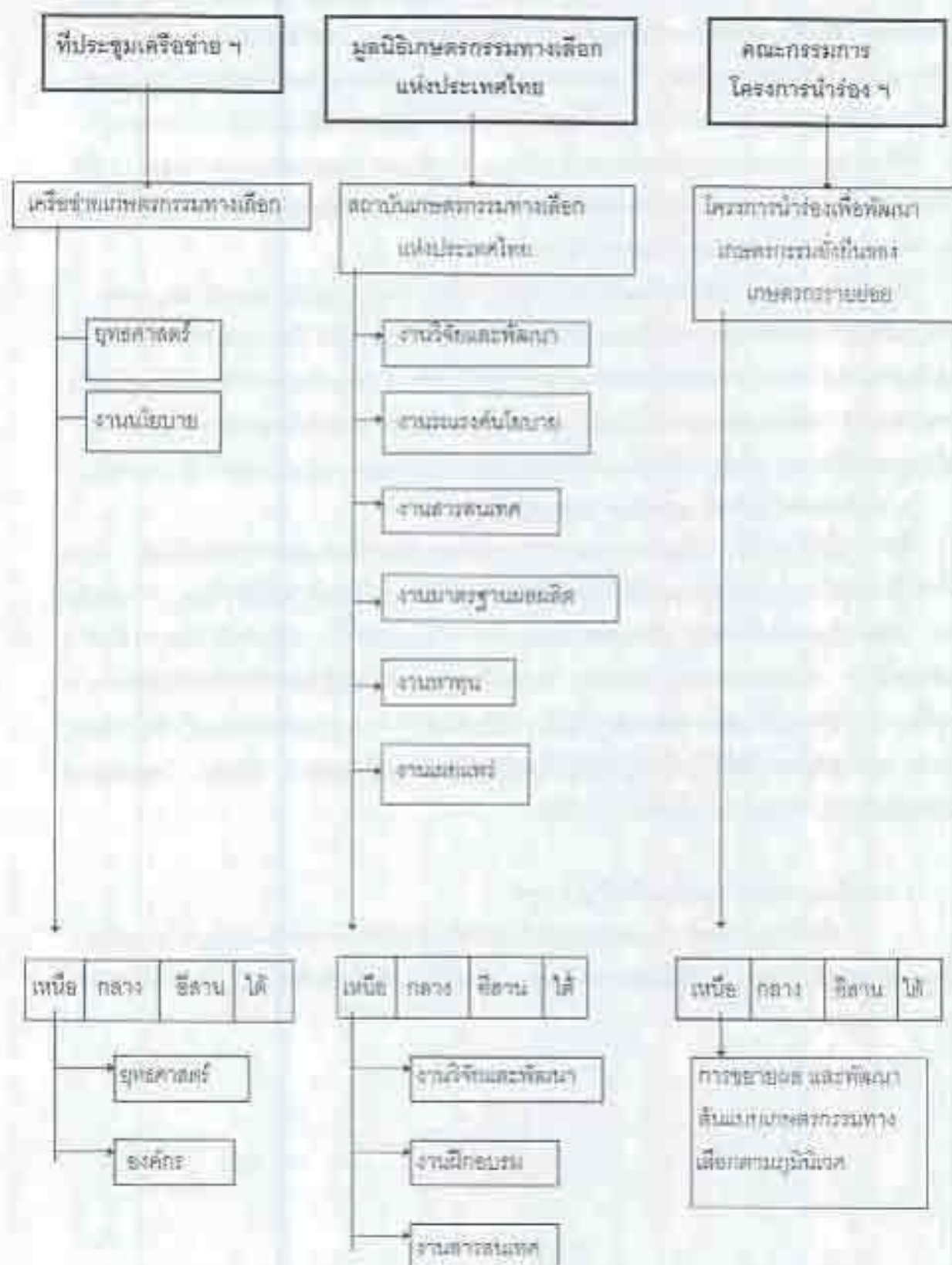
ที่ผ่านมายุทธศาสตร์ได้ดำเนินงานและกับกระบวนการวิสาหกิจเพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมในระดับหนึ่งแล้ว มีการรวมตัวจัดตั้งองค์กรในรูปแบบของชมรมวิสาหกิจ ฯ เช่นที่ จ. เชียงใหม่ แต่กลุ่มที่เกิดขึ้นก็ยังมีบทบาทในการคิดค้นงาน และดำเนินการยังจำกัดอยู่ เป็นหน่วยงานเผยแพร่แนวคิดช่วงต่อไปนั้น เครือข่ายมีเป้าหมายเพื่อสร้างกระบวนการวิสาหกิจ เพื่อขยายผลจากสินค้าทางผลิต โดยจะเน้นการหนุนนำให้กลุ่มวิสาหกิจที่เกิดขึ้นแล้วมีบทบาทในการผลิตชิ้นงาน เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของชมรมวิสาหกิจสู่จังหวัดต่างๆ ความรู้ทางเผยแพร่แนวคิดผ่านสื่อมวลชนในท้องถิ่น และการจัดกิจกรรมที่กว้างเรียนรู้ให้กับวิสาหกิจในรูปแบบของเวที GREEN FOCUM กิจกรรมในรูปแบบนิเวศปัญญา เช่น ศึกษาดูงานในพื้นที่ ต่างๆต่อเนื่อง

4. การพัฒนาองค์กร ร่วมกับเครือข่าย 4 ภาค

เพื่อให้การดำเนินงานในสถานภาพดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับสภาวะการณ์ทั้งภายใน และภายนอก เครือข่าย ฯ ได้มีการจัดวางโครงสร้างใหม่ ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันทั้งในระดับภาคกับระดับชาติ ดังภาพ

โครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายมูลนิธิ และโครงการนำร่อง ฯ

โครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายมูลนิธิ และโครงการนำร่อง ฯ



จ. ยุทธศาสตร์ด้านงานศึกษาวิจัยในอดีต และใน 2 ปีต่อไปข้างหน้า+แผนด้านการ ศึกษาวิจัย

ที่ผ่านมามีเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกได้เริ่มใช้กระบวนการศึกษาวิจัยมาเสริมการพัฒนาภายใน 2 ระดับคือเพื่อศึกษาหาความรู้ทางด้านเทคนิคการผลิต เช่น การศึกษาการผลิตและการใช้ปุ๋ยชีวภาพ การปลูกพืช ถักแยกมูล กับการศึกษาวิจัยที่มีเป้าหมายเพื่อใช้ข้อมูลทั้งการพัฒนาองค์ความรู้ในพื้นที่กับชาวเกษตร-แรงงาน ตลอดจนการผลักดันของนโยบาย เช่น การศึกษากระบวนการที่ส่งผลในชุมชนที่สูง โดยกระบวนการศึกษาวิจัยที่ยาวมาจะเน้นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และประสานงานกับหน่วยงานราชการมาร่วมดำเนินการเพื่อเรียนรู้ร่วมกัน งานด้านการวิจัยในช่วงต่อไปของเครือข่ายในขณะนี้อยู่ระหว่างการเตรียมการ แต่พอจะเห็นแนวทางคร่าว ๆ ดังนี้ งานวิจัยกระบวนการกลุ่มเล็กกลุ่มกลางไปจนถึงเกษตรกรรมทางเลือก งานวิจัยเทคนิคเกษตรกรรมทางเลือก เช่น วิจัยการจัดการฟาร์มในระบบเกษตรกรรมทางเลือก การผลิตข้าวปลอดสารพิษ การป้องกันกำจัดแมลงโดยใช้วิธี รวมทั้งกระบวนการ ชีวค่อน และเทคนิควิธีการทำงานส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรในเรื่องเกษตรกรรมทางเลือก การศึกษาด้านผลลัพท์ทางชีวภาพ ที่นิยามในระบบเกษตรทางเลือกทั้งในพื้นที่ ราบ ที่ดอน และที่สูง เพื่อที่จะเป็นข้อมูลในการถ่ายทอดไปสู่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องได้นำไปเป็นแนวทางในการทำงานในระดับพื้นที่ รวมทั้งการรณรงค์เผยแพร่สู่สาธารณชนทั่วไป

ภาคผนวก

1. แนวคิด หลักการของเกษตรกรรมทางเลือก

เกษตรกรรมทางเลือก “เป็นระบบเกษตร แบบวิถีการทำนุชีวิตของเกษตรกรที่เกื้อต่อการฟื้นฟู และดำรงรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศ และสภาพแวดล้อมโดยมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ สังคมที่เป็นธรรม ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชีวิตของเกษตรกร และผู้บริโภค รวมทั้งรักษาสถาบันทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อความผาสุก และความสุขอยู่รอดของสังคมโดยรวม”

2. ลักษณะของเกษตรกรรมทางเลือก

เป็นระบบเกษตรกรรมที่มุ่งจะฟื้นฟู และรักษาสภาพความสมบูรณ์ของดิน ด้วยการใช่วิถีการปฏิรูปบำรุงดินโดยวิธีชีวภาพ มีความหลากหลายในระบบการผลิตทั้งพืช และสัตว์ เช่น การปลูกพืชผลต่อกันไป มีการหมุนเวียนของชนิดพืชกับดินเปลี่ยนในพื้นที่เดิม ซึ่งเป็นการป้องกันการทำระบาดของโรคและแมลง โดยมีการจัดการระบบน้ำ เชื้อจุลินทรีย์กันและกัน และรักษาสมดุลของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศในนา

รูปแบบของเกษตรกรรมทางเลือกแตกต่างกันออกไป ตามเงื่อนไขของระบบนิเวศเกษตรท้องถิ่น ไร่ของเกษตรกร และสภาพทางสังคมที่ต่างกัน แต่รูปแบบส่วนเกษตรทางเลือกในแง่ของการผลิตที่สามารถเลือกที่จะผลิตหรือไม่ผลิตพืช หรือสัตว์ชนิดใดก็ได้ และเลือกที่จะไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอก โดยหันมาใช้ระบบความสัมพันธไมตรีที่เกื้อกูลกันระหว่างพืชกับพืช พืชกับสัตว์ หรือสัตว์กับสัตว์ด้วยกัน นอกจากนี้ยังเป็นทางเลือกในแง่ของการแปรรูปและจำหน่ายโดยการผลิตเป็นกลุ่ม และสร้างความคิดในแง่ที่จะอยู่บนฐานของความยั่งยืนของเกษตรกรคนต่อคนชนชาติ ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาที่ชาวบ้านสามารถสืบค้นพัฒนา และตรวจสอบได้ด้วยตนเอง หรือชุมชนท้องถิ่น เพื่อการพึ่งตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากนัก

จึงกล่าวได้ว่ารูปแบบของเกษตรกรรมทางเลือกโดยลดต้นทุนที่สัมพันธ์กับการลงทุน เพราะการที่ต้นทุนการผลิตลดลง เนื่องจากพึ่งพาปัจจัยภายนอกที่ลดลงและเปลี่ยนเป็นเงินน้อย เช่น การใช้สารเคมี การจ้างแรงงานและเครื่องจักรแพง ฯลฯ ทำให้เกษตรกรไม่ต้องการผลิตด้วย “เงินทุน” แต่เริ่มจากการใช้และการจัดการระบบนิเวศเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้มีความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการและชุมชน เมื่อมีผลผลิตส่วนเกินจึงขายเป็นรายได้ นอกจากนี้การควบคุมไม่ได้มองเพียงค่าระบบและผลหรือรายได้ที่กลับมาเป็นตัวเงินเพียงอย่างเดียว แต่คำนึงถึงการไม่พึ่งพิงสู่ผู้บริโภคอาหารของคนละ ครอบครัวและชุมชนกันเป็นวิถี และสภาพแวดล้อมในพื้นที่เกษตรของตนเอง และชุมชน

3. ระบบเกษตรกรรมทางเลือกที่มีอยู่ในภาคเหนือ

จากเอกลักษณ์เฉพาะของภาคเหนือที่มีสภาพภูมิประเทศ และการตั้งถิ่นฐานของชาวพื้นเมืองเหนือในพื้นที่ราบ ที่ดอน และชาวเขาในที่สูง จึงมีรูปแบบและแนวความคิดวิถีการที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้